

Τ.Ε.Ι. ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ

ΣΧΟΛΗ: Διοίκηση και Οικονομία

ΤΜΗΜΑ: Διοίκηση Μονάδων Υγείας και
Πρόνοιας

“ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ”

ΘΕΜΑ: *«Η αντιμετώπιση της μονογονεϊκής οικογένειας
στα πλαίσια της Ελληνικής κοινωνικής
πραγματικότητας»*

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ: Μπούρικα Τριανταφυλλιά
Βαγενά Γκόλφω

ΥΠΕΥΘ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Τσουντας Κωνσταντίνος

Μάρτιος 2000

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.....	ΣΕΛ.1 - 4
Εισαγωγή	
1.1. Εννοιολογικός προσδιορισμός του όρου "μονογονεϊκή οικογένεια " και συνιστώσες του ορισμού	
Οικογενειακή κατάσταση του μόνου –γονέα	
1.1.1. Η σύνθεση του νοικοκυριού	
1.1.2. Η έννοια του εξαρτώμενου παιδιού	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	ΣΕΛ. 5 - 7
Ιστορική αναδρομή	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	ΣΕΛ. 8 - 23
Πολλαπλότητα μορφών μονογ. Οικογένειας	
3.1. Γενικά	
3.2. Εξετάζοντας την πλευρά των μόνων-μητέρων	
3.2.1. Ανύπαντρη μητέρα	
3.2.2. Διαζευγμένη μητέρα	
3.2.3. Χηρεία	
3.3. Εξετάζοντας την πλευρά των μόνων – πατέρων	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.....	ΣΕΛ. 24 -36
Προβλήματα μονογ. οικογένειας	
4.1. Οικονομικά προβλήματα – εργασία του μόνου γονέα	
4.2. Ψυχολογικά προβλήματα των μόνων – γονέων	
4.3. Έλλειψη ελεύθερου χρόνου για το μόνο – γονέα	
4.4. Δυνατότητα των μονογ. οικογενειών για διασκέδαση και διακοπές	
4.5. Προβλήματα που αντιμετωπίζει ο μόνος – πατέρας	
4.6 "Κοινωνικό πρόβλημα "και κοινωνική αντιμετώπιση της μονογονεϊκότητας	
4.7. Η μονογ. οικογένεια που μεταναστεύει ή δημιουργείται στον τόπο υποδοχής	
4.8. Στάσεις και πρακτική των ειδικών για τη μονογ. Οικογένεια	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5.....	ΣΕΛ. 37 - 50
Παιδί μονογ. Οικογένειας – Προβλήματα που αντιμετωπίζει	
5.1 Το παιδί εκτός γάμου	
5.1.1. Παιδί ανύπαντρης μητέρας	
5.1.2. Παιδί ανύπαντρου πατέρα	
5.2. Παιδί και διαζύγιο	
5.3. Το παιδί απέναντι στο θάνατο του γονέα	
5.4. Η επίδραση της απουσίας του πατέρα στην ανάπτυξη του παιδιού	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	ΣΕΛ 51 - 63
6.1 Αφηγήσεις μόνων – γονέων /Συμπεράσματα	
6.2 Πίνακες /Συμπεράσματα	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7.....	ΣΕΛ 64 - 80
Νομική κάλυψη	
7.1. Μέτρα για την περαιτέρω κοινωνική προστασία των μονογονεϊκών οικογενειών στην χώρα μας	
7.2. Γενικά μέτρα	
7.3. Μέτρα για την προστασία της άγαμης μητέρας	
7.4. Γονικές ευθύνες και υποχρεώσεις απέναντι στο παιδί	
7.5. Μέτρα για την προστασία της ανύπαντρης μητέρας και του παιδιού της μέσα από το Αστικό και Ποινικό δίκαιο	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8	ΣΕΛ. 81- 84
Οι υπηρεσίες που στηρίζουν την μονογονεϊκή οικογένεια	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9	ΣΕΛ 85 - 88
Γενικά συμπεράσματα προτάσεις	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10.....	ΣΕΛ. 89 - 90
Επίλογος	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Εισαγωγή

1.1 Εννοιολογικός προσδιορισμός του όρου “Μονογονεϊκή οικογένεια” και συνιστώσες του ορισμού.

Σύμφωνα με τους συγγραφείς της έκθεσης των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1989), για τις μονογονεϊκές οικογένειες δεν υπάρχει, διεθνώς, κατοχυρωμένος ορισμός της μονογονεϊκότητας, ούτε καμιά χώρα διαθέτει έναν και μοναδικό – “επίσημο” – ορισμό. Η μονογονεϊκή οικογένεια, λοιπόν, ορίζεται ως οικογένεια στην οποία : “Ένας γονέας – χωρίς σύζυγο ή σύντροφο αλλά, ίσως, μαζί με άλλα άτομα (π.χ. τους γονείς του /της) – ζει με ένα τουλάχιστον ανύπαντρο παιδί, εξαρτώμενο από αυτόν”.

Ως όριο της παιδικής ηλικίας θεωρείται, στο πλαίσιο αυτού του ορισμού, εκείνο των 18 ετών.

Οι τρεις βασικές συνιστώσες του παραπάνω ορισμού είναι :

- I. Η οικογενειακή κατάσταση του μόνου γονέα.
- II. Η σύνθεση του νοικοκυριού.
- III. Η έννοια του εξαρτώμενου παιδιού.

1.1.1 Η οικογενειακή κατάσταση του μόνου – γονέα.

Στην έκθεση της Κοινότητας για τις μονογονεϊκές οικογένειες (1989) αναφέρονται τρεις τύποι μόνων – γονέων, καθορισμένοι με βάση τη συζυγική κατάσταση τους : χήροι /ες, μόνιμα χωρισμένοι /ες και ανύπαντροι /ες. Συνεπώς στατιστικά στοιχεία που συλλέγονται για τη μονογονεϊκή οικογένεια στις περισσότερες χώρες – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης αφορούν, συνήθως, στον αριθμό των μόνων – γονέων σε καθεμιά από αυτές τις κατηγορίες ή στο σύνολό τους.

Όμως από τον υιοθετούμενο ορισμό, δημιουργούνται προβλήματα κατηγοριοποίησης, όταν ένας από τους δύο συζύγους δεν κατοικεί, για μεγάλα χρονικά διαστήματα, μαζί με την υπόλοιπη οικογένεια, για λόγους που δεν έχουν

σχέση με οικογενειακή δυσαρμονία. Στις περιπτώσεις αυτές η δυνατότητα ένταξής τους στην κατηγορία των χωρισμένων εξαρτάται από τη διάρκεια του χρόνου απουσίας του άλλου γονέα.

Αξιοσημείωτο είναι, επίσης, το γεγονός ότι η κατάσταση της μονογονεϊκότητας χαρακτηρίζει το άτομο για ένα μικρό ή μεγαλύτερο χρονικό διάστημα (γιατί είναι συχνές εκείνες οι περιπτώσεις που ο μόνος – γονέας ξαναπαντρεύεται) και όχι για όλη την πορεία της ζωής του.

Χαρακτηριστικές είναι σχετικά οι περιπτώσεις κατά τις οποίες η απουσία του ενός γονέα οφείλεται στις συνθήκες άσκησης της επαγγελματικής δραστηριότητας του ή σε μακροχρόνιο εγκλεισμό του σε ίδρυμα, φυλακή κ.λ.π. Η Μουσούρου (1993) διακρίνει στις “χωλές”, όπως τις ονομάζει, οικογένειες δύο κατηγορίες : την κατηγορία εκείνων που ανήκουν σε γεωγραφικούς ή και κοινωνικούς χώρους όπου συνιστούν συμβατικό σχήμα (π.χ. περιοχές με ναυτική ή μεταναστευτική παράδοση) και την κατηγορία εκείνων που ανήκουν σε γεωγραφικούς ή και κοινωνικούς χώρους όπου συνιστούν απόκλιση από το συμβατικό σχήμα της συζυγικής οικογένειας. Οι πρώτες έχουν θεσμοποιημένη και προσδιορισμένη μορφή και δεν εμφανίζουν δυσλειτουργίες, ενώ με τις δεύτερες συμβαίνει το αντίθετο.

Η παραπάνω παρατήρηση έχει ιδιαίτερη σημασία για την Ελλάδα, εξαιτίας του υψηλού ποσοστού ναυτικών και μεταναστών στον πληθυσμό της. Είναι, μάλιστα, πολύ πιθανό να υπάρξει, μελλοντικά, στα πλαίσια της ενιαίας Ευρώπης, μια καινούρια μορφή μετανάστευσης, πολύ διαφορετικής μορφής από εκείνη των δεκαετιών του '50, '60 και '70, με κύριο χαρακτηριστικό την παροδική ή και περιοδική μετακίνηση εργατικού δυναμικού, οπότε ο παράγοντας “χρόνος απουσίας” του ενός γονέα, υποχρεωτικά, θα αποκτήσει ιδιαίτερη σημασία και θα επανεκτιμηθεί.

1.1.2 Η σύνθεση του νοικοκυριού.

Για το χαρακτηρισμό ως μονογονεϊκής οικογένειας, δεν έχει σημασία, η περίπτωση κατά την οποία ο μόνος – γονέας ή και τα παιδιά δέχονται κάποιας μορφής βοήθεια από άλλα άτομα. Σε όλες τις περιπτώσεις είναι ο μόνος – γονέας εκείνος που έχει την αποκλειστική ευθύνη για την ανατροφή του παιδιού και η αποκλειστικότητα αυτή αποτελεί το μοναδικό κριτήριο για το χαρακτηρισμό ως μονογονεϊκής οικογένειας.

Όμως, η σύνθεση του νοικοκυριού, προφανώς, διαφοροποιεί μεταξύ τους τις μονογονεϊκές οικογένειες. Η ύπαρξη π.χ., και άλλων ατόμων στο νοικοκυριό έχει, συνήθως, σημαντικές επιπτώσεις τόσο στο βιοτικό επίπεδο της μονογονεϊκής οικογένειας, όσο και στη δυναμική που αναπτύσσεται στο εσωτερικό της και στην εικόνα που παρουσιάζει προς τα έξω. Άλλωστε, τα άτομα που συγκατοικούν στο ίδιο νοικοκυριό δεν είναι τυχαία – συνήθως είναι συγγενικά πρόσωπα από την οικογένεια καταγωγής του μόνου –γονέα. Είναι χαρακτηριστικό ότι η συμβίωση αυτής της μορφής παρατηρείται σε υψηλό ποσοστό μεταξύ των μονογονεϊκών οικογενειών από το αντίστοιχο, μεταξύ των οικογενειών με δύο γονείς.

1.1.3 Ο ορισμός του “εξαρτώμενου παιδιού”.

Ο όρος “εξαρτώμενο παιδί” υποδηλώνει κυρίως την οικονομική εξάρτηση του παιδιού από ένα άτομο, το οποίο, συνήθως είναι και υπεύθυνο για τη γονική μέριμνα και ανατροφή του.

Το σημαντικότερο κριτήριο που χρησιμοποιείται για προσδιορισμό της κατηγορίας “εξαρτώμενο παιδί” είναι η ηλικία. Δηλαδή, θεωρούνται εξαρτώμενα από το μόνο – γονέα εκείνα τα παιδιά που δεν έχουν ξεπεράσει ένα συγκεκριμένο όριο ηλικίας. Για το χαρακτηρισμό δεν λαμβάνονται υπόψη πραγματικά δεδομένα, όπως π.χ. , ότι πρακτικά το παιδί μπορεί να συνεισφέρει οικονομικά στην οικογένεια και μάλιστα σε μεγαλύτερο βαθμό από το μόνο – γονέα, ακόμη και όταν έχει ξεπεράσει το συγκεκριμένο όριο ηλικίας. Το όριο, όπως προαναφέρθηκε και στην έκθεση της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων για τη μονογονεϊκή οικογένεια, είναι εκείνο των 18 ετών και διευκόλυνε περισσότερο νομικές ρυθμίσεις, καθορίζοντας δικαιώματα και υποχρεώσεις προς το παιδί. Υπάρχουν, όμως, και τάσεις, όπως, π.χ. , στη Γαλλία, για επέκταση του ορίου ως την ηλικία των 25 ετών, με το αιτιολογικό ότι πολλοί άνεργοι νέοι /ες ζουν ακόμη στο γονεϊκό νοικοκυριό και είναι πράγματι εξαρτώμενα, από τους γονείς, άτομα. Άλλες παράμετροι που πρέπει να αναφερθούν είναι π.χ. , “παιδιά εκτός εργατικού δυναμικού χωρίς εισόδημα από επιδόματα”, “παιδιά που σπουδάζουν” ή “παιδιά με εισόδημα κάτω από ένα συγκεκριμένο όριο”, οι οποίες προσεγγίζουν την πραγματικότητα περισσότερων ανθρώπων, από όσο την προσεγγίζει το απλό όριο ηλικίας και υιοθετούνται από διάφορες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

1.1.4 Συμπέρασμα.

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, ο ορισμός της μονογονεϊκής οικογένειας όπως έχει επικρατήσει, δεν μπορεί να θεωρηθεί ιδανικός. Αποτελεί όμως, λειτουργικό ορισμό που επιτρέπει τη συλλογή συγκριτικών στοιχείων για τα κράτη - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με περιορισμένα όρια εγκυρότητας και αξιοπιστίας. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η παρατήρηση ότι οι φανερές και έντονες τάσεις διαφοροποίησης των μορφών οικογένειας στις σύγχρονες ευρωπαϊκές κοινωνίες δεν επιτρέπουν πλέον την απλή κατηγοριοποίηση σε οικογένειες με έναν και σε οικογένειες με δύο γονείς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Ιστορική αναδρομή

Οι τυπικές μορφές της μονογονεϊκής οικογένειας, λόγω διαζυγίου ή θανάτου, δεν είναι για τη χώρα μας φαινόμενο της εποχής. Όμως η οικογένεια της χήρας μητέρας με ορφανά αποτελούσε και εξακολουθεί να αποτελεί – όπως άλλωστε σ' όλο τον κόσμο – την πιο γνωστή και την πιο παραδεκτή μορφή μονογονεϊκής οικογένειας, που γι' αυτήν και η κοινωνία και η πολιτεία έχουν εξασφαλίσει σε ικανοποιητικό βαθμό τις αναγκαίες υποδομές για την προστασία της. Ανέκαθεν στη χώρα μας, η χήρα και τα ορφανά προστατεύονταν με ένα ολόκληρο πλέγμα νομικών, οικονομικών και κοινωνικών μέτρων, ενώ η υποστήριξη, κυρίως η ηθική, εκ μέρους της πατρικής οικογένειας της χήρας και του θανόντα αποτελούσε, ιερή θα λέγαμε υποχρέωση. Έτσι η οικογένεια της χήρας, μπαίνει αυτόματα και κατά τρόπο παράδοξο στην πιο ευνοημένη κατηγορία των μονογονεϊκών οικογενειών, σε σύγκριση με την οικογένεια του χήρου ή των διαζευγμένων. Αντίθετα, για το χήρο πατέρα με ανήλικα παιδιά, ακόμα και σήμερα καμιά κοινωνική υποδομή δεν υπάρχει ή κι αν υπάρχει είναι υποτονική και υποτυπώδης. Ο χήρος πατέρας κάτω από την κοινωνική πίεση, την αδήριτη ανάγκη να “τα βγάλει πέρα” με τα παιδιά του, και καθόλου προετοιμασμένος για βασικές δουλειές του νοικοκυριού και την ανατροφή των παιδιών, έπρεπε, στις παλαιότερες κυρίως εποχές, να κάνει, γρήγορα και με ανύπαρκτα ή ελάχιστα περιθώρια επιλογής, ένα νέο γάμο για να προστατέψει κυρίως τα ορφανά του. Για τους διαζευγμένους η κατάσταση δεν ήταν καλύτερη. Με νομικές υποδομές για την προστασία της γυναίκας και των παιδιών μετά το διαζύγιο, η κοινωνία και η πολιτεία στήριζαν τον κύριο όγκο της προστασίας τους στο “αναίτιο” του χωρισμού – για τον οποίο κατά κανόνα υπεύθυνο εθεωρείτο ο άντρας – και στην αρχή ότι η γυναίκα και το παιδί είναι τα αδύνατα μέλη της ελληνικής οικογένειας.

Για την άγαμη μητέρα και το εξώγαμο παιδί της, αν και η νομική κάλυψη είναι άρτια σχεδόν μετά τον ισχύοντα Αστικό Κώδικα και αν ορισμένες διατάξεις κοινωνικού περιεχομένου έχουν επεκταθεί και για την άγαμη μητέρα και το εξώγαμο, όπως και στη μητέρα και το παιδί της συζυγικής οικογένειας, στην πραγματικότητα, οι κοινωνικές υποδομές για ένα ξεχωριστό τύπο μονογονεϊκής οικογένειας με αρχηγό

άγαμη μητέρα ή δεν υπάρχουν ή είναι υποτυπώδεις, αφού, μέχρι πρότινος ακόμα και σε αρκετό ποσοστό και σήμερα, η οικογένεια της άγαμης μητέρας αποτελεί παρακλάδι της πατρικής της οικογένειας και αφού, στην επαρχία, κυρίως, η υποχώρηση του κοινωνικού στίγματος είναι βραδεία.

Όμως στην εποχή μας τα πράγματα έχουν αλλάξει αισθητά και ίσως αναμένονται βαθύτερες τομές στον οικογενειακό και κοινωνικό μας χώρο. Ο άνθρωπος του καιρού μας, ανεξάρτητα από ηλικία, φύλο ή εθνικότητα, έχει κάθε δικαίωμα να αναζητά την ευτυχία στο γάμο του. Το διαζύγιο έχει πάψει να αποτελεί έντονο κοινωνικό στίγμα για την ελληνίδα και ο όρος “ζωντοχήρα” τείνει σιγά σιγά να εξαφανιστεί. Οι γάμοι λύνονται, κατά το συντριπτικό ποσοστό τους, από κοινή υπαιτιότητα των συζύγων, που στην ουσία δεν είναι τίποτα άλλο από την κοινή απόφαση των συζύγων να θέσουν τέρμα σένα ασυμβίβαστο και αποτυχημένο γάμο. Ο οικογενειακός θεσμός υποβαθμίζεται και η νόμιμη συζυγική οικογένεια δεν είναι η μόνη μορφή συμβιώσεως των φύλων. Νέες μορφές οικογενειακών συμβιώσεων, κυρίως στους νέους, έχουν ήδη από καιρό εμφανισθεί στο διεθνή ορίζοντα και άρχισαν, δειλά μεν, όμως να εμφανίζονται και στη χώρα μας. Το κοινωνικό στίγμα της άγαμης μητρότητας, κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα, υποχωρεί αισθητά και το εξώγαμο παιδί διεκδικεί την πλήρη εξίσωσή του με το νόμιμο, όχι μόνο στα χαρτιά αλλά και στην ψυχή και την καρδιά της Ελληνικής κοινωνίας.

Όμως, η επιμέλεια του παιδιού εξακολουθεί να ανατίθεται στη μητέρα, οι χήρες είναι πολυπληθέστερες από του χήρους και η οικογένεια του άγαμου γονέα είναι στη χώρα μας αποκλειστικά οικογένεια άγαμης μητέρας. Έτσι και στη χώρα μας το κύριο σώμα των μονογονεϊκών οικογενειών το αποτελούν οικογένειες με αρχηγό μητέρα, ενώ η αλλαγή της παλαιάς “εκτεταμένης” πατριαρχικής ελληνικής οικογένειας σε “πυρηνική” είναι εμφανής στα μεγάλα κυρίως αστικά κέντρα, αν και δεν έχει ακόμα ερευνηθεί ο βαθμός της πυρηνικότητάς της.

Έτσι έρχεται στην επιφάνεια μια καινούρια ομάδα οικογενειών : οι μονογονεϊκές με αρχηγό κυρίως γυναίκα, που όσο τα ποσοστά των διαζυγίων αυξάνουν, όσο ο θάνατος θερίζει βίαια και πρόωρα, όσο τα ήθη αλλάζουν και η ελληνίδα διεκδικεί περισσότερες ελευθερίες, θα αποτελούν ένα όχι και τόσο ευκαταφρόνητο ποσοστό στο σύνολο των οικογενειών, που όχι μόνο δεν αναμένεται να μειωθεί αλλά αντίθετα αναμένεται να αυξηθεί όπως αναμένεται να αυξηθεί, σύμφωνα με τις διεθνείς προβλέψεις, ο αριθμός των μονογονεϊκών οικογενειών σε όλο τον κόσμο.

Κάτω από αυτές τις νέες θεωρήσεις η μονογονεϊκή οικογένεια στη χώρα μας, αποβαίνοντας σιγά αλλά σταθερά αυτόνομη οικογενειακή μονάδα, θα πρέπει να αντιμετωπισθεί πλέον με νέο πρίσμα, ενώ θα πρέπει να αρχίσουν συστηματικά και μεθοδικά να μπαίνουν οι βάσεις για τις αναγκαίες οικονομικές και κοινωνικές υποδομές, που θα εξασφαλίσουν ένα καλύτερο “ευ ζειν” και στον τύπο αυτόν της οικογένειας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Πολλαπλότητα μορφών της μονογονεϊκής οικογένειας

3.1 Γενικά

Ο όρος “μονογονεϊκή οικογένεια” περιλαμβάνει πολλούς και διαφορετικούς τύπους οικογενειακής οργάνωσης. Περιλαμβάνει οικογένειες με μόνο – γονέα γυναίκα ή άνδρα, διαφορετικών ηλικιών, με διαφορετική αιτία μονογονεϊκότητας, με διαφορετικό βαθμό συμμετοχής του απόντος γονέα στη ζωή του παιδιού. Οι οικογένειες αυτές μπορεί να ανήκουν σε διαφορετικές κοινωνικές τάξεις, να έχουν διαφορετικό επίπεδο εισοδήματος, να ανήκουν σε εθνικές ή άλλες ομάδες, να έχουν διαφορετικές αναπαραστάσεις για τη μονογονεϊκότητα, διαφορετική δυναμική και λειτουργικότητα.

Φτώχεια, εξάρτηση οικονομική από επιδόματα, απομόνωση, κοινωνικός στιγματισμός, προβλήματα στην κοινωνικοποίηση των παιδιών : αυτές είναι οι συνήθεις αναπαραστάσεις που ανακαλούνται συνειρμικά με την αναφορά της μονογονεϊκής οικογένειας και που νομιμοποιούν το ενδιαφέρον των ειδικών. Αν εξαιρέσει κανείς τη μείωση των εισοδηματικών πηγών της οικογένειας και επιπλέον το συναισθηματικό και πρακτικό φόρτο του μόνου – γονέα, η μονογονεϊκότητα δεν έχει τις ίδιες επιδράσεις σε όλες τις οικογένειες.

Οι οικονομικές – αλλά και οι κοινωνικές – συνέπειες της μονογονεϊκότητας εξαρτώνται από τις στρατηγικές επίλυσης προβλημάτων που υιοθετούν οι μόνοι – γονείς, από την κατάσταση της αγοράς εργασίας για την κατηγορία της, από το κοινωνικό πλαίσιο του μόνου – γονέα, από τον αριθμό και την ηλικία των παιδιών. Για παράδειγμα, είναι διαφορετική η θέση της διακεκριμένης ηθοποιού ανύπαντρης μητέρας, του άνδρα γιατρού που έμεινε χήρος και τα παιδιά του είναι στην εφηβεία, της έφηβης ανύπαντρης μητέρα από αγροτική περιοχή που αναγκάστηκε να φύγει από το χωριό της ή της μετανάστριας που εγκαταλείφθηκε από τον άντρα της σε ένα νέο τόπο με τρία παιδιά προσχολικής ηλικίας.

Οι συνθήκες ζωής όλων αυτών των μόνων – γονέων διαφέρουν, όπως και οι προοπτικές τους. Διαφέρει, όμως, και η κατάσταση των παιδιών. Το παιδί μπορεί να ζει κυρίως με την οικογένεια καταγωγής του γονέα ή αποκλειστικά με το μόνο – γονέα

ή να μοιράζει το χρόνο του και στους δύο γονείς ή να ζει και με το /τη σύντροφο του μόνου – γονέα, να έχει ή να μην έχει αδέρφια – φυσικά ή ετεροθαλή – να έχει ή όχι επαφή με τον άλλο γονέα, να είναι ο “προστάτης” της μόνης μητέρας ή το υπέρ-προστατευμένο παιδί. Έτσι, θέλουμε να αναλύσουμε τις επιδράσεις της μονογονεϊκότητας στη ζωή του παιδιού, δεν είναι δυνατό να θεωρήσουμε ότι όλες αυτές οι καταστάσεις αποτελούν μια ενιαία πραγματικότητα.

Το επικρατέστερο κριτήριο κατηγοριοποίησης των μονογονεϊκών οικογενειών στη βιβλιογραφία είναι ο τρόπος εισόδου στη μονογονεϊκότητα ή ο βαθμός παρουσίας του απόντος γονέα στη ζωή του παιδιού. Είναι αδύνατο, όμως, να απαριθμήσουμε τους διαφορετικούς τύπους μονογονεϊκών οικογενειών, εάν συνυπολογίσουμε και άλλα κριτήρια, όπως την παρουσία στο νοικοκυριό ενός γονεϊκού υποκατάστατου (συντρόφους του μόνου – γονέα, μελών της οικογένειας καταγωγής του, άλλων ατόμων). Από τη στιγμή δε που οι μονογονεϊκές οικογένειες με μόνο γονέα πατέρα άρχισαν να αυξάνονται, υπάρχει μια τάση κατηγοριοποίησης και σύγκρισης με βάση το φύλο του μόνου – γονέα.

3.2 Εξετάζοντας την πλευρά των μόνων – μητέρων

3.2.1 Ανύπαντρη μητέρα

Η μητρότητα εκτός γάμου αφορά στις γεννήσεις παιδιών εκτός γάμου από μόνες – μητέρες που είτε συμβιώνουν είτε όχι, διαζευγμένες ή χήρες, και στις γεννήσεις που η παντρεμένη μητέρα δηλώνει ή αποδεικνύεται δικαστικά ότι η πατρότητα δεν ανήκει στο νόμιμο σύζυγό της. Η τελευταία κατηγορία, όμως, είναι πολύ δύσκολο να εντοπισθεί και να περιγραφεί.

Πάρα πολλοί παράγοντες μπορεί να επιδράσουν στην απόφαση της ανύπαντρης μητέρας να μεγαλώσει η ίδια το παιδί της ή να το δώσει για υιοθεσία. Οι λόγοι είναι συνήθως οικονομικοί, κοινωνικοί, συναισθηματικοί και επηρεάζουν την απόφασή της να έχει κάποια επαφή με κοινωνικές υπηρεσίες, να ανακοινώσει την εγκυμοσύνη στους γονείς της και τον υποψήφιο πατέρα. Δεν είναι πάντα δυνατό να εκτιμήσουμε τη βαρύτητα του κάθε παράγοντα στην τελική απόφαση της μητέρας, γιατί, όπως αναφέραμε, τα σχέδιά της εξαρτώνται από πολλούς παράγοντες.

Υπάρχουν πολλές εκφάνσεις της μητρότητας εκτός γάμου. Ένα μεγάλο ποσοστό γυναικών που απέκτησαν παιδί εκτός γάμου και δεν το έδωσαν για υιοθεσία το μεγαλώνουν σε πολλές και διαφορετικές συνθήκες :

- Γυναίκες που μεγαλώνουν μόνες τους το παιδί τους σε δικό τους αυτόνομο νοικοκυριό.
- Γυναίκες που, εκ των υστέρων, παντρεύονται με τον πατέρα του παιδιού τους.
- Γυναίκες που παντρεύονται με άλλο άνδρα και όχι με τον πατέρα του παιδιού τους και υπάρχει νομική ρύθμιση για το παιδί.
- Γυναίκες που μεγαλώνουν το παιδί τους στα πλαίσια της ελεύθερης συμβίωσης (με τον πατέρα του παιδιού τους ή άλλο σύντροφο).
- Γυναίκες που μεγαλώνουν το παιδί τους στα πλαίσια της οικογένειας καταγωγής τους και συγκαταλέγονται στο νοικοκυριό της.

Για ορισμένες γυναίκες η επιλογή της μητρότητας εκτός γάμου αποτελεί μια συνειδητή απόφαση στην οποία καταλήγουν μετά από μακρά διαδικασία επεξεργασίας. Για άλλες γυναίκες η απόφαση είναι πιο παρορμητική, παρόλο που πρόκειται για επιθυμητή εγκυμοσύνη, και αποφασίζεται μέσα σ' ένα κλίμα αντίστασης / εναντίωσης στα καθιερωμένα ήθη, τα οποία θεωρούνται περιοριστικά.

Υπάρχει, βέβαια, πάντα η περίπτωση της ανύπαντρης μητέρας "θύματος" συγκεκριμένων καταστάσεων για την οποία η εγκυμοσύνη δεν ήταν μια επιθυμητή κατάσταση. Η μητέρα αυτή έχει, συνήθως, δυσκολίες να τη βιώσει και, στη συνέχεια, να ασκήσει το γονεϊκό ρόλο της. Πρόκειται κυρίως για ανύπαντρες μητέρες που δεν ήθελαν την εγκυμοσύνη ούτε να κρατήσουν το παιδί, αλλά, για διάφορους λόγους, μπορεί να ήταν πολύ αργά να κάνουν άμβλωση. Αυτή η κατηγορία ανύπαντρων μητέρων μειώνεται σημαντικά στα αστικά κέντρα αλλά όχι με τον ίδιο ρυθμό και στις αγροτικές περιοχές. Υπάρχουν ανύπαντρες μητέρες που είχαν μια ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη και, στη συνέχεια, αποφάσισαν να κρατήσουν το παιδί και να το μεγαλώσουν μόνες τους.

Η πρόοδος στον τομέα της βιοτεχνολογίας έκανε, επίσης, δυνατή τη μητρότητα για τη μόνη – γυναίκα, χωρίς καμιά συμμετοχή του άντρα. Η μόνη – μητέρα μπορεί, στη συνέχεια, να μεγαλώσει το παιδί της σε πολλές και διαφορετικές συνθήκες.

Πριν επιχειρήσουμε οποιαδήποτε ερμηνεία για τη μητρότητα εκτός γάμου, θα πρέπει να κάνουμε μια διάκριση ανάμεσα στις μητέρες που μεγαλώνουν μόνες τους το /τα παιδιά τους και σ' αυτές που συμβιώνουν με τον πατέρα του παιδιού ή έναν άλλο σύντροφο. Μια άλλη διάκριση που μπορούμε να κάνουμε βασίζεται στη σχέση του βιολογικού πατέρα με τα παιδιά, καθώς υπάρχουν παιδιά εκτός γάμου αναγνωρισμένα από τον πατέρα και παιδιά εκτός γάμου μη αναγνωρισμένα. Ο αριθμός των παιδιών που αναγνωρίζονται από τον πατέρα αυξάνεται συνεχώς σε όλα τα κράτη – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στις ανύπαντρες μητέρες που έχουν κυρίως μια επιθυμητή εγκυμοσύνη και αποφασίζουν να μεγαλώσουν μόνες τους το παιδί τους μπορούμε να εντάξουμε και τη μητρότητα σ' ένα σχήμα συμβίωσης των συντρόφων. Αυτή, συνήθως, είναι πιο συχνή σε νέα άτομα και προκύπτει πριν ή κατά τη διάρκεια της ελεύθερης συμβίωσης. Πολλοί μελετητές ισχυρίζονται ότι οι ελεύθερες ενώσεις ευθύνονται, ως ένα βαθμό, για την υπογεννητικότητα, γιατί, τότε παρατηρείται μεγαλύτερη καθυστέρηση στην γέννηση του πρώτου παιδιού, η οποία, στην συνέχεια, δε θα ανατραπεί (Filippi 1985). Ένα μεγάλο ποσοστό ζευγαριών που συμβιώνει, στη συνέχεια, παντρεύεται ή αποφασίζει να κάνει ένα ή και περισσότερα παιδιά εκτός γάμου.

Στην Ελλάδα δεν έχουμε επίσημα στατιστικά δεδομένα για τα ζευγάρια που συμβιώνουν ούτε για το ποσοστό των γεννήσεων εκτός γάμου που εμπίπτουν σ' αυτή την κατηγορία, για την ηλικία των μητέρων και για άλλα χαρακτηριστικά της συμβίωσης.

Η ένωση των συντρόφων με τη μορφή της συμβίωσης μοιάζει πολύ με αυτή του γάμου και, όπως είναι φυσικό, μαζί με την αύξηση των διαζυγίων έχουμε και αύξηση του αριθμού των χωρισμών στις ελεύθερες συμβιώσεις, γεγονός που συντελεί στην αύξηση του αριθμού των ανύπαντρων μητέρων. Η διαφορά είναι ότι η εγκυμοσύνη και ίσως ένα τμήμα της παιδικής ηλικίας συνέβη σ' ένα διγονεϊκό σχήμα και, στη συνέχεια, η οικογένεια έγινε μονογονεϊκή.

Το κύριο "πρόβλημα" που έθετε και θέτει η ανύπαντρη μητέρα στην κοινωνία είναι το ζήτημα της αμφισβήτησης της λειτουργίας του άνδρα /πατέρα. Η εξέλιξη της κοινωνικής θέσης της μπορεί να αποτελέσει ένα εξαιρετο παράδειγμα κατά τον

Knibiehler (1993), για να κατανοήσουμε τους μετασχηματισμούς της οικογένειας για την κοινωνική αντιμετώπιση της ανύπαντρης μητέρας.

Μόλις τον 20ο αιώνα η ανύπαντρη μητέρα άρχισε να αποκτά δικαιώματα και κοινωνική ισχύ ως “μητέρα”. Ένας από τους παράγοντες που τροποποίησαν την κοινωνική θέση της ήταν η μείωση των γεννήσεων. Σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο άρχισαν να “προστατεύονται” τα παιδιά και, κατά συνέπεια, οι μητέρες τους. Στη συνέχεια, με την ανάπτυξη του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και των θεσμών οργανωμένης πρόνοιας, άρχισε να αλλάζει σταδιακά η θέση της ανύπαντρης μητέρας. Ταυτόχρονα, όμως, υπήρξαν και άλλοι παράγοντες που συντέλεσαν στη μικρή άνοδο του αριθμού των ανύπαντρων μητέρων και τη διαφοροποίηση των χαρακτηριστικών τους. Η εξάπλωση των νέων μεθόδων αντισύλληψης και η αποποινικοποίηση ή η σχετική ευκολία με την οποία γίνονται οι αμβλώσεις μείωσαν το φαινόμενο της μη επιθυμητής εγκυμοσύνης. Ταυτόχρονα, παρατηρείται μείωση των γάμων, αύξηση της συμβίωσης, ιδιαίτερα της νεανικής, και αναγνώριση από τον πατέρα τους, σε μεγαλύτερο ποσοστό, των παιδιών που γεννιούνται εκτός γάμου. Επίσης, αυξάνεται ο αριθμός των γυναικών που αποφασίζουν συνειδητά να “κάνουν μόνες τους ένα παιδί”. Ο λόγος για το θέμα της ανύπαντρης μητέρας είναι περιορισμένος στην Ελλάδα. Μια πρώτη και πολυδιάστατη προσέγγιση του θέματος στον ελληνικό χώρο επιχειρήθηκε με τη διοργάνωση ενός σεμιναρίου (1980). Το σεμινάριο αυτό αποτέλεσε τμήμα των δραστηριοτήτων του καινοτόμου για τα ελληνικά πράγματα Κέντρου Βρεφών “Μητέρα”.

Υπάρχουν μεμονωμένες αναφορές σε επιστημονικά περιοδικά για το θέμα της ανύπαντρης μητέρας και των παιδιών εκτός γάμου και ελάχιστες στον ημερήσιο και περιοδικό τύπο, με εξαίρεση τα φεμινιστικά έντυπα. Γενικά, δε δίνεται μια ολοκληρωμένη εικόνα παρά μόνο αποσπασματική που επικεντρώνεται, κυρίως, στη νομική συνιστώσα του θέματος και, δευτερευόντως, στην κοινωνική.

Παρόλο που το θέμα της ανύπαντρης μητέρας θεωρείται “κοινωνικό πρόβλημα” στην Ελλάδα, εντούτοις, παρατηρείται και εδώ μια έλλειψη επαρκών κοινωνικοδημογραφικών δεδομένων, έτσι ώστε να δυσχεραίνεται η οριοθέτηση του φαινομένου και, κατά συνέπεια, η διατύπωση ανάλογων ερωτημάτων και υποθέσεων.

Από την καταγραφή των στοιχείων στο Μαιευτήριο “Αλεξάνδρα”, για τα έτη 1976 – 1980, προκύπτει ένα ενδιαφέρον στοιχείο. Αυξάνει σταδιακά ο αριθμός των ανύπαντρων μητέρων που φεύγουν μαζί με τα παιδιά του (το 1976 ήταν 33,7% ενώ το 1980 ήταν 53,8%). Η Κουσιδου (1983) αναφέρει ότι αυξάνεται ο αριθμός των ανύπαντρων μητέρων που κρατούν τα παιδιά τους, λόγω της μεγαλύτερης κοινωνικής αποδοχής. Το ποσοστό αυτό είναι σημαντικά μικρότερο από το αντίστοιχο άλλων χωρών. Από μια μελέτη του “Μητέρα”, για μια εικοσαετία, προέκυψε ότι το 28% αυτών των μητέρων ανέθεσε, αργότερα, αλλού τη φροντίδα του παιδιού.

Το 1989 απευθύνθηκαν ή παραπέμφθηκαν στο “Μητέρα” 187 περιπτώσεις γονέων /παιδιών, εκ των οποίων, οι περισσότερες γυναίκες ήταν σε κατάσταση εγκυμοσύνης (112) και οι υπόλοιπες μετά τον τοκετό (60). Οι 10 ήταν αλλοδαπές. Υπήρξε δε συνέχεια της συνεργασίας με 168 άτομα.

Κατά το 1989 το ποσοστό εξόδων παιδιών σε σχέση με το συνολικό κατ’ έτος φιλοξενηθέντων παιδιών ήταν 64,5%, ποσοστό ιδιαίτερα αυξημένο (το 1980 ήταν 48%). Από τα παιδιά αυτά το 40% αποδόθηκε στους φυσικούς γονείς (σε σύγκριση με το 34,3% το 1985), το 9,3% τοποθετήθηκε σε ανάδοχη οικογένεια (σε σύγκριση με το 2,1% το 1985), το 49,3% υιοθετήθηκε (σε σύγκριση με το 60,9% το 1985), το 0,6% εισήχθη σε ειδικά ιδρύματα ή νοσοκομεία και 0,6% πέθανε.

Ορισμένα παιδιά που ήταν παραμελημένα ή κακοποιημένα (31) εισήχθησαν στο τμήμα “Κάπα” του “Μητέρα”. Η οικογενειακή κατάσταση των γονέων τους ήταν : 9 ανύπαντρες μητέρες, 4 έγγαμοι γονείς, 5 γονείς σε διάσταση και 1 διαζευγμένη μητέρα.

Το τμήμα Μητέρων /Παιδιών (1989) συνεργάστηκε συνολικά, με 362 περιπτώσεις. Στις 76 περιπτώσεις διαγνώστηκαν προβλήματα σωματική και ψυχονοητικής υγείας.

Αδιευκρίνιστος παραμένει ο αριθμός των παιδιών ανύπαντρων μητέρων που δίνεται για υιοθεσία ή καταγράφεται απευθείας στο όνομα των θετών γονέων, με χρηματικό αντάλλαγμα ή όχι, μέσω ιδιωτικών συναλλαγών. Επίσης, δε γνωρίζουμε τον αριθμό των παιδιών και το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί έως ότου το παιδί της ανύπαντρης μητέρας επιστρέψει, μετά από μια επίσημη ή ανεπίσημη προσωρινή τοποθέτηση σε διάφορες μορφές ανάδοχης φροντίδας, στη μητέρα του.

Το ζήτημα της ανύπαντρης μητέρα έχει και άλλες όψεις και μια πρώτη εικόνα οφείλει να περιλάβει και τη νομική, θεολογική και ιατρική διάσταση. Η οποιαδήποτε θεωρητική προσέγγιση του φαινομένου οφείλει να λάβει υπόψη ότι αποτελεί μια πολυδιάστατη ψυχική και κοινωνική κατάσταση, της οποίας η μελέτη απαιτεί μια διεπιστημονική προσέγγιση. Αυτό, άλλωστε, ενέχει συγκεκριμένες συνέπειες για την πρόληψη, τη διαμόρφωση κοινωνικής πολιτικής για την οικογένεια και την πρακτική άσκησής της, γεγονός που προϋποθέτει και μια ουσιαστική συναλλαγή ανάμεσα στη θεωρία και την πράξη.

3.2.2 Διαζευγμένη μητέρα

Ο Rousef (1980) θεωρεί ότι το διαζύγιο, σήμερα, δεν αποτελεί ένα “παθολογικό” συστατικό του ζευγαριού, αλλά πρόκειται, μάλλον, για μια “φυσιολογική” συνιστώσα του μοντέλου του γάμου που θα υπάρχει και στο μέλλον. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι ένα άτομο, σήμερα πέραν από πολλές και διαφορετικές οικογενειακές καταστάσεις κατά τη διάρκεια της ζωής του και, ενδεχομένως, θα βιώσει και άλλους χωρισμούς, όχι απαραίτητα επικυρωμένους τυπικά με την αρχή του διαζυγίου.

Κατά κάποιο τρόπο η διαδικασία του διαζυγίου είναι μια ευκαιρία για προσωπική ανάπτυξη και ωρίμανση καθώς επανεξετάζονται πολλά θέματα, όπως η σεξουαλική ταυτότητα και οι διαπροσωπικές σχέσεις, οι αξίες και ο τρόπος ζωής, οι επαγγελματικές επιλογές. Ταυτόχρονα, όμως είναι και μια διαδικασία πένθους με μια σειρά αλληλοεπικαλυπτόμενων σταδίων άρνησης, απώλειας και κατάθλιψης, θυμού, επαναπροσδιορισμού της ταυτότητας και του τρόπου ζωής και, τελικά, αποδοχής και υιοθέτησης νέων σχεδίων για τη ζωή.

Εκτός από την κρίση που προκαλεί η γέννηση του πρώτου παιδιού στο ζευγάρι ή στον κύκλο ζωής της οικογένειας, σοβαρή κρίση μπορεί να δημιουργηθεί και σε μια άλλη φάση της ζωής της οικογένειας. Πρόκειται για την κρίση της μέσης ηλικίας των γονέων η οποία, ως επί το πλείστον, συμπίπτει με την κρίση της εφηβείας των παιδιών και δημιουργεί ευνοϊκές συνθήκες για την εμφάνιση μιας οικογενειακής κρίσης.

Συνήθως μετά το διαζύγιο οι μητέρες είναι αυτές που ζουν κυρίως με τα παιδιά. Στην Ελλάδα, δεν υπάρχουν έρευνες για την ποιότητα και τη συχνότητα της επαφής που έχουν οι γονείς με το παιδί, με το οποίο δε ζουν μετά από ένα χρονικό διάστημα.

Πρόσφατα η δυνατότητα για κοινή γονική επιμέλεια επιτρέπει στους γονείς να ασκούν από κοινού τα γονικά καθήκοντά τους και ο δικαστής καθορίζει τον τόπο κατοικίας του παιδιού, πάντα βέβαια με γνώμονα το “συμφέρον του παιδιού”. Δίνεται, κατ’ αυτό τον τρόπο, και θεσμικά, η δυνατότητα στους γονείς να εξασκήσουν με διαφορετικό τρόπο το γονεϊκό ρόλο τους.

Ο χωρισμός των συντρόφων μπορεί, πολύ συχνά, να παίρνει τη μορφή της εγκατάλειψης. Πρόκειται, δηλαδή, για απόφαση του ενός μόνο συντρόφου και, κατά συνέπεια, είναι περισσότερο επώδυνη γι’ αυτόν που την υφίσταται. Η απουσία “δικαστικής εποπτείας” μπορεί να έχει ορισμένες συνέπειες. Η οικονομική κατάσταση της γυναίκας μπορεί να είναι περισσότερο επισφαλής και η επιμέλεια των παιδιών όχι ξεκάθαρη. Επιπλέον, η μη λύση της συμβίωσης ή του γάμου με έναν οριστικό τρόπο μπορεί να αποτελέσει ανασταλτικό παράγοντα στη δημιουργία νέων σχεδίων ζωής.

Το διαζύγιο μπορεί να είναι λιγότερο επίπονη διαδικασία για τη γυναίκα απ’ ότι η διάσταση, με την έννοια ότι στην περίπτωση του διαζυγίου το δικαστήριο αναλαμβάνει την ευθύνη για τους οικονομικούς διακανονισμούς και την επιμέλεια των παιδιών. Επίσης, η γυναίκα είναι, νομικά τουλάχιστον, ελεύθερη να επιλέξει το νέο σχήμα της οικογενειακής κατάστασής της, ενώ στην περίπτωση της διάστασης η κατάσταση μπορεί να παραμείνει για περισσότερο χρόνο ασαφής.

Ψυχολογικά η εγκατάλειψη είναι πιο τραυματική διαδικασία από το διαζύγιο και το χωρισμό, είτε γιατί είναι λιγότερο σχεδιασμένη και διαδραματίζεται με συνοπτικές διαδικασίες. Η τραυματική αυτή διαδικασία μπορεί να έχει, για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα, άμεση επίδραση στην άσκηση του γονικού ρόλου.

Ο γονέας που μένει μόνος με το παιδί (συνήθως η μητέρα) μετά την ξαφνική εγκατάλειψη του/της συζύγου του είναι αυτός που έχει, συνήθως, και την επιμέλεια των παιδιών μετά την δικαστική απόφαση. Σε αυτή την περίπτωση ο μόνος –γονέας αναπτύσσει πολλές αντιστάσεις στη διατήρηση της σχέσης του παιδιού με το γονέα “που τους εγκατέλειψε” παρά την ύπαρξη των δικαστικών αποφάσεων που καθορίζουν τα πλαίσια στα οποία θα ασκείται ο γονικός ρόλος του “απόντος γονέα”. Η δυσκολία αυτή του γονέα που πηγάζει από την τραυματική εμπειρία της εγκατάλειψης μεταφέρεται, σταδιακά, στο παιδί, καθώς νιώθει και αυτό “εγκαταλελειμμένο” σ’ αυτή την κατάσταση και ταυτιζόμενο με τη μητέρα του μπορεί ακόμη, και να “αρνηθεί” τη διατήρηση της σχέσης του με το πατέρα .

Υπάρχουν δυο μοντέλα που αντιπροσωπεύουν δυο ακραίες λογικές με πολλές ενδιάμεσες καταστάσεις, τα οποία δίνουν μια εικόνα της αναδιοργάνωσης της οικογένειας μετά τη συζυγική ρήξη .

1. Σύμφωνα με το πρώτο μοντέλο το διαζύγιο θεωρείται ως ένα σημείο ρήξης της οικογενειακής συνέχειας, δηλαδή η συζυγική ρήξη επιφέρει και τη διάλυση της πυρηνικής οικογένειας. Ο γονέας που μένει με το παιδί προσπαθεί να δημιουργήσει μια "νέα οικογένεια" για το παιδί που θα λειτουργεί ως υποκατάστατο, κυρίως με ένα νέο γάμο ή μια συμβίωση. Ήδη η χρήση του όρου υποκατάστατο υποδεικνύει και το μελλοντικό ρόλο του απόντος γονέα στη ζωή του παιδιού. Στην περίπτωση αυτή το διαζύγιο εγκαθιδρύει διαφορετικές σχέσεις γονέα / παιδιού.

Η οικογενειακή σταθερότητα σύμφωνα με αυτή την οπτική είναι μια σταθερότητα που επαναδημιουργείται μετά το διαζύγιο με τη δημιουργία μιας νέας οικογένειας, της οποίας τα μέλη αποτελούν πλέον οικογένεια. (Duperman 1975)

2. Σύμφωνα με το δεύτερο μοντέλο το διαζύγιο θεωρείται μια μεταβατική φάση στην ιστορία της οικογένειας, της οποίας η συνέχεια και η οντότητα δεν αμφισβητείται. Πρόκειται κυρίως για μια αναδιοργάνωση της αρχικής οικογένειας μετά το διαζύγιο. Σύμφωνα μ' αυτή την οπτική, η συζυγική ρήξη, ακόμη και η συγκρότηση δυο διαφορετικών νοικοκυριών, δεν αποτελεί λόγο ρήξης των δεσμών της οικογένειας. Σε ορισμένες περιπτώσεις, μάλιστα, μπορούμε να αναφερόμαστε και σε "διπολική οικογένεια" (Ahrons, 1984).

Ο κάθε γονέας είναι μοναδικός και αναντικατάστατος. Η οικογενειακή σταθερότητα είναι μια σταθερότητα πέρα από τη συζυγική ρήξη και εμπεριέχει την κοινή συμφωνία των δυο γονέων, που συνοδεύεται από ενεργό συνεργασία, ότι αποτελούν ένα ζευγάρι γονέων που θα υπάρχει για πάντα. Βέβαια αυτό προϋποθέτει έναν τρόπο ζωής αρκετά διαφορετικό από αυτόν της αρχικής πυρηνικής οικογένειας, έτσι ώστε να μην υπάρχουν άσχημες επιδράσεις στα παιδιά.

3.2.3 Χηρεία

Ο θάνατος του συζύγου έπαψε, πλέον, σήμερα, να αποτελεί την κύρια αιτία μονογονεϊκότητας για τις γυναίκες. Ο αριθμός των χήρων μόνων-μητέρων αναμένεται να μειωθεί περαιτέρω στο βαθμό που ο μέσος όρος ζωής του άνδρα αυξάνεται και

δεν υπάρχει πόλεμος (αν και στην Ελλάδα τα θύματα των τροχαίων ατυχημάτων, άνδρες και γυναίκες, μπορούν να παρομοιαστούν με θύματα πολέμου).

Οι χήρες είναι, συνήθως, μεγαλύτερες από τις υπόλοιπες μόνες-μητέρες και οι λιγότερο δραστήριες επαγγελματικά. Έχουν, όμως, την υψηλότερη κοινωνική θέση σε σχέση με τις υπόλοιπες μόνες-μητέρες, γιατί η κατάσταση της μονογονεϊκότητας ήταν αναπόφευκτη γι' αυτές και γιατί προέρχονται από ένα σχήμα ζωής σε ζευγάρι. Συχνά βρίσκονται σε καλύτερη οικονομική κατάσταση από τις άλλες μόνες-μητέρες γιατί έχουν κάποια σύνταξη, κρατούν όλη την περιουσία (κινητή και ακίνητη) που έχουν ως διγονεϊκή οικογένεια, έχουν, συνήθως, μεγαλύτερα παιδιά και καλύτερη κοινωνική ασφάλιση.

Το μεγαλύτερο πλεονέκτημα της χήρας /μητέρας είναι ότι θεωρείται κοινωνικά αποδεκτή και αντιμετωπίζεται με συμπάθεια από την οικογένειά της, το φιλικό περιβάλλον της και την κοινότητα. Αυτή η αποδοχή αντανακλάται, εν μέρει, στην αυτοεικόνα της και της παρέχει την αναγκαία συναισθηματική στήριξη κατά την περίοδο του πένθους και της μετέπειτα προσαρμογής στο ρόλο της μόνης-μητέρας. Αν και τα προβλήματα που θα αντιμετωπίσει η χήρα μητέρα είναι σχεδόν όμοια με των άλλων μόνων-γονέων, εντούτοις ξεκίνα με καλύτερους ορούς.

Οι περιορισμοί που τίθενται στη χήρα μόνη-μητέρα από την κοινωνία είναι πολύ περισσότεροι και διαφορετική από αυτούς που τίθενται για τους χήρους μόνους - πατέρες. Η κοινωνική απομόνωση που της επιβάλλεται και την οποία, σε γενικές γραμμές, έχει υιοθετήσει και η ίδια, ακόμη και όταν δε τη χρειάζεται πλέον, μπορεί να οδηγήσει την οικογένεια σε κοινωνικό αποκλεισμό. Αναπόφευκτα είναι τότε τα συναισθήματα μοναξιάς της μόνης-μητέρας, τα οποία θεωρούνται από τις ίδιες ως συστατικό της αυτοεικόνας τους ως χήρας. Ο Silverman (1969) διερευνώντας το υποστηρικτικό δίκτυο των χήρων γυναικών διαπίστωσε ότι οι φίλοι /ες, συγγενείς, ιερείς, δε στήριζαν τόσο ικανοποιητικά τις γυναίκες όσο άλλες χήρες. Ο Carlan (1974) κατέληξε στο ίδιο συμπέρασμα, ότι, δηλαδή, τα άτομα που είχαν προσωπική εμπλοκή με το ίδιο ζήτημα ήταν πιο αποτελεσματικά. Εξάλλου, η αποτελεσματικότητα αντίστοιχων δικτύων σε άλλα κράτη (π.χ. "Parents without partners", "Silverman' s Widow-to-Widow Program") είναι πολύ μεγάλη γιατί παρέχουν συναισθηματική στήριξη και δυνατότητα κοινωνικών επαφών σε μακρόχρονη βάση και κυρίως, γιατί βοηθούν τα άτομα να επεξεργαστούν το πένθος τους και όχι να το καταπιέσουν ή να το αποφύγουν.

Στην Ελλάδα δεν υπάρχουν τέτοιοι οργανισμοί ή δίκτυα για άτομα που έχασαν μέλος της οικογενείας τους. Ενδεχομένως, η συμμετοχή των χήρων σε συλλόγους μόνων-γονέων (όπως αυτός που δημιουργήθηκε στην Θεσσαλονίκη, στα πλαίσια του προγράμματος ΦΤΩΧΕΙΑ 3) να μπορούσε να καλύψει, εν μέρει, αυτό το κενό, τουλάχιστον ως προς το σκέλος της συναισθηματικής και κοινωνικής στήριξης. Η αναγκαιότητα ύπαρξης αντίστοιχων δομών και η αποτελεσματικότητά τους ενισχύεται από τις έρευνες των Maddison and Walker (1967) για τη σημασία του κοινωνικού δικτύου στη διεργασία του πένθους που προέρχεται από το θάνατο του ενός συζύγου. Διαπίστωσε ότι η έκβαση της διαδικασίας του πένθους, για την πλειονότητα των χήρων, διευκολυνόταν αν αμέσως μετά το θάνατο είχαν διαπροσωπική αλληλεπίδραση με άτομα που τα θεωρούσαν ως ιδιαίτερα βοηθητικά.

Αντίθετα, χήροι/ες που η διεργασία του πένθους δεν εξελίχθηκε ομαλά ανέφεραν ότι είχαν αλληλεπιδράσεις με άτομα που, άμεσα ή έμμεσα, τους αποθάρρυναν στην ελεύθερη έκφραση των συναισθημάτων του πόνου, του θυμού κ.α. Οι τρόποι αποθάρρυνσης της έκφρασης αυτών των συναισθημάτων, βέβαια, παρουσιάζουν ορισμένες παραλλαγές. Πολλοί/ες χήροι/ες ανέφεραν ότι σ' εκείνη τη φάση τους έλειπαν τα άτομα που να έδειχναν εμπάθεια για το πρόβλημά τους.

Οι ίδιοι ερευνητές διαπίστωσαν ότι η ευερεθιστότητα, ο θυμός, τα μη πρόσφορα συναισθήματα των χήρων μπορεί να συμβάλλουν στη διάρρηξη των σχέσεων με το κοινωνικό δίκτυο, το οποίο, βέβαια, δεν κατανοεί πάντα τις ανάγκες των χήρων. Οι ανεπιτυχείς παρεμβάσεις των μελών του κοινωνικού δικτύου στην ψυχολογική διεργασία του ατόμου που πενθεί, σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες, όπως επερχόμενη κρίση, συνθήκες θανάτου, παθολογική σχέση με τον αποθανόντα, μπορούν να συντελέσουν στην ανεπιτυχή λήξη της διεργασίας του πένθους. Η διαδικασία αυτή, κατά τον Langer (1957), μπορεί να παρεμποδιστεί και από την προσπάθεια των χήρων /μητέρων να κρύψουν τα συναισθήματά τους εξαιτίας των παιδιών.

Στο παρελθόν σημαντικές υποστηρικτικές ομάδες για τις χήρες ήταν η οικογένεια, η Εκκλησία, η γειτονιά. Σήμερα, όμως, με τις κοινωνικές αλλαγές που έχουν επέλθει, η αποτελεσματικότητά αυτών των πηγών υποστήριξης κατά τη διάρκεια του πένθους μειώθηκε.

3.3 Εξετάζοντας την πλευρά των μόνων – πατέρων

Ο αριθμός των πατέρων μόνων – γονέων, παρόλο που, σταδιακά, αυξάνεται, είναι πάρα πολύ μικρός σε σύγκριση με τον αντίστοιχο των μόνων – μητέρων. Στο βαθμό που η επιμέλεια των μικρών παιδιών – και όχι μόνο – ανατίθεται στη μητέρα είναι λογικό να υποθέσουμε ότι οι μόνοι – πατέρες ανήκουν κυρίως στην κατηγορία των εγκαταλελειμμένων ή χήρων και λιγότερο στους ανύπαντρους πατέρες.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που υπάρχουν σε ορισμένα κράτη, ο αριθμός των χήρων μειώνεται προοδευτικά, ενώ αυξάνεται ο αριθμός των διαζευγμένων. Η μείωση του αριθμού των χήρων ερμηνεύεται από την αύξηση του μέσου όρου ζωής των γυναικών, που είναι, έτσι κι αλλιώς, μεγαλύτερη αυτής των αντρών και την αύξηση των νέων γάμων ή συμβιώσεων των χήρων πατέρων με παιδιά.

Ο αριθμός των ανύπαντρων πατέρων, παρόλο που είναι ελάχιστος, μπορεί να αποδοθεί κυρίως στη διάλυση των ζευγαριών που συμβιώνουν. Εδώ, βέβαια, η απόφαση για το γονέα με τον οποίο θα ζήσει το παιδί είναι αποτέλεσμα κυρίως της συμφωνίας των γονέων, οι οποίοι, ενδεχομένως, έχουν διαφορετική αντίληψη για τους ρόλους των φύλων απ' ότι η πλειονότητα των παντρεμένων ζευγαριών.

Στο χώρο του ασυνείδητου ένα κίνητρο που μπορεί να οδηγήσει έναν άνδρα να γίνει μόνος – γονέας, κατά τον Lemaire (1993), είναι η επιθυμία του να αντισταθμίσει μία συναισθηματική στέρηση που έζησε ο ίδιος στο παρελθόν, δίνοντας στο παιδί του ότι αυτός στερήθηκε. Στη σημερινή κοινωνία, όπου η γυναίκα με την ευρεία χρήση των νέων μεθόδων αντισύλληψης μπορεί να ελέγξει την αναπαραγωγική διαδικασία, ο άνδρας εξαρτάται από τη γυναικεία επιθυμία σε σχέση με το αν θα αποκτήσουν παιδί και πότε.

Ο λόγος που οι πατέρες δεν αναλαμβάνουν να μεγαλώσουν μόνοι τα παιδιά συνοψίζεται, κυρίως, στον κοινωνικό καταμερισμό των ρόλων, σύμφωνα με τον οποίο η οικιακή ευθύνη και η ανατροφή των παιδιών είναι συστατικά του γυναικείου ρόλου. Εκεί επικεντρώνονται και τα προβλήματα των ανδρών που είναι μόνοι – πατέρες και γι' αυτό το λόγο, πολύ συχνά, οδηγούνται γρήγορα σ' ένα νέο γάμο ή αναθέτουν την ανατροφή των παιδιών σε συγγενικά ή άλλα άτομα ή σε ιδρύματα και ανάδοχες οικογένειες. Πολύ σπάνια συναντάμε μόνους – πατέρες με τα παιδιά τους σε αυτόνομα νοικοκυριά· συνήθως λειτουργούν στα πλαίσια της εκτεταμένης οικογένειας.

Πολλοί παράγοντες επέδρασαν στην αύξηση – έστω και μικρή – του αριθμού των μονογονεϊκών οικογενειών με μόνο – γονέα τον πατέρα. Οι Tompson και Gongla (1983), σε μία ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας, αποδίδουν αυτή την αύξηση:

- Στην αλλαγή του τρόπου ζωής των ανδρών.
- Στην αυξανόμενη αποδοχή της μονογονεϊκότητας με γονέα πατέρα.
- Στην επιθυμία των γονέων που δεν έχουν την επιμέλεια των παιδιών τους να συνεχίσουν να ασκούν το γονεϊκό ρόλο τους.
- Στην καλύτερη οικονομική κατάσταση και στη μεγαλύτερη δυνατότητα πρόσβασης στην αγορά εργασίας των μόνων – πατέρων σε σύγκριση με τις μόνες – μητέρες.
- Στα ερευνητικά δεδομένα που επιβεβαιώνουν ότι οι μόνιμοι – πατέρες και οι μόνες – μητέρες που έχουν την επιμέλεια του παιδιού τους μπορούν να λειτουργήσουν αποτελεσματικά.
- Στα ερευνητικά δεδομένα που υποσημειώνουν ότι οι θετικές και οι αρνητικές εμπειρίες της μονογονεϊκότητας είναι σχεδόν ίδιες για τους πατέρες και τις μητέρες.

Αναζητώντας μία απάντηση στο ερώτημα ποιοι είναι οι μόνιμοι – πατέρες, ο Gersick (1979) διαπίστωσε ότι από του διαζευγμένους μόνους-πατέρες αυτοί που ανέλαβαν την επιμέλεια των παιδιών τους ήταν άνδρες μεγαλύτεροι σε ηλικία, οι οποίοι κατείχαν υψηλότερες κοινωνικοοικονομικές θέσεις, διατηρούσαν μεγαλύτερη επαφή με τις μητέρες τους, παρά με τους πατέρες, σε σχέση με τους άνδρες που δεν ανέλαβαν την επιμέλεια των παιδιών τους. Όπως ο ίδιος αναφέρει, «άνδρες παραδοσιακών οικογενειών φαίνεται να αποφασίζουν κάτι μη παραδοσιακό, όπως είναι επιδίωξη της επιμέλειας».

Οι μόνιμοι - πατέρες, παρόλο που αυξάνονται, θεωρούνται ακόμη ως άτομα που πειραματίζονται και διευρύνουν τα όρια των ρόλων του φύλου τους και, γι' αυτό το λόγο, έχουν διαφορετική αντιμετώπιση σε σχέση με τις μόνες – μητέρες. Στην ελληνική κοινωνία δε γνωρίζουμε ποιος είναι ο άνδρας που επιλέγει τη μονογονεϊκότητα. Ίσως να ανήκει στους περισσότερο νέους – πατέρες – με εξαίρεση τους χήρους – μέσου ή ανώτερου κοινωνικοοικονομικού επιπέδου, με ανδρόγυνο προσανατολισμό στην προσωπικότητά του και όχι αυστηρά προσκολλημένο στις

στερεότυπες απόψεις για τους ρόλους των φύλων. Βέβαια αυτή η υπόθεση, που στηρίζεται σε ελάχιστες ενδείξεις, χρειάζεται διερεύνηση. Ο Έλληνας άνδρας υποψήφιος μόνος – γονέας είναι λιγότερο έτοιμος να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τις οικιακές ευθύνες και την ανατροφή των παιδιών, όμως, όταν το κάνει, εισπράττει μεγαλύτερη κοινωνική αποδοχή και εκδηλώσεις αλληλεγγύης και βοήθειας σε σύγκριση με τη μόνη – μητέρα.

Πολλοί πατέρες που δεν έχουν την επιμέλεια των παιδιών τους, ακόμη και στα μικρά χρονικά διαστήματα που ζουν με αυτά αναφέρουν ότι ο κόσμος, άνδρες και γυναίκες, προσφέρονται να τους βοηθήσουν, να τους διευκολύνουν, «γιατί, τι ξέρει ο άνδρας από παιδιά;» Όταν παντρεύονται και αποκτούν νέα παιδιά ή η νέα σύντροφός τους έχει ήδη παιδί, τότε μπορεί να έχουν τύψεις για την “πατρότητα του Σαββατοκύριακου”, ενώ μέχρι εκείνη τη στιγμή δεν είχαν διανοηθεί ότι θα μπορούσαν να έχουν πιο ενεργό ανάμειξη στη ζωή των παιδιών τους.

Δεν έχει προσδιοριστεί στη βιβλιογραφία αν οι μόνοι – πατέρες αναζητούν συχνά τη βοήθεια άλλων ή αν οι άλλοι αισθάνονται ότι οι μόνοι – πατέρες έχουν μεγαλύτερη ανάγκη από βοήθεια απ’ ότι οι μόνες – μητέρες. Όπως και να έχει το ζήτημα, η βοήθεια αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική – και όχι μόνο στην περίπτωση των μόνων – πατέρων – γιατί τα παιδιά επωφελοούνται από ένα ευρύτερο δίκτυο ατόμων με τα οποία συναναστρέφονται και από τα οποία δέχονται φροντίδα και, έτσι, διευκολύνεται η προσαρμογή τους στη νέα κατάσταση.

Ενώ ο αριθμός των μόνων – πατέρων αυξάνεται και ο κοινωνικός ιστός τους συμπαρίσταται στο νέο ρόλο τους, δε συμβαίνει το ίδιο και με την επίσημη κοινωνική πολιτική, τουλάχιστον στην Ελλάδα. Για παράδειγμα, δεν τους αναγνωρίζει πάντα όλες τις κοινωνικές παροχές ή άλλες ρυθμίσεις που ισχύουν για τη μονογονεϊκή οικογένεια στην οποία ο μόνος – γονέας είναι η μητέρα.

Η μετάβαση των πατέρων στο ρόλο των μόνων – γονέων, ιδιαίτερα μετά το διαζύγιο, συναντά τις ίδιες δυσκολίες και είναι εξίσου περίοδος ψυχολογικής πίεσης, όπως η αντίστοιχη των μόνων – μητέρων.

Οι μόνοι – πατέρες φαίνεται ότι δεν αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα οικονομικά προβλήματα ή πλειονότητα εργάζεται όπως και πριν. Κατά τα άλλα, αντιμετωπίζουν σχεδόν τα ίδια προβλήματα με τη γυναίκα, βιώνουν, ως ένα βαθμό, τις ίδιες συγκρούσεις ρόλων που προέρχονται από την προσπάθεια εναρμόνισης του

επαγγελματικού, του κοινωνικού ρόλου και της γονεϊκότητας. Ψυχολογικά οι μόνοι – πατέρες βιώνουν τα ίδια αισθήματα με τις γυναίκες σε περίπτωση διαζυγίου, εγκατάλειψης ή χηρείας: θλίψη, μοναξιά, συχνά μία αίσθηση αποτυχίας, υπερφόρτωση ευθυνών. Η διαφορά με τις γυναίκες είναι ότι στους άνδρες είναι αποδεκτό ένα ευρύτερο ρεπερτόριο συμπεριφορών αντίδρασης που αφήνει μεγαλύτερη ευελιξία στην επιλογή νέων σχεδίων ζωής. Μέχρι τώρα, όμως, το σύνηθες αποτέλεσμα αυτής της σύντομης διαδικασίας στους μόνους – πατέρες είναι μία νέα συμβίωση ή ένας νέος γάμος.

Ο πρώτος χρόνος είναι περίοδος ιδιαίτερα υψηλής ψυχολογικής πίεσης για τους μόνους – γονείς. Έχουν προσωπικά προβλήματα (κατάθλιψη, μοναξιά), αντιμετωπίζουν προβλήματα στην αναδιοργάνωση του νοικοκυριού. Οι Keshet και Rosenthal (1978) περιγράφουν αυτή την περίοδο ως «μια σειρά προσαρμογών που βασίζονται στη δοκιμή και το λάθος» σε ότι αφορά στη διαχείριση του νοικοκυριού και τις πρακτικές διευθετήσεις για τα θέματα της ανατροφής των παιδιών. Οι ίδιοι οι πατέρες, σε αυτή αλλά και σε άλλες μελέτες, ανέφεραν ότι ένιωθαν ανεπαρκείς και, συχνά, φοβισμένοι. Ο συνδυασμός εργασίας και φροντίδας των παιδιών ήταν, πολλές φορές, δύσκολος και γεμάτος ένταση. Κάποιοι πατέρες μείωσαν τις ώρες εργασίας τους, για να ανταποκριθούν καλύτερα στις απαιτήσεις του νέου ρόλου τους, ενώ για άλλους η μείωση αυτή προξένησε οικονομικά προβλήματα. Μετά την πρώτη μεταβατική περίοδο, οι πατέρες, σε όλες σχεδόν τις μελέτες, ένιωθαν περισσότερο ικανοί και πετυχημένοι στην εκπλήρωση των νέων ρόλων τους. Μερικοί ανέφεραν ότι απολάμβαναν τα νέα οικιακά καθήκοντά τους.

Σύμφωνα με τις συνεντεύξεις των πατέρων, τα παιδιά νιώθουν καλά στη νέα κατάσταση. Μερικοί πατέρες, βέβαια, αναρωτιούνται, όπως είναι φυσικό, αν μπορούν να καλύψουν τις «συναισθηματικές ανάγκες» των παιδιών τους, ενώ άλλοι ανησυχούν για την ανάπτυξη της σεξουαλικότητας στα κορίτσια τους που βρίσκονται στην εφηβεία, γιατί δεν υπάρχει γυναικείο πρότυπο. Πολλές φορές το ρόλο αυτό παίζει μία άλλη γυναίκα (συγγενής ή φίλη της οικογένειας). Οι πατέρες, γενικά, αναφέρουν ότι είναι ευχαριστημένοι με την προσαρμογή των παιδιών τους στη μονογονεϊκή οικογένεια.

Σε τρεις έρευνες που πραγματοποιήθηκαν με μετρήσεις και άμεση παρατήρηση στα παιδιά επιβεβαιώθηκαν οι παραπάνω αναφορές των πατέρων (Hirgrave, 1978 – Luernitz, 1982). Τα αποτελέσματα αυτά, αν και όχι γενικεύσιμα, είναι ελπιδοφόρα.

Από μία έρευνα που πραγματοποίησε ο Santrock και οι συνεργάτες του και που πληροί τις παραπάνω προδιαγραφές προέκυψε ένα ενδιαφέρον στοιχείο. Βρέθηκε ότι τα παιδιά είναι καλύτερα προσαρμοσμένα στη μονογονεϊκή οικογένεια με γονέα που έχει το ίδιο φύλο με αυτά (Santrock and Warshak, 1979 – Santrock, Warshak and Elliot, 1982 – Warshak and Santrock, 1980, 1983). Βέβαια ούτε τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας είναι γενικεύσιμα, γιατί το δείγμα ήταν μικρό και όχι αντιπροσωπευτικό και τα παιδιά ζούσαν με το συγκεκριμένο γονέα από κοινή συμφωνία των δύο γονέων.

Υπάρχουν, όμως, και άλλα στοιχεία που στηρίζουν την υπόθεση ότι το φύλο του μόνου – γονέα και του παιδιού παίζουν σημαντικό ρόλο στην προσαρμογή του παιδιού στη μονογονεϊκή οικογένεια. Έχουμε ήδη αναφέρει τη μεγαλύτερη συμμετοχή και επιρροή των πατέρων στην ανάπτυξη των γιων τους στις συμβατικές πυρηνικές οικογένειες. Έχουν ήδη καταγραφεί μεγαλύτερες συγκρούσεις μητέρων / γιων και προβλήματα προσαρμογής γιων σε μονογονεϊκές οικογένειες με μόνη – μητέρα (Hetherington, Cox and Cox 1979a, b, 1982 – Wallerstein and Kelly, 1980a). Ο μεγαλύτερος βαθμός θετικής αλληλεπίδρασης γονέα / παιδιού του ίδιου φύλου είναι, ως ένα βαθμό, αναμενόμενος. Τα παιδιά έχουν έναν ενήλικο του ίδιου φύλου ως μοντέλο στην καθημερινή ζωή, ιδιαίτερα στην κρίσιμη περίοδο της μετάβασης στη νέα κατάσταση, ενώ ο γονέας μπορεί να κατανοήσει καλύτερα τα ζητήματα που απασχολούν το παιδί του ίδιου με αυτόν φύλου. Αυτό, βέβαια, δε σημαίνει ότι ο παράγοντας φύλο θα πρέπει να παίζει κυρίαρχο ρόλο στην απόφαση για τη ζωή του παιδιού με τον ένα γονέα, χωρίς να συνυπολογίζονται εξίσου σοβαρά και οι υπόλοιποι.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των ερευνών, δεν έχουμε κανένα λόγο να αμφιβάλουμε για την ικανότητα και την αφοσίωση των πατέρων ως μόνων – γονέων, μετά από μία περίοδο προσαρμογής. Βέβαια χρειάζονται και άλλες έρευνες, χωρίς τους μεθοδολογικούς περιορισμούς που αναφέραμε, έτσι ώστε να έχουμε συγκριτικά στοιχεία για μονογονεϊκές οικογένειες με μόνο – γονέα τον πατέρα / μόνο - γονέα τη μητέρα και τις συμβατικές οικογένειες, έτσι ώστε να έχουμε μία πιο ολοκληρωμένη εικόνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Προβλήματα μονογονεϊκής οικογένειας

4.1 Οικονομικά προβλήματα – εργασία του μόνου – γονέα.

Η μονογονεϊκή οικογένεια λόγω της ιδιαιτερότητάς της (ένας μόνο γονέας) αντιμετωπίζει ποικίλα προβλήματα. Ξεκινώντας από τον οικονομικό τομέα συλλέχθηκαν τα ακόλουθα στοιχεία.

Από έρευνα που έγινε στη Γαλλία, από τις ερευνήτριες Esteve και Verlhac, σε αντιπροσωπευτικό δείγμα γυναικών, οι οποίες είχαν αποφασίσει να οργανωθούν προκειμένου να υποστηρίξουν τα δικαιώματά τους και τα συμφέροντά τους σαν αρχηγοί οικογένειας συμπεραίνεται ότι, η μονογονεϊκή οικογένεια σε σύγκριση με τη συζυγική, βρίσκεται σε πιο δύσκολη οικονομική θέση και παράλληλα είναι βεβαρημένη με μια σειρά ψυχολογικών και κοινωνικών προβλημάτων.

Πρώτο και βασικό θέμα είναι η εργασία της μόνης-μητέρας. Από την έρευνα προέκυψε ότι το 50% των γυναικών της κλίμακας που ερευνήθηκε είχαν απόλυτη ανάγκη να εργαστούν για να επιβιώσουν.

Δεδομένου ότι η συζυγική ζωή ευνοεί ένα ορισμένο αριθμό γυναικών στο να μην εργάζονται, γιατί εργάζεται ο σύζυγος, μερίδα των εγγάμων γυναικών προτιμούν να μείνουν στο σπίτι τους για να ασχοληθούν με την ανατροφή των παιδιών και τις οικιακές εργασίες.

Όμως οι γυναίκες-αρχηγοί οικογένειας, οι οποίες εργάζονταν πριν να περιέλθουν στην κατάσταση του αρχηγού της μονογονεϊκής οικογένειας, είναι απαραίτητο να αλλάξουν εργασία. Αν π.χ. εργάζονταν λίγες ώρες ή σε μια ελαφρά εργασία, είναι υποχρεωμένες να εργαστούν κατά πλήρες ωράριο ή σε βαρύτερες εργασίες, προκειμένου να εξασφαλίσουν ένα ικανό εισόδημα για την κάλυψη των δικών τους αναγκών και των παιδιών τους. Αυτό το ποσοστό φτάνει στο 55%. Τις μεγαλύτερες όμως συνέπειες και τα μεγαλύτερα προβλήματα τα έχουν οι γυναίκες-αρχηγοί οικογένειας, οι οποίες δεν εργάζονταν όταν ζούσαν στη συζυγική οικογένεια. Έτσι, στον οικονομικό τομέα βλέπει κανείς μια μεγάλη διαφορά στα προβλήματα που παρουσιάζουν οι γυναίκες-αρχηγοί οικογένειας, που δεν εργάζονταν, με τις γυναίκες

που εργάζονταν πριν να περιέλθουν στην κατηγορία των μονογονεϊκών οικογενειών. Εξάλλου, κάνοντας μια μελέτη της εξειδίκευσης του επαγγέλματος του αρχηγού της οικογένειας, όταν αυτή ήταν συζυγική και όταν έγινε μονογονεϊκή δηλαδή όταν αρχηγός της ήταν ο άνδρας και όταν αργότερα αρχηγός έγινε η γυναίκα, διαπιστώθηκε ότι η ειδίκευση του επαγγέλματος ήταν πολύ καλύτερη όταν αρχηγός ήταν ο άνδρας και αρκετά χαμηλή όταν αρχηγός έγινε γυναίκα.

Για τις περιπτώσεις που η γυναίκα αρχηγός εργαζόταν και πριν γίνει αρχηγός, βλέπουμε μεγαλύτερο ποσοστό εξειδικευμένων επαγγελματιών, (ανώτερες σπουδές, ανώτερη τεχνική παιδεία, απόφοιτοι λυκείων κλπ) ενώ, στην ανώτατη εκπαίδευση οι γυναίκες αρχηγοί οικογένειας είναι σε ποσοστά και αναλογίες πολύ χαμηλότερες από τους άνδρες, αφού οι άνδρες-αρχηγοί οικογένειας έχουν κατά ποσοστό 32,5% ανώτατη εκπαίδευση και οι γυναίκες 13,9%. Αντίθετα, στα επαγγέλματα που θέλουν μικρότερη κατάρτιση, το ποσοστό των ανδρών-αρχηγών οικογένειας είναι μόνο 10% ενώ των γυναικών-αρχηγών οικογένειας είναι 35%. Έτσι, για τις γυναίκες που εργάζονταν και πριν να περιέλθουν στην κατάσταση του αρχηγού της μονογονεϊκής οικογένειας, οι αποστάσεις από πλευράς επαγγελματικής εξειδίκευσης δεν φαίνονται ιδιαίτερα μεγάλες σε σχέση με τους άνδρες. Το αντίθετο όμως συμβαίνει για την περίπτωση που η γυναίκα δεν εργαζόταν όσο ανήκε στη συζυγική οικογένεια και που άρχισε να εργάζεται μετά τη διάλυση της οικογένειας. Σ' αυτές τις περιπτώσεις το 43,6% δεν έχουν εξειδικευμένα επαγγέλματα, το 35,9% έχουν κάποια επαγγελματική εξειδίκευση, ενώ καμιά από αυτές τις γυναίκες δεν έχει επάγγελμα ανώτερο από αυτό που είχε ο άνδρας της πριν διαλυθεί η οικογένεια. Αντίθετα, μόνο το 17% είχαν μια επαγγελματική κατάρτιση όμοια με αυτήν του άνδρα και 73% επαγγελματική κατάρτιση κατώτερη του άνδρα (το υπόλοιπο 10% δεν απάντησε).

Έτσι οι αποστάσεις μεταξύ της επαγγελματικής εξειδίκευσης του άνδρα, κατά το χρόνο που διαλύθηκε το ζευγάρι, και της επαγγελματικής εξειδίκευσης της γυναίκας, κατά το χρόνο που έγινε η έρευνα, είναι πάρα πολύ μεγάλες, δεδομένου ότι οι γυναίκες είτε δεν εργάζονταν προ της διαλύσεως του ζευγαριού είτε εργάζονταν μεν αλλά κατά μεγάλα ποσοστά είχαν ανεξιδίκευτα επαγγέλματα.

Για τις άγαμες μητέρες-μέλη του προαναφερθέντος συνδικάτου, οι ερευνήτριες δεν μπόρεσαν να κάνουν τη σύγκριση, δεδομένου ότι οι άγαμες μητέρες δε βρίσκονταν πριν στην κατάσταση της οικογένειας με τους δυο γονείς. Πάντως, το

90,5% από αυτές εργάζονταν και από αυτές το 10,4% είχαν κάνει ανώτερες σπουδές, ενώ το 15,8% ήταν απόφοιτες λυκείου.

Από τις γυναίκες-αρχηγούς οικογένειας που είχαν απολυτήριο λυκείου (δηλαδή είχαν μια ανώτερη εκπαίδευση) το 67,4% δήλωσαν ότι η απασχόλησή τους ήταν αντίστοιχη με τις γνώσεις τους, ενώ το απολυτήριο λυκείου τις βοήθησε να διατηρήσουν την επαγγελματική τους εξειδίκευση και να τη βελτιώσουν. Οι γυναίκες, που δεν είχαν επαγγελματική εξειδίκευση, κατά ποσοστό 42,2% επιθυμούσαν αλλαγή της εργασίας τους και οι λόγοι που επικαλέσθηκαν ήταν, ότι το επάγγελμά τους ήταν πολύ κουραστικό, λίγο αμειβόμενο, δεν ταίριαζε στα προσόντα τους, αντιμετώπιζαν μοναξιά ή κακή μεταχείριση κ.α. Τέλος, πολλές γυναίκες είχαν τη γνώμη ότι το επάγγελμά τους δεν ήταν το αντίστοιχο με την ειδικότητά τους. Όμως για την μεγάλη πλειονότητα των γυναικών-αρχηγών οικογένειας η εργασία τους δίνει μια ηθική ικανοποίηση και αποτελεί γι' αυτές ένα αντιστάθμισμα στο αίσθημα της ανασφάλειας και της μοναξιάς, όσο κουραστική και να είναι.

4.2 Ψυχολογικά προβλήματα των μόνων-γονέων.

Σε ότι αφορά τα ψυχολογικά προβλήματα που εμφανίζονται στις μονογονεϊκές οικογένειες γίνονται οι ακόλουθες παρατηρήσεις. Οι μόνες-μητέρες είναι υποχρεωμένες να υποδυθούν το ρόλο της μητέρας και του πατέρα. Το γεγονός αυτό αυξάνει τις ευθύνες τους και ως προς το νοικοκυριό και ως προς τα παιδιά. Πρέπει να αντεπεξέρχονται στον εργασιακό χώρο, στα οικιακά, στην ανατροφή του παιδιού. Ηθική συμπαράσταση δέχονται μόνο από τη μητρική οικογένεια. Το φιλικό περιβάλλον απομακρύνεται και σε πολλές περιπτώσεις χάνεται τελείως. Παρατηρείται μια εσωστρέφεια της μόνης-μητέρας. Έχει την εντύπωση ότι πλέον δε βιώνει μια φυσιολογική ζωή. Το άγχος και τα προβλήματα εντείνονται περισσότερο αν εξεταστεί ο παράγοντας "παιδί", διότι σε αυτή την περίπτωση οι ανησυχίες διογκώνονται για το αν το παιδί θα εξελιχθεί φυσιολογικά κάτω από τις νέες συνθήκες ζωής που καλείται να αντιμετωπίσει.

4.3 Έλλειψη ελεύθερου χρόνου για τον μόνο-γονέα.

Ένας μεγάλος αριθμός μόνων-μητέρων δε διαθέτει ελεύθερο χρόνο για τις ίδιες και υποστηρίζει ότι ο χρόνος που διατίθεται για τα παιδιά τους είναι ελάχιστος, λόγω

εργασίας. Σύμφωνα με την έρευνα των Esteve και Verlhac στη Γαλλία, αυτό εξηγείται, γιατί πολλές γυναίκες έχουν βαριά ωράρια εργασίας (41-50 ώρες εβδομαδιαίως για το μεγαλύτερο ποσοστό). Το μεγαλύτερο μέρος αυτών των γυναικών χρειάζεται πάνω από 2 ώρες για να πάει και για να γυρίσει από τη δουλειά του. Κατά συνέπεια, πολλές γυναίκες, δε διαθέτουν καθόλου χρόνο την ημέρα για τα παιδιά τους σε ότι αφορά το διάβασμα, το παιχνίδι ή τον περίπατό τους και ένα ελάχιστο ποσοστό έχει τη δυνατότητα να πάει εκδρομές με τα παιδιά του.

4.4 Δυνατότητα μονογονεϊκής οικογένειας για διασκέδαση και διακοπές.

Παρατηρείται ότι οι διακοπές στις μονογονεϊκές οικογένειες αντιμετωπίζονται καλύτερα, γιατί η απόφαση ανήκει ολοκληρωτικά στον ένα γονέα, χωρίς τη συγκατάθεση του/της συζύγου. Όμως, ο χρόνος για διασκέδαση και εκδρομές είναι περιορισμένος. Η εργασία, η έλλειψη ελεύθερου χρόνου και χρήματος είναι δεσμευτικοί παράγοντες. Στην περίπτωση που ο μόνος-γονέας επιθυμεί να διασκεδάσει ή να πάει εκδρομή μόνος του η κατάσταση είναι πιο δύσκολη, διότι δεν έχει που να αφήσει τα παιδιά του. Το πρόβλημα βέβαια υπάρχει και στη συζυγική οικογένεια, όμως σ' αυτή είναι δυνατό να κρατήσουν εκ περιτροπής οι γονείς τα παιδιά για να μπορέσει ο άλλος να πάει εκδρομή, να πάει κάπου να διασκεδάσει, πράγμα που δε μπορεί να το κάνει ο μόνος-γονέας. Βέβαια το θέμα των διακοπών της οικογένειας, γονέων και παιδιών, το αντιμετωπίζουν σχεδόν όλες οι Δυτικές κοινωνίες είτε δίνοντας ειδικά επιδόματα για διακοπές είτε εξασφαλίζοντας κέντρα διακοπών για τα παιδιά ή και για τις οικογένειες είτε παρέχοντας δωρεάν εισιτήρια για τη μετάβαση για διακοπές κ.α.

Αυτές οι διευκολύνσεις παρέχονται, όπως είπαμε, για όλους τους γονείς. Μέτρα αποκλειστικά για τη μητέρα βρίσκουμε στη Νορβηγία όπου ειδικά προγράμματα διακοπών εφαρμόζονται για τις μητέρες της οικογένειας με πολλά παιδιά που έχουν ανάγκη για ανάπαυση και που δεν μπορούν με δικά τους μέσα να πάνε εξοχή. Αυτές οι δυνατότητες τις περισσότερες φορές χρησιμοποιούνται από τις μητέρες-αρχηγούς οικογένειας.

Στο Λουξεμβούργο ειδική οργάνωση των καθολικών διευθύνει κέντρα διακοπών, τα οποία προσφέρονται στις μητέρες και τα παιδιά τους.

Στην Ελβετία ειδικό σωματείο καταβάλλει ειδικές επιχορηγήσεις για να μπορέσουν οι μητέρες να κάνουν διακοπές.

Εκτός από ειδικές οργανώσεις χηρών, χήρων και διαζευγμένων γυναικών, στις Κάτω Χώρες δεν υπάρχουν ειδικά προγράμματα εξοχών για τους μόνους-γονείς. Άλλωστε ένα τέτοιο μέτρο δεν θα έπρεπε να το ευχόταν κανείς γιατί θα ήταν μία διάκριση για τους γονείς αυτούς και θα επέτεινε ακόμη περισσότερο την κοινωνική μοναξιά τους. Αντίθετα, οι προσπάθειες των ειδικών οργανισμών και υπηρεσιών είναι να πηγαίνουν οι μόνου-γονείς εξοχή μαζί με τις πλήρεις οικογένειες και με τα παιδιά τους, με άτομα ηλικιωμένα και με ανάπηρους, για να μην αισθάνονται απομονωμένοι από την κοινωνία. Άλλωστε οι οργανωμένες εξοχές προϋποθέτουν κοινή ζωή μιας ομάδας ατόμων και συνεπώς κάθε διάκριση θα έπρεπε αυτόματα να αποκλείεται. Εκείνο που θα μπορούσε ιδιαίτερα να εξυπηρετήσει τους μόνους-γονείς, θα ήταν οι περισσότερες διευκολύνσεις για τη φύλαξη των παιδιών τους για το διάστημα που θα ήθελαν να κάνουν διακοπές με άλλους γονείς χωρίς παιδιά.

4.5 Προβλήματα που αντιμετωπίζει ο μόνος-πατέρας.

Όπως έχει ήδη ειπωθεί, το φαινόμενο του μόνου-πατέρα δε συναντάται αρκετά. Αν και στα προηγούμενα έχουν σκιαγραφηθεί τα προβλήματά του, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούν και σ' αυτό το μέρος της εργασίας. Οι τρεις κατηγορίες του μόνου-πατέρα, ο άγαμος, ο χήρος και ο διαζευγμένος παρουσιάζουν πολλά κοινά σημεία.

Ένα από τα σπουδαιότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο μόνος-πατέρας είναι οι μεγάλες δυσκολίες με το νοικοκυριό και με την ανατροφή των παιδιών, γιατί ακόμη η κοινωνία μας είναι βασισμένη πάνω στην διάκριση των ρόλων σε γυναικείους και αντρικούς. Αυτός ο διαχωρισμός είναι μια αιτία που οδηγεί τον μόνου-πατέρα πιο συχνά σε έναν νέο γάμο ή στην ανάθεση της φυλάξεως των παιδιών σε ιδρύματα ή τρίτα πρόσωπα. Αυτή η διέξοδος, ίσως είναι και η απάντηση, στο ότι δεν υπάρχουν πολλά νοικοκυριά μόνων-πατέρων.

Παράλληλα, ο μόνος-πατέρας αντιμετωπίζει και το μεγάλο πρόβλημα της έλλειψης του γυναικείου προτύπου για τα παιδιά του.

Όμως, το γεγονός ότι όλα σχεδόν τα ιδρύματα και κυρίως τα ιδρύματα ημερήσιας περίθαλψης βρεφών και νηπίων ή ακόμα και τα δημοτικά σχολεία είναι

κυρίως επανδρωμένα με γυναικείο προσωπικό βοηθά τον μόνο-πατέρα να ξεπεράσει ευκολότερα αυτή τη δυσκολία από ότι η μόνη-μητέρα.

Ίσως γι' αυτό ο μόνος-πατέρας, βρίσκοντας πολλές δυσκολίες να μεγαλώσει τα παιδιά του μόνος, απασχολημένος κατά μεγάλη πλειονότητα με το επάγγελμά του, σπεύδει να εναποθέσει τι παιδί σε ένα ίδρυμα ή σε τρίτα πρόσωπα. Αυτή όμως η βιαστική τοποθέτηση του παιδιού και η απότομη αλλαγή του οικογενειακού περιβάλλοντος έχει τον κίνδυνο να δημιουργήσει στο παιδί μεγαλύτερα ψυχολογικά προβλήματα. Βέβαια, δε σημαίνει ότι κάθε τοποθέτηση του παιδιού των μόνων-πατέρων σε ίδρυμα ή τρίτα πρόσωπα είναι υποχρεωτικό να δημιουργήσει ψυχολογικά προβλήματα στο παιδί. Όμως, τυχόν άλλες υπάρχουσες αδυναμίες ή άλλα υπολανθάνοντα προβλήματα του παιδιού είναι δυνατόν, εκ της αμέσου αυτής αλλαγής του οικογενειακού περιβάλλοντος, να παρουσιαστούν με μεγαλύτερη συχνότητα ή και με μεγαλύτερη ένταση.

Εκείνο που αντιμετωπίζουν οι πατέρες-αρχηγοί και κυρίως οι χήροι είναι ότι για πρώτη φορά μετά το θάνατο της μητέρας συνειδητοποιούν τι έχασαν αυτοί και τα παιδιά τους. Έχοντας, κατά κανόνα, μόνο τα οικονομικά βάρη της οικογένειας, μετά το θάνατο του συντρόφου τους, βρίσκονται ξαφνικά υποχρεωμένοι να ασχοληθούν και με δουλειές του νοικοκυριού και κυρίως με την ανατροφή των παιδιών.

Πέρα από αυτά τα ειδικότερα προβλήματα και ο μόνος-πατέρας αντιμετωπίζει σε υψηλότερο ή μικρότερο βαθμό όλα τα προβλήματα της μόνης-μητέρας (μοναξιά, υπερφόρτωση ευθυνών, οικονομικές αδυναμίες) και ακόμα ένα ιδιόρρυθμο πρόβλημα: ότι η κοινωνία δεν έχει συνηθίσει τη μορφή αυτή της μονογονεϊκής οικογένειας δηλ. τον μόνο-πατέρα με παιδιά, με αποτέλεσμα να μη του αναγνωρίζει όλες τις κοινωνικές παροχές ή άλλες διευκολύνσεις, που αναγνωρίζει στη μονογονεϊκή οικογένεια με αρχηγό μητέρα.

4.6 "Κοινωνικό πρόβλημα" και κοινωνική αντιμετώπιση της μονογονεϊκότητας.

Η οργάνωση της οικογενειακής ζωής, με την πάροδο του χρόνου, έχει δεχτεί αλλαγές, οι οποίες οφείλονται στον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία, και ιδιαίτερα το κράτος, αντιλαμβάνεται την οικογένεια και έμμεσα προωθεί ένα συγκεκριμένο μοντέλο μέσω της πολιτικής της σε διάφορους τομείς. Η Στασινόπουλου (1993)

θεωρεί ότι η αναγνώριση και η αναπαραγωγή ενός ιδεολογικού προτύπου οικογένειας οδηγεί, στην καλύτερη περίπτωση, στη δημιουργία κενών στην ανίχνευση και ικανοποίηση αναγκών. Παράλληλα, η κοινωνική αντιμετώπιση της μονογονεϊκότητας, ως φαινομένου που δεν εμπίπτει στο κυρίαρχο ιδεολογικό πρότυπο δημιουργεί συχνά προβλήματα (στα οποία έχει γίνει αναφορά) στα μέλη της. Διαμέσου, λοιπόν, των διαφορετικών περιόδων ως σήμερα η μονογονεϊκότητα αντιμετωπίστηκε διαφορετικά και με δυο ακραίες τοποθετήσεις. Η πρώτη αντιμετωπίζει τη μονογονεϊκότητα ως "στίγμα" και "αποκλίνουσα κατάσταση" και η δεύτερη ως "εναλλακτικό τρόπο οικογενειακής οργάνωσης".

Η ιστορία της κοινωνικής αντιμετώπισης των γεννήσεων εκτός γάμου είναι ένα εξαιρετο παράδειγμα της δημιουργίας του "κοινωνικού προβλήματος" και, στη συνέχεια, της δημιουργίας ειδικών κατηγοριών. Η Lefaucher (1985) αναφέρεται στην αντιμετώπιση της μητρότητας εκτός γάμου στη Γαλλία, όπου θεωρείται ως μια κατάσταση «υψηλού κινδύνου», τόσο από άποψη υγείας, εξαιτίας της αυξημένης θνησιμότητας των παιδιών, όσο και από κοινωνική άποψη, εξαιτίας της εγκατάλειψης πολλών παιδιών ανύπαντρων μητέρων. Το γεγονός αυτό επιβαρύνει τις κοινωνικές δαπάνες του κράτους για την τοποθέτηση των παιδιών σε άλλα πλαίσια ενώ ταυτόχρονα συμβάλλει στην αύξηση των «κοινωνικών προβλημάτων» εξαιτίας του κινδύνου που συνδέεται με την εγκατάλειψη και την τοποθέτηση των παιδιών. Το «κοινωνικό πρόβλημα» που δημιουργείται, τότε, είναι η μη κοινωνική προσαρμογή των παιδιών. Η πλειονότητα των ψυχιάτρων αναφέρεται στην ανύπαντρη μητέρα και το παιδί της, μ' ένα λόγο που στιγματίζει και είναι παρόμοιος με αυτόν για τις άλλες «διαλυμένες» οικογένειες.

Σήμερα, η μεγαλύτερη ανεκτικότητα της κοινωνίας στον τομέα των σεξουαλικών σχέσεων έχει αλλάξει τη θέση της ανύπαντρης μητέρας. Η διάδοση του οικογενειακού προγραμματισμού και η νομιμοποίηση των αμβλώσεων δεν επέφεραν μείωση του αριθμού των γεννήσεων εκτός γάμου, γεγονός που συνηγορεί στην άποψη ότι η απόφαση, συνειδητή ή ασυνειδητή, για την εγκυμοσύνη και τη γέννηση του παιδιού αντιπροσωπεύει, ως ένα βαθμό, μία συνειδητή επιλογή.

Η μητρότητα εκτός γάμου, είτε τοποθετείται στα πλαίσια της ελεύθερης συμβίωσης είτε όχι, αποτελεί για τους νέους ανθρώπους ένα νέο τύπο οικογένειας και ιδιαίτερα για τις φεμινίστριες. Παρατηρείται, μάλιστα, και το εξής παράδοξο: κατά

μία έννοια, το μοντέλο της ανύπαντρης μητέρας έχει υιοθετηθεί ως τρόπος οργάνωσης των Χωριών SOS, ως «κοινωνική μητρότητα».

Η κοινωνική αντιμετώπιση και του διαζυγίου είναι διαφορετική κατά εποχές. Τα παιδιά των «διαλυμένων» οικογενειών, τα «απροστάτευτα τέκνα» και, κατά συνέπεια, η μητέρα τους, ήταν αντικείμενο προστασίας του κράτους από πολύ παλιά. Η τάση υπεράσπισης και διατήρησης της πυρηνικής οικογένειας είχε στιγματίσει, όμως κοινωνικά το διαζύγιο, «διαζύγιο / αμαρτία», τις συνέπειες του οποίου υφίστανται τα παιδιά και οι γονείς. Ο κοινωνικός στιγματισμός το διαζυγίου αποτέλεσε τη βάση για την ανάπτυξη διάφορων προκαταλήψεων για τα «παιδιά των διαλυμένων οικογενειών», που παρά πολύ συχνά τα συνέδεαν με την παραβατικότητα.

Σήμερα η γυναίκα, έχει διαφορετική θέση στην οικογένεια' έχει μεγαλύτερη ισοτιμία και αυτονομία, αναλαμβάνει περισσότερες πρωτοβουλίες. Όλα αυτά δημιουργούν προϋποθέσεις για να ζητήσει διαζύγιο με μεγαλύτερη ευκολία απ' ότι παλαιότερα. Η κοινωνική αντιμετώπιση του διαζυγίου είναι πλέον διαφορετική. Η «ατελή οικογένεια» έγινε μονογονεϊκή οικογένεια, το διαζύγιο δεν είναι ένα τραυματικό γεγονός που προκαλεί οπωσδήποτε προβλήματα στα παιδιά.

Για τους ποινικολόγους, τους ειδικούς της ψυχικής υγείας η διάλυση του ζευγαριού είναι ακόμη πολύ συχνά μία από τις κύριες αιτίες της νεανικής παραβατικότητας και των προβλημάτων του παιδιού (εδώ και έναν αιώνα). Η Lefaucher (1989) παρατηρεί ότι οι σημερινές μονογονεϊκές οικογένειες, συχνά, εντάσσονται από τους ειδικούς σε μία κατηγορία «διαλυμένων οικογενειών». Σε αυτή την κατηγορία συγκαταλέγονται και οι κατηγορίες οικογενειών των οποίων η σύνθεση δε φαίνεται φυσιολογική.

Εκτός από την αύξηση των διαζυγίων, παρατηρείται μία αλλαγή της γαμηλιότητας η οποία μπορεί να οδηγήσει σε μία τάση άρνησης του γάμου (ήδη οι ελεύθερες συμβιώσεις έχουν αυξηθεί αρκετά σε ορισμένα κράτη). Αυτή η αλλαγή συνοδεύεται – ή προϋποθέτει – μία τάση αλλαγής των συζυγικών και γονικών ρόλων, της κοινωνική θέσης της γυναίκας και την δικαιωμάτων των παιδιών.

Εκτός από το σύστημα των αξιών και των κανόνων που αφορούν στην οικογένεια, υπάρχει και ένας άλλος παράγοντας που καθορίζει τις κοινωνικές αναπαραστάσεις για τη μονογονεϊκότητα και, κατά συνέπεια, την κοινωνική

αντιμετώπισή της. Πρόκειται για τα «κοινωνικά προβλήματα» που προκαλούν ή αναδεικνύουν μέσα σε κάθε κοινωνία.

Ο Χανδάνος (1993), διερευνώντας τον τρόπο δημιουργίας των κοινωνικών αναγκών, καθώς και τους παράγοντες που τις διαμορφώνουν, αναφέρει: «Ένα κοινωνικό πρόβλημα υφίσταται, όταν υπάρχει ευμεγέθης απόκλιση μεταξύ αυτού που είναι και αυτού που οι άνθρωποι θεωρούν ότι πρέπει να είναι». Αναφέρει ότι οι κοινωνικές αξίες, δηλαδή τα πολιτιστικά κριτήρια που μοιράζονται μεγάλες πληθυσμιακές ομάδες και ενότητες, καθορίζουν τις γνώμες, τις στάσεις, τις νοοτροπίες, τις αντιλήψεις κοινωνικών ομάδων αλλά και ατομικών συμπεριφορών. Όταν η πραγματικότητα και η προσδοκία συγκρούονται, τότε μιλάμε για κοινωνικά προβλήματα. Τότε κρίνουμε ότι υπάρχουν οξύτατες κοινωνικές ανάγκες, γιατί περί κρίσης πρόκειται.

Η απόκτηση περισσότερων μορφωτικών εφοδίων και η είσοδος της γυναίκας στην αγορά εργασίας, αν και ακόμη όχι σε ικανοποιητικό επίπεδο, η μείωση των μελών της οικογένειας, το υψηλότερο εισόδημα, οι αλλαγές στο Δίκαιο, η μεγαλύτερη κοινωνική αλλά και θρησκευτική αποδοχή του διαζυγίου και των προγαμβριών σχέσεων και, γενικά, της μονογονεϊκότητας, έχουν επηρεάσει την τρόπο ζωής των οικογενειών.

Παρά τη μείωση, λοιπόν, του κοινωνικού στίγματος της μονογονεϊκότητας, παρατηρείται κάποια επικέντρωση της προσοχής των ειδικών στις μονογονεϊκές οικογένειες, εξαιτίας της αριθμητικής αύξησής τους. Χωρίς να εκλείψει τελείως η άποψη ότι οι μονογονεϊκές οικογένειες είναι «διαλυμένες» και «ελλιπείς» και ότι έχουν δυσμενή επίδραση στα παιδιά (Anthony, 1974), προστέθηκε η ανησυχία για το μέλλον της συμβατικής συζυγικής οικογένειας. Η μονογονεϊκή οικογένεια θεωρήθηκε ως απειλή του διγονεϊκού μοντέλου αλλά και της σταθερότητας της κοινωνίας. Δεν επρόκειτο, δηλαδή, για έναν τύπο οικογένειας αλλά για μία αποκλίνουσα μορφή της (Bernard, 1979 – Levitan and Belous, 1981 – Schorr and Moen, 1979).

Η ήδη δυσμενής θέση της μονογονεϊκής οικογένειας επιδεινώθηκε από του σχεδιαστές της κοινωνικής πολιτικής, με το επιχείρημα ότι είναι επιζήμια για την οικονομία, από την άποψη επιδοματική πολιτικής και άλλων διευκολύνσεων που παρέχονται στη μονογονεϊκή οικογένεια.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, δε μπορεί να οριστικοποιηθεί το αν η μονογονεϊκότητα αποτελεί ή όχι κοινωνικό πρόβλημα. Η τοποθέτηση εξαρτάται από το σύστημα αξιών που υιοθετεί και ασπάζεται το άτομο και η κοινωνία.

4.7 Η μονογονεϊκή οικογένεια που μεταναστεύει ή δημιουργείται στον τόπο υποδοχής.

Η γεωγραφική κινητικότητα επέτεινε τη ρευστότητα των σχημάτων οικογενειακής οργάνωσης και άλλαξε την κοινωνικοδημογραφική εικόνα της Ευρώπης. Η Μουσούρου (1993) αναφέρει ότι η οικονομική μετανάστευση δημιουργεί και στη χώρα μας πρωτοφανείς κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές και πολιτισμικές καταστάσεις και προοπτικές.

Ένας μεγάλος αριθμός οικογενειών που διαβιούν, σήμερα, στην Ελλάδα αποτελούν οικογένειες αλλοδαπών ή ελληνικής καταγωγής, που δε μεγάλωσαν όμως στην Ελλάδα, ή μεικτές οικογένειες. Εξαιτίας της λαθρομετανάστευσης, είναι άγνωστος ο αριθμός των οικογενειών αλλοδαπών που κατοικούν στη χώρα μας, καθώς και η πιθανότητα μεταγενέστερης εγκατάστασής τους στην Ελλάδα.

Η ρευστότητα αυτή έχει οδηγήσει άλλα κράτη στην υιοθέτηση προγραμμάτων οικογενειακής και κοινωνικής πολιτικής, που στοχεύουν στην προστασία αυτών των οικογενειών, ενώ η Ελλάδα δεν έχει ακόμη ανταποκριθεί στην πρόκληση αυτή, παρόλο που το φαινόμενο έχει αυξηθεί απότομα τα τελευταία χρόνια.

Καταγράφεται διεθνώς μεγάλο άγχος στις οικογένειες που μεταναστεύουν στο εσωτερικό ή στο εξωτερικό, ιδιαίτερα σε αυτές που προέρχονται από αγροτικές περιοχές και κατευθύνονται σε μεγάλες πόλεις. Η εθνοψυχιατρική, η οποία δεν είναι αναπτυγμένη στην Ελλάδα, μέσα από την κλινική εμπειρία της με οικογένειες μεταναστών, αναλύει το τι συμβαίνει, όταν ένας γονέας βιώνει την κατάσταση της μονογονεϊκότητας σ' έναν άλλο τόπο, πως αντιλαμβάνεται και ζει το ρόλο του.

Η οικογένεια που μεταναστεύει ή δημιουργείται στον τόπο υποδοχής είναι ιδιαίτερα εύθραυστη. Η Moro (1991) αναφέρει ότι, ανεξάρτητα από τους λόγους που οδήγησαν την οικογένεια στη μετανάστευση, η πολιτιστική αλλαγή μπορεί να προκαλέσει ρήξη κοινωνική, οικογενειακή και ατομική. Η αλλαγή αυτή μπορεί να έχει πολλαπλές επιδράσεις στη δομή της οικογένειας και στην ψυχική ισορροπία και λειτουργικότητα του κάθε μέλους. Αυτοί που έκαναν το «μεγάλο ταξίδι» και ιδιαίτερα

τα παιδιά που θα γεννηθούν στον τόπο υποδοχής μεταφέρουν το οικογενειακό ταξίδι με διαφορετικό τρόπο. Για το λόγο αυτό, σύμφωνα με τη Moro (1991), οι συνέπειες είναι πολύ δύσκολο να αξιολογηθούν και μπορεί να εκδηλωθούν πολύ αργότερα, τη στιγμή της γέννησης των παιδιών ή της αποχώρησης των εφήβων από την οικογένεια.

Η οικογένεια που είτε συγκροτείται στον τόπο υποδοχής και, στη συνέχεια, γίνεται μονογονεϊκή είτε μεταναστεύει, λόγω μονογονεϊκότητας, έχει να αντιμετωπίσει πρόσθετα προβλήματα. Στις αφηγήσεις ζωής των μόνων – μητέρων αναφέρεται συχνά το σοκ της μετακίνησης σε μία κατοικία που, κατά κανόνα, είναι μικρότερη και διαφορετική στις πόλεις, συχνά δε πιο υποβαθμισμένη από την προηγούμενη, λόγω κόστους. Πολλές μόνες – μητέρες αναφέρουν ότι έχουν πρόσθετο άγχος, γιατί θα έχουν να αντιμετωπίσουν καινούρια ζητήματα με τα οποία δεν είχαν εξοικειωθεί στον τόπο καταγωγής τους και θα δεχτούν ένα διαφορετικό τρόπο ζωής.

Η μοναξιά πολλών μόνων – μητέρων εντείνεται, εξαιτίας της απομάκρυνσής τους από τα παραδοσιακά πλαίσια στήριξης στον τόπο τους και τις αντίστοιχες παραδόσεις. Αυτό, όμως, ισχύει όταν η μετανάστευση δε γίνεται, κυρίως, εξαιτίας της μη αποδοχής της μονογονεϊκότητας στον τόπο καταγωγής ή και διαμονής του γονέα.

Από αυτήν την κατηγορία μονογονεϊκών οικογενειών τα μοναδικά συμπεράσματα που μπορούν να αντληθούν είναι η ιδιαιτερότητα των προβλημάτων που αντιμετωπίζει ο μόνος – γονέας, συνήθως μητέρα, και το παιδί του. Η έλλειψη στοιχείων και η όχι τόσο αναπτυγμένη οργάνωση των χωρών δε μας επιτρέπουν να διεισδύσουμε στο πρόβλημα αλλά να το εξετάσουμε τελείως επιφανειακά.

4.8 Στάσεις και πρακτική των ειδικών για τη μονογονεϊκή οικογένεια.

Η μονογονεϊκότητα έγινε στο παρελθόν αντικείμενο αρνητικών αναπαραστάσεων που θεμελιώνονται σε επιχειρήματα ψυχολογικά (ή μονογονεϊκότητα ως απειλή της «θέσης του πατέρα» και του «οιδιπόδειου συμπλέγματος») και δημοσιονομικά (δηλαδή, ότι δημιουργούνται πολλές μονογονεϊκές οικογένειες ή παραμένουν μονογονεϊκές για να επωφεληθούν από τα κρατικά επιδόματα). Οι αρνητικές αναπαραστάσεις εντείνονται, όταν η μονογονεϊκή οικογένεια ανήκει σε μειονότητα ή /και άλλη μη ευνοημένη ομάδα. Οι αρνητικές αυτές αναπαραστάσεις τροφοδοτούν και τροφοδοτούνται εν μέρει από τις νομοθετικές

ρυθμίσεις και επηρεάζουν την κοινωνική πρακτική των φορέων και των ατόμων που παρέχουν τις σχετικές υπηρεσίες.

Εκτός από τους χήρους /ες, τρόπος που αντιμετωπίζει η κοινωνία τις μόνες – μητέρες είναι, κατά κάποιο τρόπο, αντιφατικός. Αντιμετωπίζονται με λιγότερη αντιφατικότητα. Γιατί είναι λιγότερο κοινωνικά αποδεκτές. Η αντιφατικότητα αυτή, θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς, αντανακλάται και στην κοινωνική πολιτική που ασκείται. Στην Ελλάδα, για παράδειγμα, η επιδοματική πολιτική μόλις μετά βίας επιτρέπει στις μονογονεϊκές οικογένειες να επιβιώσουν, κρατώντας τες, ταυτόχρονα, στα όρια της εξαθλίωσης.

Τα άτομα που συνδιαλλάσσονται διαρκώς ή σε κάποια δεδομένη χρονική στιγμή με τη μονογονεϊκή οικογένεια (π.χ. στο σχολείο, στα δικαστήρια, στις ιατροκοινωνικές υπηρεσίες) μπορεί όχι μόνο να έχουν ένα διαφορετικό σύστημα αξιών, αλλά και να δρουν μ' ένα τρόπο που να δημιουργεί ή να διατηρεί και να ενισχύει ήδη υπάρχουσες πρακτικές διακρίσεων. Η προσωπική προκατάληψη μπορεί να στηρίζεται σε θρησκευτικές και ηθικές αντιλήψεις αλλά και σε πολιτιστικές, εθνικές, ταξικές σεξιστικές απόψεις. Εξάλλου, ο κίνδυνος που εμπεριέχεται από μία υποκειμενική διαδικασία λήψης απόφασης από «ειδικούς» για θέματα που αφορούν στη μονογονεϊκή οικογένεια είναι πολύ μεγάλος και οι επιδράσεις αυτής της απόφασης μπορεί να είναι καθοριστικές για την πορεία της οικογένειας.

Εκτός των προκαταλήψεων που προαναφέρθηκαν, υπάρχουν και άλλες δυσκολίες που μπορεί να οδηγήσουν σε συλλογή μη αξιόπιστων δεδομένων και σε αναποτελεσματική παρέμβαση. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι είναι δύσκολη η διαγνωστική εκτίμηση και η αξιολόγηση της κατάστασης μίας οικογένειας που βρίσκεται σε κρίση, ιδιαίτερα στα στενά χρονικά όρια που θέτουν οι οικονομικοί περιορισμοί των συναφών υπηρεσιών. Το αποτέλεσμα είναι ακόμη λιγότερο έγκυρο, όταν τα στελέχη αυτά έχουν ανεπαρκή ή ελάχιστη εκπαίδευση και μικρή εμπειρία.

Η γνώση των σύγχρονων ερευνητικών δεδομένων για τις μονογονεϊκές οικογένειες μπορεί να συμβάλλει στη δημιουργία ενός συνολικού ερμηνευτικού πλαισίου, όπου θα ενταχθούν και θα αξιολογηθούν τα δεδομένα της κάθε οικογένειας, θα προκύψουν νέοι προβληματισμοί και αναμφίβολα, θα βρεθούν πιο ευέλικτες διαδικασίες επίλυσης των ζητημάτων των μονογονεϊκών οικογενειών. Ο συνυπολογισμός της γνώσης που προέρχεται από την έρευνα σε ατομικό επίπεδο

και σε επίπεδο γενικότερου σχεδιασμού, μπορεί να μειώσει την τάση για ιδιοσυγκρασιακές αποφάσεις που θα στηρίζονται στο σύστημα αξιών του κάθε ειδικού ή μη.

Υπάρχουν πάρα πολλές ομοιότητες και ένας κοινός πυρήνας προβλημάτων στις μητέρες, ανεξάρτητα από τη συζυγική κατάστασή τους` και ανάμεσα στις μητέρες που βρίσκονται στην ίδια οικογενειακή κατάσταση υπάρχουν μεγάλες διαφορές (λόγω ηλικίας, τάξης, σύνθεσης της οικογένειας). Η χρήση του όρου «μονογονεϊκή οικογένεια» ή «μόνος-γονέας» αντί των κατηγοριών (χήρος/α, ανύπαντρη μητέρα) αποφορτίζει ιδεολογικά τη χρήση των συγκεκριμένων κατηγοριών και μας βοηθά να δούμε τα κοινά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι οικογένειες.

Στην Ελλάδα η συνήθης παρέμβαση των ιατροκοινωνικών φορέων ή των φορέων κοινωνικής πολιτικής στη μονογονεϊκή οικογένεια πραγματοποιείται για να εκτιμηθεί αν πληροί τα κριτήρια για οικονομική ενίσχυση, η δε περαιτέρω συνέχιση της συνεργασίας, αν υπάρξει, δε γίνεται πάντα με τις καλύτερες προϋποθέσεις. Αυτό που χρειάζονται όμως οι μονογονεϊκές οικογένειες δεν είναι μόνο η οικονομική ενίσχυση. Μακροπρόθεσμα, η φτώχεια και η εξάρτηση από επιδόματα μπορεί να μειωθεί μόνο μέσα από την επίτευξη της ισότητας των δυο φύλων, οικονομικής και κοινωνικής, και από τη βελτίωση της πολιτικής για την παιδική προστασία. Το κοινωνικό σύνολο, οι πολιτικοί και οι θεσμοθετημένοι φορείς κοινωνικής πολιτικής δε γνωρίζουν καλά τις πραγματικές συνθήκες διαβίωσης των φτωχών, στους οποίους συγκαταλέγονται, ως ένα βαθμό, και οι μονογονεϊκές οικογένειες. Οι τελευταίες μπορεί να ανήκουν στην ομάδα των φτωχών, υφίστανται, όμως, και τις συνέπειες του κοινωνικού αποκλεισμού και ως κοινωνική ομάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Παιδί μονογονεϊκής οικογένειας - Προβλήματα που αντιμετωπίζει.

5.1 Το παιδί εκτός γάμου

5.1.1 Παιδί ανύπαντρης μητέρας

Δεν είναι δυνατό να αναφερθούμε στα προβλήματα συναισθηματικής ή κοινωνικής φύσης του παιδιού της ανύπαντρης μητέρας χωρίς, ταυτόχρονα, να ανιχνεύσουμε τη δική της ισορροπία.

Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της ανύπαντρης μητέρας είναι η δυσκολία της να εγκαθιδρύσει στενούς, αποδεκτούς και μακροχρόνιους συναισθηματικούς δεσμούς. Η προσωρινή απουσία ενός ορίζοντα και η αναζήτηση ισχυρής συναισθηματικής σχέσης αναπληρώνουν τη βαθιά ανάγκη της για αγάπη και ασφάλεια με βάση αυτή την ανάγκη διαπλέκεται η σχέση της μητέρας με το παιδί, το οποίο, σπάνια, βλέπει ως ένα πλάσμα που μπορεί να μεγαλώσει ανεξάρτητα από αυτή και να γίνει αυτόνομο. Πολύ συχνά το παιδί αντιπροσωπεύει την εικόνα του γεννήτορα που δεν είναι παρών. Γίνεται, τελικά, η προέκταση της μητέρας, ένα προϊόν των φαντασμάτων της που προσκρούουν στην καθημερινή πραγματικότητα: προβλήματα στην ανατροφή του παιδιού (οικονομικά κ.α.), μοναξιά, κοινωνικά προβλήματα. Ο Le Millour (1982) θεωρεί ότι παρατεταμένη ανασφάλεια που βιώνει η ανύπαντρη μητέρα (οικονομική και συναισθηματική) μπορεί να την κάνει περισσότερο κτητική, υπερβολική και, πολλές φορές, άκαμπτη στη συμπεριφορά της προς το παιδί.

Η μητρική στάση και συμπεριφορά της ανύπαντρης μητέρας διαμορφώνεται και γίνεται κατανοητή μόνο όταν περιγράψουμε ορισμένες όψεις της καθημερινότητάς της, όπως η έλλειψη ελεύθερου χρόνου για την ίδια και το παιδί της, η έλλειψη σταθερής συναισθηματικής στήριξης, η μείωση του κοινωνικού υποστηρικτικού δικτύου, το αίσθημα της απόρριψης από το κοινωνικό και το οικογενειακό περιβάλλον, ο φόρτος από τις πολλαπλές απαιτήσεις του γονεϊκού ρόλου, η απουσία υποστηρικτικής οικογενειακής δομής, έστω και φαντασιωσικά, όπου να κατανέμονται οι διάφοροι ρόλοι.

Το παιδί που μεγαλώνει σε ένα τέτοιο πλαίσιο αναπτύσσει μια πολύ στενή σχέση με τη μητέρα του, χωρίς κανένα ενδιάμεσο, μια σχέση που μπορεί να γίνει αρκετά καταπιεστική. Η επιθυμία του παιδιού για αυτονομία γρήγορα μπορεί να επισκιαστεί από έντονη ενοχή, καθώς γίνεται αντιληπτή από το παιδί ως επιθετικότητα που στρέφεται προς τη μητέρα του, που αποτελεί το μοναδικό αντικείμενο αγάπης.

Το κρισιμότερο ζήτημα για τα παιδιά εκτός γάμου είναι η συγκρότηση της ταυτότητάς τους. Η στάση της μητέρας σε αυτό το σημείο είναι αποφασιστική. Η διαδικασία αυτή εξαρτάται πολύ από τη φαντασιωσική θέση και τοποθέτηση της ίδιας της μητέρας ως γυναίκας και του πατέρα του παιδιού της ως άνδρα και, κατ' επέκταση, ως δυνητικά αποδεκτού πατέρα του παιδιού της. Το παιδί της ανύπαντρης μητέρας απασχολεί πάρα πολύ η ύπαρξη και η ταυτότητα του πατέρα, γεγονός που, κατά τον Clement (1993), συμβαίνει σε μικρότερη έκταση, όταν είναι άλλοι οι λόγοι απουσίας του γονέα από την οικογένεια.

Πολλές ανύπαντρες μητέρες ομολογούν με αγωνία ότι το παιδί τους θέλει να φύγει για να ψάξει τον πατέρα του, ακόμη και κρυφά από τις ίδιες και χωρίς τη θέλησή τους. Αν για τη διαζευγμένη ή χήρα μητέρα είναι δυνατό να κάνει αναφορές στον απόντα πατέρα, για την ανύπαντρη μητέρα είναι αρκετά πιο δύσκολο να μιλά για τον γεννήτορα του παιδιού της. Η ανησυχία της γίνεται έντονα αντιληπτή από το παιδί, που αρχίζει να ψάχνει μια ρίζα για να είναι όπως τα άλλα παιδιά. Η συνεχής αναζήτηση, όπως προκύπτει από την κλινική εμπειρία, προκαλεί έντονα συναισθήματα άγχους και ενοχής, πολύ πιο έντονα απ' ότι σε παιδιά άλλων τύπων μονογονεϊκής οικογένειας. Αυτός είναι ένας από τους λόγους που το παιδί της ανύπαντρης μητέρας αντιμετωπίζει μεγαλύτερες δυσκολίες προσαρμογής στο σχολείο, σε σχέση με τα υπόλοιπα παιδιά των μονογονεϊκών οικογενειών. Πάρα πολλές έρευνες έχουν δείξει ότι υπάρχει μια τάση για κατάθλιψη και άλλες συναισθηματικές διαταραχές στα παιδιά αυτά, σε σχέση με το γενικό πληθυσμό (Geadah, 1979).

Ένα ερώτημα που τίθεται πολύ συχνά είναι αν το παιδί της ανύπαντρης μητέρας ανήκει στην ομάδα υψηλού κινδύνου. Η απάντηση σ' αυτό το ερώτημα δεν είναι εύκολη, καθώς εξαρτάται από πολλούς παράγοντες που έχουν σχέση με την προσωπική ιστορία της οικογένειας. Μπορούμε, όμως, να αναφέρουμε τρεις βασικούς παράγοντες:

- Την ικανότητα της μητέρας να νιώσει ασφαλής ή να υπερβεί την κατάσταση της μητρότητας εκτός γάμου.
- Το κοινωνικοοικονομικό και μορφωτικό επίπεδό της.
- Την ύπαρξη ενός κοινωνικού υποστηρικτικού δικτύου, στα πλαίσια του οποίου θα μπορεί να έχει φιλικές και κοινωνικές σχέσεις.

5.1.2 Παιδί ανύπαντρου πατέρα.

Οι άνδρες έχουν μεγαλύτερες δυσκολίες να αποδεχτούν τον πατρικό ρόλο τους, γιατί οι γυναίκες έχουν προτεραιότητα και ο ρόλος τους έχει μεγαλύτερη βαρύτητα. Σημαντικό ρόλο σε αυτή τη δυσκολία παίζουν και οι ασυνείδητες αναπαραστάσεις που έχουν οι άνδρες για την πατρότητα. Η Olivier (1993) λέει ότι οι άνδρες βλέπουν πάντα τον εαυτό τους δίπλα σε μια γυναίκα και κατανοούν την εικόνα τους, ως άνδρα, μόνο αν δεν είναι και δεν ασχολούνται με αυτά που ασχολείται μια γυναίκα. Ο νεαρός πατέρας δεν ξέρει πάντα τι να κάνει με το μωρό του, ώστε να μην είναι εξάσκηση της «μητρότητας» αλλά της «πατρότητας». Εκτός αυτών των δυσκολιών, που προέρχονται από την αντίληψη για τους ρόλους των φύλων, η ψυχανάλυση και ο νόμος, συχνά, τον παραμερίζει.

Αυτοί είναι κυρίως οι λόγοι για τους οποίους πάρα πολλοί πατέρες εξαφανίζονται από τη ζωή των παιδιών τους μετά το διαζύγιο ή παραιτούνται από τον πατρικό ρόλο και «εγκαταλείπουν το παιδί στη μητέρα του». Οι ίδιοι λόγοι ερμηνεύουν και το γεγονός της ανυπαρξίας σχεδόν των ανύπαντρων πατέρων. Η κατάσταση αυτή της μονογονεϊκότητας, που παρατηρείται και σπάνια, έχει μελετηθεί λιγότερο από άλλες. Δεν εννοούμε τον απόντα πατέρα του παιδιού που μεγαλώνει με την ανύπαντρη μητέρα, αλλά τον ανύπαντρο πατέρα που έχει αναλάβει την ανατροφή του παιδιού του. Συχνά οι ανύπαντροι πατέρες προέρχονται από το χωρισμό ενός ζευγαριού που συμβίωνε.

Από τις ενδείξεις που έχουμε φαίνεται ότι το παιδί του ανύπαντρου πατέρα έχει τα ίδια προβλήματα με το παιδί που μεγαλώνει σε άλλου τύπου μονογονεϊκή οικογένεια με μόνο-γονέα πατέρα. Η στελέχωση των φορέων της παιδικής προστασίας και οι κοινωνικές πρακτικές για την ανατροφή των παιδιών είναι τέτοιες, ώστε το παιδί σίγουρα θα έρθει σε επαφή με γυναικείες φιγούρες, με αποτέλεσμα η δυνατότητα ταύτισης με μητρικά μοντέλα να διευκολύνεται.

5.2 Παιδί και διαζύγιο

Η συνοπτική παρουσίαση των ερευνητικών δεδομένων για τις επιδράσεις του διαζυγίου στα παιδιά δεν είναι εύκολο εγχείρημα, γιατί υπάρχουν αντιφατικά δεδομένα που δεν μπορούν να οδηγήσουν με σαφήνεια στην εξαγωγή συμπερασμάτων. Για παράδειγμα, ενώ σε πολλές έρευνες τα παιδιά των διαζευγμένων γονέων έχουν μικρότερη εκπαιδευτική επιτυχία και έχουν περισσότερα συναισθηματικά προβλήματα ή προβλήματα συμπεριφοράς δεν έχει διευκρινιστεί αν αυτά οφείλονται στην οικογενειακή κατάστασή τους ή σε άλλους παράγοντες που έχουν σχέση με το διαζύγιο, όπως η φτώχεια ή άλλες μειονεξίες στο κοινωνικό επίπεδο ή στις συγκρούσεις και την ένταση που προϋπήρχε της επίσημης λύσης του γάμου. Κατά τη Ferri (1994), η απάντηση σε αυτά τα ερωτήματα μπορεί να προέλθει μόνο από διαχρονικές μελέτες σε εκτεταμένα και αντιπροσωπευτικά δείγματα παιδιών, των οποίων οι συνθήκες ζωής και η ανάπτυξή τους μελετάται σε διαφορετικές φάσεις της ζωής τους. Το διαζύγιο φέρνει στο προσκήνιο, εκτός από τη θλίψη, και την προβληματική του αποχωρισμού γονέα/παιδιού, προβληματική την οποία το παιδί βιώνει συχνά ως εγκατάλειψη. Με το διαζύγιο όλα τα προηγούμενα αισθήματα ανασφάλειας του παιδιού θα επανέλθουν με ένα βαθύτερο αίσθημα απόρριψης και ενοχής. Όσο μικρότερο είναι το παιδί, τόσο περισσότερο νομίζει ότι ευθύνεται για το χωρισμό των γονέων του και αισθάνεται ενοχή. Η αναχώρηση του ενός γονέα από τον τόπο κατοικίας, πολύ συχνά, εκλαμβάνεται ως τιμωρία από το παιδί, σημαίνει ότι, για τον έναν ή τον άλλο λόγο, ο γονέας έπαψε να το αγαπά. Η ενοχή του παιδιού για το χωρισμό των γονέων εκδηλώνεται με πολλούς τρόπους, σύμφωνα με την κλινική εμπειρία: τάσεις κατάθλιψης, διαταραχές στο φαγητό, εφιάλτες, φοβίες, επιθετικότητα, προβλήματα στο σχολείο κ.α.

Τα προβλήματα περιπλέκονται, όταν ο γονέας με τον οποίο ζει το παιδί έχει μια καινούρια σχέση. Η νέα σχέση δεν αφήνει στο παιδί περιθώριο ελπίδας για επανασύνδεση των γονέων του, ενώ ταυτόχρονα, ισχυροποιεί το αίσθημα εγκατάλειψης.

Το διαζύγιο είναι αρκετά συχνό την περίοδο που οι γονείς περνούν συνήθως την «κρίση» της μέσης ηλικίας και τα παιδιά την εφηβεία τους. Εάν το διαζύγιο είναι πρόσφατο, το αγόρι, ιδιαίτερα, χειραφετείται πολύ γρήγορα, γιατί του δίνεται η ευκαιρία να πραγματοποιήσει ένα μέρος των στόχων και των επιθυμιών του και να αποδείξει την ανεξαρτησία του. Αυτό, βέβαια, κατά τον Lebonici (1993), μπορεί να

είναι και η αρχή καταστάσεων που οδηγούν σε υπερβολές (βία, εγκληματικότητα, εξάρτηση από ουσίες κ.α.). Ενδέχεται η αντίδραση να είναι καταθλιπτική και αυτή να οδηγήσει, στη συνέχεια, σε υπερβολές (όπως τάσεις αυτοκτονίας, «τυχαία» ατυχήματα). Στα κορίτσια την περίοδο της εφηβείας, ιδιαίτερα όταν το διαζύγιο είναι πρόσφατο, δημιουργείται, συχνά, αρνητική στάση για τους άνδρες, μπορεί να απορρίψουν τον πατέρα τους ή το νέο σύντροφο της μητέρας τους, προκαλώντας διάφορες καταστάσεις. Είναι, όμως, εξίσου πιθανό από μια περιφρόνηση στους άνδρες να αρχίσουν μια περιπετειώδη ζωή με πολλαπλούς εφήμερους δεσμούς. Σε αυτή την περίπτωση η ύπαρξη μιας εγκυμοσύνης είναι πολύ πιθανή και, κατ' αυτό τον τρόπο, η μονογονεϊκότητα μεταβιβάζεται στην επόμενη γενιά.

Οι έφηβοι (αγόρια και κορίτσια) που έζησαν με τη μόνη – μητέρα για μεγάλο χρονικό διάστημα μπορεί, ενδεχομένως, να εξελιχθούν παρόμοια. Το πιο πιθανό είναι να έχουν υπάρξει, στο μεταξύ, άλλες καταστάσεις, άλλες θετικές εμπειρίες και να μην έχουν αυτές τις αντιδράσεις σε θετικές εμπειρίες και να μην έχουν αυτές τις αντιδράσεις σε ενδεχόμενη τραυματική εμπειρία του χωρισμού (Lebonici, 1993).

Τα προβλήματα που αναφέρθηκαν είναι ενδεικτικά των κατευθύνσεων στις οποίες μπορεί να οργανωθεί ο όνος, έτσι όπως τον αντιλαμβάνονται τα παιδιά και της μορφής που μπορούν να πάρουν οι αντιδράσεις τους. Σε καμία περίπτωση δεν αποτελούν εμπειρίες που βιώνουν όλα τα παιδιά. Όταν η κοινωνικοοικονομική κατάσταση – αλλά και η πολιτιστική – της οικογένειας είναι καλή και ο γονέας έχει την ικανότητα να αντεπεξέρχεται σε όλες τις δοκιμασίες, τότε η ανάπτυξη του παιδιού θα είναι η επιθυμητή.

Μετά από την πιο πάνω ανάλυση, για αποφυγή, ίσως, κάποιων προβλημάτων που μπορεί να προκύψουν κρίνεται αναγκαίο να ενημερώνονται τα παιδιά για το διαζύγιο των γονέων από πάρα πολύ νωρίς, με απλά και κατανοητά για την ηλικία του λόγια, αναφέροντας με ακρίβεια και σαφήνεια τις αποφάσεις των γονέων και του δικαστηρίου, όταν υπάρχουν. Έχει πάρα πολύ μεγάλη σημασία για όλους να ειπωθεί αυτό και να μην είναι κάτι που υπάρχει στην ατμόσφαιρα, γιατί έτσι θα διευκολυνθεί η διεργασία του διαζυγίου. Έτσι κι αλλιώς τα παιδιά αντιλαμβάνονται την πραγματικότητα, οπότε η ενημέρωση αυτή μπορεί να λειτουργήσει απελευθερωτικά και να βοηθήσει προς την κατεύθυνση της ψυχικής ισορροπίας τους.

Όλοι οι ειδικοί συμφωνούν ότι το παιδί πρέπει να έχει μία ξεκάθαρη εικόνα για το χωρισμό, έτσι ώστε να μην αισθάνεται ενοχές, πιστεύοντας ότι, ίσως, το ίδιο είναι η αιτία ή ότι ο γονέας που έφυγε δεν το αγαπά (Dolto, 1985). Πρέπει οι γονείς να εξηγήσουν στο παιδί τη νέα κατάσταση, να το διαβεβαιώσουν ότι το αγαπούν και δεν αλλάζει η σχέση τους μαζί του. Δε θα πρέπει να υπάρχουν σκοτεινές πτυχές ή μυστήριο γύρω από το χωρισμό /διαζύγιο, όλα πρέπει να είναι ξεκάθαρα για το παιδί, να ειπωθούν, έτσι ώστε να μη θεωρηθεί ότι είναι κάτι πολύ κακό για το οποίο ντρέπονται οι γονείς.

Ιδιαίτερα σημαντικό, επίσης, είναι να καταλάβουν οι γονείς και όλοι όσοι εμπλέκονται, τυπικά ή άτυπα, στη διαδικασία του διαζυγίου ότι προτεραιότητα έχει το παιδί και να προσπαθήσουν να βρουν την πιο σωστή λύση γι' αυτό. Όσον αφορά στην αιτιολογία του διαζυγίου πρέπει να δοθεί η διαβεβαίωση στο παιδί ότι παρόλο που οι γονείς του δε νιώθουν την ανάγκη να έχουν μία κοινή ζωή ως ζευγάρι, παραμένουν, όμως, πάντοτε οι δύο γονείς του.

Παρόλο που το διαζύγιο είναι ένα σημαντικό γεγονός στη ζωή των παιδιών, είναι πολύ πιο χρήσιμο να αντιμετωπίσουμε, όπως λέει η Hetherington (1979), ως «μία αλληλουχία εμπειριών που εμπεριέχουν ένα πέρασμα από μία κατάσταση σε μία άλλη, μέσα στη ζωή των παιδιών».

Δεν υπάρχουν συνταγές για την ανάθεση της μέριμνας του παιδιού σε ένα γονέα. Κάθε οικογένεια έχει μία μοναδική ιστορία και το συμφέρον του παιδιού διαφορετική σημασιοδότηση. Τα πολύ μικρά παιδιά, όμως, είναι προτιμότερο να ζουν με το γονέα που παίζει πρωταρχικό ρόλο στην ανατροφή τους. Αν το άτομο αυτό είναι η μητέρα και δεν υπάρχουν άλλοι απαγορευτικοί λόγοι, τότε η γονική μέριμνα μπορεί να ανατεθεί σε αυτή. Δεν υπάρχει κανένας λόγος, εκτός ίσως της προκατάληψης που αφορά στο περιεχόμενο των ρόλων του φύλου, να μην ανατεθεί η επιμέλεια των παιδιών στον πατέρα που το επιθυμεί και είχε προηγουμένως ενεργό συμμετοχή στην ανατροφή τους. Από τις έρευνες για τη μονογονεϊκή οικογένεια με μόνο – γονέα πατέρα μπορούμε να συμπεράνουμε ότι και ο πατέρας μπορεί να ανταγωνιστεί ισότιμα τη μητέρα στον «πρωταρχικό» ρόλο της ανατροφής του παιδιού.

Η κοινή γονική μέριμνα κερδίζει όλο και περισσότερο έδαφος. Υπάρχουν αρκετά πλεονεκτήματα: πρώτον, το παιδί μπορεί να διατηρήσει συνεχείς και θετικές σχέσεις

με τον άλλο γονέα και αυτό θα βοηθήσει στην προσαρμογή του στη νέα κατάσταση ' δεύτερον, ανακουφίζει τις μητέρες (ιδιαίτερα τις εργαζόμενες) από την πίεση της αποκλειστικής ευθύνης που, συνήθως, εμπεριέχει η μονογονεϊκότητα και δίνει στους πατέρες τη δυνατότητα να διατηρήσουν μία πιο στενή και ουσιαστική σχέση με τα παιδιά τους από αυτή του «επισκέπτη γονέα» ή «γονέα του Σαββατοκύριακου» ' τρίτον, δίνει περισσότερες ευκαιρίες στους δύο γονείς να συνεργαστούν για ζητήματα της ανατροφής των παιδιών τους απ' ότι άλλοι διακανονισμοί.

Η κοινή γονική μέριμνα μπορεί να περιλαμβάνει πολλούς και διαφορετικούς διακανονισμούς. Μπορεί να έχει μόνο νομική μορφή, όπου το παιδί μένει με ένα γονέα, αλλά συναποφασίζουν για θέματα εκπαίδευσης, υγείας κ.α., ενώ ο άλλος γονέας έχει περισσότερες δυνατότητες επικοινωνίας με το παιδί. Πολύ πιο σπάνια στην κοινή γονική μέριμνα το παιδί μένει με τον κάθε γονέα για τακτά χρονικά διαστήματα ή, πιο σπάνια, το παιδί μένει στο ίδιο σπίτι και αλλάζουν κατοικία, διαδοχικά, οι γονείς.

Σαν τελικό συμπέρασμα θα μπορούσε να ειπωθεί ότι οι ψυχολογικές επιδράσεις του διαζυγίου στο παιδί εξαρτώνται από ορισμένους σημαντικού παράγοντες οι οποίοι καθορίζουν και τη μορφή με την οποία θα εκδηλωθούν. Οι κυριότεροι παράγοντες είναι:

- Η ηλικία του παιδιού και ο βαθμός της γνωστικής ανάπτυξής του (έτσι ώστε να μπορεί να αντιληφθεί τα πραγματικά γεγονότα).
- Ο ρόλος του απόντος γονέα, κυρίως το φύλο του, στην ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη του παιδιού.
- Ο τρόπος με τον οποίο χειρίστηκαν οι γονείς το διαζύγιο, το τρόπος με τον οποίο μίλησαν γι' αυτό στο παιδί και η διαβεβαίωση που παρείχαν για συναισθηματική ασφάλεια στο παιδί.
- Η παρουσία και άλλων αδελφών στην οικογένεια.
- Η εικόνα που δίνει ο γονέας με τον οποίο μένει το παιδί για τον απόντα γονέα (και το αντίστροφο).

Το διαζύγιο δεν είναι απλά ένα στιγμιαίο τυπικό γεγονός για τα παιδιά. Συχνά είναι το τέλος μίας μακράς και, ίσως, επίπονης διαδικασίας, φορτισμένης με εντάσεις και συγκρούσεις.

Αν επομένως, τηρηθεί μια, κατά κάποιο τρόπο, σωστή διαδικασία πριν, κατά τη διάρκεια του διαζυγίου και μετέπειτα στη σχέση και συμπεριφορά των γονέων μεταξύ τους και κυρίως απέναντι στο παιδί θα μπορούμε να ισχυριστούμε ότι το διαζύγιο δεν είναι κυρίως υπεύθυνο για τα τυχόν ψυχολογικά προβλήματα που αντιμετωπίζει.

5.3 Το παιδί απέναντι στο θάνατο του γονέα.

Ο θάνατος του ενός γονέα διαταράσσει την ισορροπία της οικογένειας και δημιουργεί μία νέα συνθήκη στην οποία το παιδί καλείται να ζήσει. Είναι πολύ σημαντικό, όμως, το παιδί, σε οποιαδήποτε φάση της ανάπτυξής του, να γνωρίζει την αλήθεια για την τύχη του άλλου γονέα, έτσι ώστε να αρχίσει και να ολοκληρωθεί φυσιολογικά η διαδικασία του θρήνου.

Στην περίπτωση θανάτου του γονέα το παιδί βρίσκεται μπροστά σε ένα τετελεσμένο και οδυνηρό γεγονός για το οποίο, αισθάνεται θλίψη. Παράλληλα, ο θάνατος του γονέα κινητοποιεί μία μακρόχρονη διεργασία πένθους για το παιδί, όπως, επίσης, και για το γονέα. Σύμφωνα με τον Worden (1982), η ολοκλήρωση της διεργασίας του πένθους προϋποθέτει: τη συνειδητή αποδοχή του θανάτου, την αντιμετώπιση του πόνου και τη σταδιακή προσαρμογή στις νέες συνθήκες και, τέλος, τη συναισθηματική επένδυση σε νέες σχέσεις και ρόλους.

Ο Bowlby (1961), περιγράφοντας αναλυτικά τη διεργασία του πένθους, διέκρινε τρία στάδια. Στην πρώτη φάση, που ονόμασε «φάση της άρνησης», το υποκείμενο δεν μπορεί να πιστέψει το θάνατο του άλλου ατόμου και δρα σαν να ήταν στη ζωή.

Η δεύτερη φάση χαρακτηρίζεται από απόγνωση, αποδιοργάνωση της προσωπικότητας μέσα σε ένα έντονο κλίμα πόνου. Η προηγούμενη αναζήτηση του χαμένου αντικειμένου αγάπης δίνουν τη θέση τους στην αναγνώριση της πραγματικότητας, ότι δηλαδή το άτομο δε ζει πλέον.

Η Τρίτη φάση χαρακτηρίζεται από αισθήματα αποχωρισμού από το χαμένο αντικείμενο και αναδιοργάνωσης ως προς τα νέα. Ανεξάρτητα από τις διαφορές που παρατηρούνται ανάμεσα στα άτομα, ο Bowlby (1961) πιστεύει ότι αυτές οι τρεις φάσεις μπορούν να αναγνωριστούν σε όλα τα άτομα όλων των ηλικιών, συμπεριλαμβανομένων και των μικρών παιδιών και των βρεφών μεγαλύτερων των 6 μηνών.

Μια σειρά από σημαντικούς παράγοντες, όπως η ηλικία του παιδιού, οι γνωστικές ικανότητές του, οι θρησκευτικές αντιλήψεις στο περιβάλλον που μεγαλώνει, οι προσωπικές εμπειρίες του σε σχέση με το θάνατο, καθώς και οι οικογενειακές αξίες, συμβάλλουν, ουσιαστικά, επηρεάζοντας τις αντιλήψεις, τις στάσεις, τα συναισθήματα που κάθε παιδί διαμορφώνει για το θάνατο (Παπαδάτου, 1990).

Αυτό που κυριάρχησε όμως στη μελέτη της ψυχολογίας των παιδιών που έχασαν ένα γονέα είναι η ικανότητά τους να αντιμετωπίσουν τη διαδικασία του «πένθους». Οι κύριοι παράγοντες που παρεμβαίνουν και καθορίζουν αυτή τη διαδικασία είναι:

- Ο τρόπος θανάτου του γονέα (δυστύχημα, αρρώστια, γήρας).
- Η ηλικία του παιδιού και το επίπεδο της γνωστικής ανάπτυξής του.
- Η φύση και η σημασία του δεσμού που προϋπήρχε με το γονέα που πέθανε – ιδιαίτερα το φύλο του- καθώς και η φύση της σχέσης με τον εναπομείναντα γονέα.
- Η παρουσία άλλων αδελφών.
- Η πιθανότητα της σταδιακής απόσυρσης της επένδυσης από το γονέα που χάθηκε.
- Η δυνατότητα ύπαρξης ενός άλλου ενήλικου –μοντέλου του ίδιου φύλου με το γονέα που πέθανε, που να ενδιαφέρεται, όμως, για το παιδί.
- Ο τρόπος με τον οποίο χειρίστηκε η οικογένεια το θάνατο σε σχέση με το παιδί, το επίπεδο επικοινωνίας ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας και η δυνατότητα συμμετοχής του παιδιού στο πένθος που βιώνει η οικογένεια.
- Η επιτυχής προσαρμογή του παιδιού στη νέα κατάσταση εξαρτάται και από το πόσο καλά ο μόνος-γονέας έχει διέλθει τη διαδικασία του πένθους και αντιμετωπίζει την τρέχουσα πραγματικότητα.
- Η ύπαρξη ενός σταθερού υποκατάστατου με το οποίο θα μπορεί, σταδιακά, το παιδί να αναπτύξει μια στενή σχέση.

Η αλληλεπίδραση και η παρουσία (ή απουσία) αρκετών από τους παράγοντες που προαναφέρθηκαν συντελούν στην αρμονική ανάπτυξη του παιδιού. Στην

οποιαδήποτε περίπτωση ένα συναισθηματικό σοκ δε μπορεί ποτέ να αποκλειστεί, ιδιαίτερα στην περίπτωση της μη άμεσης εκδήλωσης της λύπης` οι περίοδοι μελαγχολίας ή κατάθλιψης μπορεί να εκδηλωθούν αργότερα (Deutsch, 1937 – Ilan, 1974). Πιο συχνά το σοκ εκδηλώνεται σωματικά (με τη μορφή των διαταραχών του φαγητού, του ύπνου, του υπερβολικού αυνανισμού, της επιθετικότητας κ.α.) και έχει επίδραση στο συναίσθημα (αισθήματα εγκατάλειψης και ενοχής, φόβοι, υποτίμηση ή εξιδανίκευση της γονεϊκής μορφής που δεν υπάρχει).

Σύμφωνα με τις αναλύσεις του Freud για το πένθος και την ταύτιση, είναι πολύ σημαντικό να δώσουμε την ευκαιρία στο παιδί να εκφράσει αυτά τα συναισθήματα μετά την απώλεια του γονέα (Freud, 1972` Freud, 1977), γιατί μόνο τότε αυτά τα συναισθήματα που είχαν επενδυθεί στο γονέα που δεν υπάρχει μπορούν πλέον να απελευθερωθούν και να είναι διαθέσιμα σε νέες σχέσεις με ζώντες στον κόσμο του πραγματικού (Furman, 1964).

Οι αντιδράσεις του παιδιού που θρηνεί το θάνατο του γονέα του έχουν περιγραφεί από πολλούς/ές ερευνητές/τριες (Fleming, 1985` Fourman, 1984). Οι συχνότερες αντιδράσεις, σύμφωνα με την Παπαδάτου (1990), είναι οργανικές διαταραχές που συχνά συνοδεύονται με διαταραχές στον ύπνο και τη διατροφή` συναισθηματικές αντιδράσεις, όπως άγχος και φόβος εγκατάλειψης, αισθήματα ενοχής που αν δεν επεξεργαστούν, τότε, εκδηλώνονται ως τάσεις αυτοκατηγορίας, αυτοκαταστροφής, ή αυτοτιμωρίας, θυμός, θλίψη και μοναξιά που συνοδεύεται από γενικότερη αποδιοργάνωση και κοινωνική απομόνωση` οι αντιδράσεις στο επίπεδο της συμπεριφοράς περιλαμβάνουν αναπόληση και αναζήτηση συμπεριφορών του γονέα που πέθανε και παροδική ταύτιση μ' αυτόν, τάσεις εξάρτησης από τα πρόσωπα που το φροντίζουν και παροδικές εκδηλώσεις παλινδρόμησης, ευερεθιστότητα και επιθετικότητα και αναζήτηση αντικατάστασης του μέλους της οικογένειας που πέθανε.

Ο θάνατος ενός αγαπημένου προσώπου και ο χωρισμός των γονέων είναι οι κυριότερες αιτίες που μπορούν να προκαλέσουν κατάθλιψη σ' ένα παιδί. Εκτός, βέβαια, από αυτές, το παιδί μπορεί να έχει κατάθλιψη, γιατί δεν του παρέχεται η αναγκαία και επιθυμητή προστασία, αγάπη, προσοχή και φροντίδα. Πολλές φορές, όμως, οι έντονες συγκινησιακές καταστάσεις προκαλούν στο παιδί τάση για μελαγχολία. Και στις δύο περιπτώσεις το παιδί επιλέγει αυτούς τους τρόπους για να

δείξει τη δυσαρέσκεια ή τη θλίψη του, επειδή του είναι δύσκολο να εκφράσει με διαφορετικό τρόπο αυτό που αισθάνεται.

Πολυάριθμες μελέτες έχουν δείξει ότι οι ιδέες ή οι απόπειρες αυτοκτονίας σχετίζονται πολύ συχνά, περισσότερο ή λιγότερο άμεσα, με το θάνατο του ενός γονέα κατά την παιδική ηλικία (Adam 1974 Greer, 1964 Greer and Gunn 1966). Μία μεγαλύτερη τάση για ιδέες αυτοκτονίας παρατηρείται στα αγόρια που έχασαν τον πατέρα τους (Brown, 1966).

Σε αρκετές μελέτες διαφαίνεται μία αρκετά ισχυρή τάση για παραβατικότητα σε παιδιά που έχασαν τον ένα γονέα τους (Brown, 1966).

5.4 Η επίδραση της απουσίας του πατέρα στην ανάπτυξη του παιδιού.

Η απουσία του πατέρα έχει άμεσες επιδράσεις σε ορισμένους κρίσιμους τομείς της ανάπτυξης του παιδιού όπως:

I. Στην απόκτηση του ρόλου του φύλου

Το αγόρι που μεγαλώνει σε μονογονεϊκή οικογένεια με μόνη-μητέρα και δεν έχει στενή σχέση με τον πατέρα του αντιμετωπίζει μεγαλύτερη δυσκολία στην ανάπτυξη του ρόλου του φύλου. Η έλλειψη ενός εκ των δύο γονεϊκών προτύπων δυσχεραίνει τη διαδικασία απόκτησης της ταυτότητας, ακόμη και όταν είναι διαθέσιμα άλλα μοντέλα. Έχει βρεθεί σε πάρα πολλές ότι τα αγόρια που μεγαλώνουν χωρίς πατέρα έχουν λιγότερα αρσενικά στοιχεία στην προσωπικότητά τους (Biller and Bahm, 1971` Drake and McDougall, 1977` Santrock, 1970` Sears, 1951) ή αναπτύσσουν αντισταθμιστικά σε ακραίο βαθμό τα αρσενικά στοιχεία και την επιθετικότητα (McCord and Thurber, 1962` Pettigrew, 1964). Η απουσία του πατέρα έχει μεγαλύτερη επίδραση στην ανάπτυξη των αρσενικών στοιχείων στην προσωπικότητα των αγοριών, όταν αυτά αποχωρίστηκαν από τους πατέρες σε πολύ μικρή ηλικία. Φαίνεται, όμως, ότι τα άλλα πρόσωπα του ευρύτερου περιβάλλοντος που συμβάλλουν στην κοινωνικοποίηση του παιδιού γίνονται πιο σημαντικά, καθώς το παιδί μεγαλώνει (Michael, 1970). Κατ' επέκταση η παρουσία ενός άλλου ανδρικού μοντέλου (π.χ. ενός μεγαλύτερου αδελφού) μπορεί να αναστείλει τις αρνητικές επιδράσεις της απουσίας του πατέρα (Santrock, 1970) αν και ο Biller (1968, 1971) ισχυρίζεται ότι ο πατέρας είναι το ισχυρότερο ανδρικό μοντέλο.

Είναι πάρα πολύ δύσκολο, ως αδύνατο, να προσδιορίσουμε αν οι διαφορές που προαναφέρθηκαν οφείλονται μόνο στην απουσία του πατέρα ή σε άλλους παράγοντες που επενεργούν χωριστά ή σε συνδυασμό μεταξύ τους και με την απουσία του πατέρα.

Σε ορισμένες έρευνες η απουσία του πατέρα συνδέεται στα κορίτσια, με δυσκολία, στην αλληλεπίδραση με τους άνδρες (Hetherington, 1972), ενώ σε άλλες αναφέρεται ότι τα κορίτσια αρνούνται τα θηλυκά στοιχεία της προσωπικότητάς τους (Jackson and Ryder, 1969). Η απουσία του πατέρα από τη ζωή του κοριτσιού σε πολύ μικρή ηλικία δημιουργεί προβλήματα, τα οποία μπορεί να μη γίνουν εμφανή παρά μόνο στην εφηβεία. Βέβαια, η απουσία του πατέρα δημιουργεί λιγότερα προβλήματα στο κορίτσι απ' ό,τι στο αγόρι, γιατί το κορίτσι έχει μοντέλο του ίδιου με αυτό φύλου στην οικογένεια που έχει στενή σχέση.

II. Ηθική ανάπτυξη

Η ηθική ανάπτυξη φαίνεται ότι επηρεάζεται από την απουσία του πατέρα. Πολλές έρευνες έχουν δείξει ότι παιδιά με παραβατική συμπεριφορά, συνήθως, προέρχονται από οικογένειες που απουσιάζει ο πατέρας (Bandura and Walters, 1959, Siegman, 1966, Stephens, 1961). Οι έρευνες αυτές υπόκεινται σε πολλούς περιορισμούς, έχουν αμφισβητηθεί και τα συμπεράσματά τους δεν μπορούν να γενικευθούν σε όλα τα παιδιά που μεγαλώνουν χωρίς την παρουσία του πατέρα. Η απουσία του πατέρα δεν έχει «ευδιάκριτη επίδραση στην ανάπτυξη της συνείδησης στα κορίτσια» (Hoffman, 1971).

III. Ακαδημαϊκή επιτυχία και γνωστική ικανότητα

Σε όλες σχεδόν τις έρευνες αναφέρεται ότι η απουσία του πατέρα έχει αρνητική επίδραση στη σχολική επίδοση των αγοριών (Bronfenbrenner, 1967 Deutsch, 1960) και στη γνωστική ικανότητα (Blanchard and Biller, 1971 Santrock, 1972 Sutton-Smith, Rosenberg and Landy, 1968), αν και οι επιδράσεις αυτές μπορούν να μετριαστούν, όταν η μητέρα έχει αναπτύξει περισσότερο συμπεριφορές που τυπικά εμπεριέχονται στον ανδρικό ρόλο (Hillenbrand, 1976). Η απουσία του πατέρα δεν είναι μόνο μία απουσία ενός άλλου ενήλικου από την οικογένεια, αλλά έχει μια επιρροή που ποιοτικά διαφέρει από εκείνη των άλλων ενηλίκων, που, ενδεχομένως, να επηρεάζουν την γνωστική ανάπτυξη των παιδιών.

Η απουσία του πατέρα δεν έχει την ίδια επίδραση στην ανάπτυξη κινήτρων επιτυχίας στα κορίτσια. (Lessing et al, 1970 Santrock, 1972).

IV. Κοινωνική ικανότητα

Η πατρική παρουσία συνδέεται με μεγαλύτερη ευκολία στην εγκαθίδρυση ικανοποιητικών σχέσεων με τους συνομηλίκους (Mitchell and Wilson, 1967), στην ικανότητα προσαρμογής (Ellison, 1979 Crumley and Blumenthal, 1973) και στη μετέπειτα επιτυχία στις ετερόφυλες σχέσεις (Hetherington, 1972), ιδιαίτερα στα αγόρια.

Ένα άλλο σημαντικό ζήτημα που επιδρά στη συγκρότηση της ταυτότητας του παιδιού είναι η επεξεργασία του ερωτήματος της καταγωγής του. Ο Clement (1993) υπογραμμίζει ότι αυτή η διαδικασία μπορεί να παρεμποδιστεί σε αρκετές μορφές μονογονεϊκότητας και ιδιαίτερα στις μονογονεϊκές οικογένειες με ανύπαντρες μητέρες, στις οποίες η απουσία του πατέρα είναι ιδιαίτερα εμφανής, τουλάχιστον σε συμβολικό επίπεδο.

Η γονεϊκότητα είναι, βιολογικά και συμβολικά, αποτέλεσμα της ένωσης της επιθυμίας ενός άνδρα και μιας γυναίκας. Είναι πολύ σημαντικό, λοιπόν, για τη συγκρότηση του παιδιού να «νομιμοποιήσει την ύπαρξή του» μέσα από την αναφορά σε δύο γονείς/γεννήτορες. Το παιδί, όμως, μίας μονογονεϊκής οικογένειας βρίσκεται, συχνά, σε ανασυνθεμένες οικογένειες, όπου υπάρχουν και άλλοι ενήλικοι που ασκούν το γονεϊκό ρόλο και δεν είναι οπωσδήποτε γεννήτορές του (όπως στην υιοθεσία, αλλά εκεί αφορά και στους δύο γονείς). Στην περίπτωση αυτή υπάρχουν πολλοί γονείς, «βιολογικοί» ή «θετοί», δηλαδή γονείς που παραπέμπουν στη γενεαλογία του και γονείς με τους οποίους έχει έναν ισχυρό σύνδεσμο και είναι «ψυχολογικοί» γονείς του.

Η Dolto (1985) αναφέρει ότι σημαντικό ρόλο παίζουν και οι όροι που χρησιμοποιούνται για να γίνει ο διαχωρισμός των «βιολογικών» γονέων από τους άλλους. Οι όροι πρέπει να είναι τέτοιοι, ώστε να μη δημιουργούν αγωνιώδη διλήμματα στα παιδιά, όπως ανάμεσα στους «αληθινούς/πραγματικούς» γονείς και τους «ψεύτικους/θετούς», αλλά να υποδηλώνουν τη θέση των ενηλίκων, όπως και των άλλων παιδιών, στη ζωή του. Κατ' αυτό τον τρόπο μπορεί το παιδί να προσανατολιστεί πιο εύκολα στη νέα οικογενειακή κατάστασή του, που, συχνά, μπορεί να είναι ιδιαίτερα σύνθετη.

Η επίδραση της απουσίας της μητέρας στην ανάπτυξη του παιδιού , μπορεί να υποστηριχτεί ότι, έχει αντίστοιχες επιπτώσεις, αλλά δεν αναλύεται εκτενώς διότι, όπως έχει ειπωθεί, η απουσία της μητέρας αποτελεί μικρό ποσοστό των περιπτώσεων και το παιδί δέχεται πιο εύκολα επιδράσεις αυτού του μοντέλου από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον με το οποίο έρχεται σε επαφή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Αφηγήσεις- Πίνακες

6.1 Αφηγήσεις / Παρατηρήσεις / Συμπεράσματα

Θεωρήθηκε απαραίτητη η παρουσίαση κάποιων αφηγήσεων μόνων-μητέρων, γιαγιάδων και παιδιών μονογονεϊκών οικογενειών διότι, όπως θα διαπιστωθεί, φαίνονται έμπρακτα πλέον οι ανησυχίες και οι ανασφάλειες αυτών των ατόμων.

Η Μ., 28 ετών, ανύπαντρη μητέρα, λέει:

«Κατάγομαι από ένα χωριό του Έβρου. Γνώρισα το σύντροφό μου όταν έκανε τη στρατιωτική του θητεία. Αρραβωνιαστήκαμε, απολύθηκε, ήρθαμε στο Κορδελιό, έκανα την κόρη μου. Αργότερα, με εγκατέλειψε γιατί γνώρισε κάποια άλλη. Τώρα πια, δε μπορώ να γυρίσω στο χωριό. Οι γονείς μου ντρέπονται για μένα, οι συγγενείς με θεωρούν ελεύθερων ηθών. Δε με στηρίζει κανείς οικονομικά. Η μόνη πρόταση που μου έκαναν ήταν να μεγαλώσουν αυτοί το παιδί. Εγώ όμως δε θέλω κάτι τέτοιο. Αν, ακόμα, επέλεγα να επιστρέψω στο χωριό δε θα μπορούσα να βρω δουλειά γιατί δεν υπάρχουν.»

Η επιστροφή της μόνης-μητέρας, ιδιαίτερα αν δεν εργάζεται, στην οικογένεια καταγωγής της αποτελεί μία πραγματικότητα ιδιαίτερα διαδεδομένη στην Ελλάδα. Οι οικονομικοί λόγοι φαίνεται ότι είναι κυρίαρχοι, αν και όχι οι αποκλειστικοί. Η μόνη-μητέρα, ιδιαίτερα αν δεν έχει άλλους οικονομικούς πόρους, δε βοηθιέται από την οικογένειά της προς την κατεύθυνση της αυτονομίας της. Πολύ συχνά η βοήθεια της οικογένειας καταγωγής, των συγγενών αλλά και της κρατικής κοινωνικής πολιτικής εμπεριέχει τη σαφή τάση της χειραγώγησής της.

Μια άλλη μόνη μητέρα, 19 χρονών, με 2 παιδιά εικονογραφεί την κατάσταση.

«Προτιμώ να βρω δουλειά και να έχω ένα σπίτι μόνη μου με τα παιδιά. Δε θέλω ανέσεις, αρκεί να ζουν τα παιδιά σε ήρεμο περιβάλλον. Τους δικούς μου θέλω να τους βοηθάω αλλά από μακριά. Να έχω το σπίτι μου, να μπορεί να έρθει και ένας φίλος, άνθρωπος είμαι κι εγώ. Η συγκατοίκηση είναι πολύ δύσκολη. Δεν υπάρχει όμως επιλογή. Τα οικονομικά μου είναι άσχημα, τα επιδόματα των παιδιών και η διατροφή, ελάχιστα. Στην ουσία ο πατέρας μου, μας συντηρεί».

Η απομάκρυνση του παιδιού από το γονέα του και η ζωή στο σπίτι της οικογένειας καταγωγής του γονέα δεν είναι η καλύτερη λύση για το παιδί, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για μόνιμη κατάσταση και όχι για προσωρινή λύση, σε περίοδο κρίσης.

Η Τ., 37 ετών, με ένα γιο 8 ετών, θεωρεί ότι γι' αυτή η μόνη λύση ήταν να ζησει το παιδί με τους γονείς της.

«Οι γονείς μου ζουν σε μία μικρή κωμόπολη, μία ώρα δρόμο από τη Θεσσαλονίκη, μόνο που δε βολεύει πολύ η συγκοινωνία. Οι γονείς μου αγαπούν πολύ το παιδί εξάλλου αυτοί με πίεσαν να αρραβωνιαστώ με αυτόν τον άνδρα, παρόλο που ήταν πολύ μεγαλύτερός μου, γιατί είχε κάποια οικονομική επιφάνεια και έτσι μπορούσα να εξασφαλιστώ. Συμβιώσαμε μαζί, αλλά δε με παντρευόταν. Δεν περνούσα καλά και έτσι αποφάσισα να χωρίσω. Το παιδί ζει πολύ καλά μαζί τους, όλοι το αγαπούν εκεί. Θα ήθελα πολύ να έμενε μαζί μου αλλά πώς; Ξυπνώ στις πεντέμισι, γιατί πρέπει να άρω δύο συγκοινωνίες για να πάω στη βιοτεχνία και φτάνω στο σπίτι μου στις τεσσερισημίσι το απόγευμα, πτώμα από την κούραση. Πού θα ήταν το παιδί μου τόσες ώρες, υπάρχουν τόσο κίνδυνοι γύρω. Ποιος θα το πήγαινε στο σχολείο που είναι τόσο μακριά; Το χάλασμα αυτό που λέγεται σπίτι έχει μόνο σόμπα. Εμπιστεύεσαι ένα παιδί μικρό με σόμπα; Πηγαίνω και το βλέπω κάθε 15 ημέρες. Πιο συχνά δεν μπορώ, γιατί πρέπει να υπολογίσω τα εισιτήρια, δύο πραγματάκια που θα του παω. Πώς θα βγουν αυτά με 80.000 Δρχ. ;»

Πολλοί μόνοι – γονείς επιλέγουν συνειδητά την απομάκρυνση από την εκτεταμένη οικογένεια, γιατί αυτή δε συμφωνεί και δεν αποδέχεται τις επιλογές τους.

Μία μόνη – μητέρα, 40 ετών, αναφέρει την εμπειρία της:

«Έμεινα έκπληκτη, όταν το βράδυ της Πρωτοχρονιάς δε με κάλεσαν οι φίλοι μας, που πηγαίναμε κάθε χρόνο. "Η συμμορία των ζευγαριών" δεν μπορούσε να δεχτεί μία γυναίκα μόνη, ήμουν πλέον "αστάθμητος παράγοντας". Άλλοι προτιμούσαν να κάνουν παρέα με τον πρώην άνδρα μου και τη φίλη του, που είναι ηθοποιός. Οι φίλες μου δε με φώναζαν για καφέ, όταν ήταν εκεί οι άνδρες τους. Οι άνδρες τους άρχισαν να με βλέπουν διαφορετικά, ήμουν ωραία γυναίκα και διαθέσιμη. Προσφέρθηκαν πολλοί να με βοηθήσουν και να συμπαρασταθούν, σε αντίθεση με ορισμένες γνωστές μου... Ευτυχώς που με το διαζύγιο ξεκαθαρίστηκαν ορισμένες φιλικές σχέσεις. Από άλλους /ες ήρα εγώ διαζύγιο μετά τη στάση τους και άλλοι /ες

έδωσαν σ' εμένα και προτίμησαν το "αντίπαλο στρατόπεδο" – του πρώην άνδρα μου εννοώ».

Πολλές μόνες – μητέρες, σε αντίθεση με τους πατέρες, δε θα διατηρήσουν ή δε θα αυξήσουν την οικειότητά τους με ορισμένους παλιούς φίλους /ες. Καθώς η οικογένεια αυτοπροσδιορίζεται και εξελίσσεται είναι πολύ πιθανό να προστεθούν καινούριοι φίλοι, γεγονός που εξαρτάται από πολλούς παράγοντες. Συνήθως, στο φιλικό περιβάλλον των μόνων – μητέρων δε συμπεριλαμβάνονται πολλά ζευγάρια ή υπάρχουν πολύ λιγότερα απ' ότι πριν η οικογένεια γίνει μονογονεϊκή.

Η Ο., 13 ετών, λέει:

«Ανακάλυψα τη γιαγιά μου, όταν οι γονείς μου χώρισαν. Τότε την επισκεπτόμουν πιο συχνά, εξάλλου μένει κοντά μας. Η γιαγιά είχε πάντα περισσότερο χρόνο από τη μαμά για εμένα, μου ετοίμαζε συχνά το αγαπημένο φαγητό μου, συζητούσαμε πιο ήρεμα μαζί. Στη γιαγιά μου εμπιστευτήκα τις πρώτες εντυπώσεις μου για τη νέα φίλη του μπαμπά και τις συζητούσα μαζί της αυτά τα θέματα».

Οι γονείς του Γ., 15 ετών, χώρισαν μετά από μία περίοδο συνεχών καβγάδων. Η περίοδος του διαζυγίου ήταν και αυτή γεμάτη συγκρούσεις.

«Κατέφευγα συχνά στο σπίτι των "γέρων" μετά το χωρισμό των γονέων μου ήταν κάτι σαν ουδέτερη ζώνη, όπου μπορούσα να αισθανθώ ελεύθερος, να πω ότι θέλω χωρίς να παρεξηγηθώ ή να στενοχωρήσω κανέναν. Συχνά καλούσα και τους συμμαθητές μου εκεί. Είχε βέβαια ένα μειονέκτημα. Δεν είχε στερεοφωνικό... Ο παππούς και γιαγιά με βοήθησαν να καταλάβω καλύτερα τους γονείς μου και να συνεχίσω να τους αγαπώ τότε που δεν ενδιαφέρονταν πολύ για εμένα».

Η πιο ενεργός παρουσία και συμμετοχή των παππούδων και ιδιαίτερα των γιαγιάδων στη ζωή της μονογονεϊκής οικογένειας δρα ορισμένες φορές θετικά και αναζωογονητικά και για τους ίδιους, «τους βγάζει από το περιθώριο και τους δίνει ένα καινούριο νόημα στη ζωή τους».

Η Μ., ανύπαντρη μητέρα, όταν έμεινε έγκυος ήταν 32 ετών, ζούσε σε δικό της σπίτι και ήταν οικονομικά ανεξάρτητη. Το ανακοίνωσε πρώτα στη μητέρα της, η οποία ήταν χήρα και της συμπαραστάθηκε σε όλη τη διάρκεια της εγκυμοσύνης. Σε λίγο χώρισε η αδελφή της, με 2 παιδιά, και έτσι εγκαταστάθηκαν όλοι μαζί σ' ένα μεγάλο σπίτι.

«Ήταν η ωραιότερη περίοδος της ζωής μου», λέει η γιαγιά. «Δεν έχω τύψεις γι' αυτό που λέω, γιατί οι κόρες μου έκαναν αυτό που ήταν καλό γι' αυτές και τα παιδιά τους. Ξέρουν αυτές».

Οι παππούδες / γιαγιάδες, καθώς και άλλα μέλη του οικογενειακού ή κοινωνικού περιβάλλοντος της οικογένειας (ή οργανωμένες υπηρεσίες που θα ανταποκρίνονται στις ανάγκες μίας μονογονεϊκής οικογένειας) μπορούν να βοηθήσουν το μόνο – γονέα, του να έχει μία συναισθηματική και κοινωνική ζωή, να υπάρχουν πολλά ενήλικα άτομα, άντρες και γυναίκες, στο περιβάλλον του, τα οποία μπορεί να χρησιμεύσουν ως πρότυπα για την ανάπτυξή του.

Βέβαια υπάρχει ο κίνδυνος η οικογένεια καταγωγής του μόνου – γονέα, ιδιαίτερα της μόνης – μητέρας, προσκολλημένη περισσότερο στα στερεότυπα της «καλής» μητέρας και τις προκαταλήψεις, να οδηγήσει τη μόνη – μητέρα και τις προκαταλήψεις, να οδηγήσει τη μόνη – μητέρα σε έναν τρόπο ζωής κατά το πρότυπο της μητέρας που γίνεται «θυσία για το παιδί» της. Το γεγονός αυτό έχει αντίκτυπο στη συγκρότηση του παιδιού και δεν αφήνει πολλές δυνατότητες διαφυγής από το ζευγάρι «γονέα / παιδί».

Μια άλλη άποψη υποστηρίζει ότι η ενεργός ανάμειξη της εκτεταμένης οικογένειας στη ζωή της μονογονεϊκής, ιδιαίτερα στον τομέα της φροντίδας των παιδιών, ακόμη και όταν λειτουργεί θετικά και υποστηρικτικά στην οικογένεια, εμπεριέχει έναν κίνδυνο που αυξάνεται στις περιπτώσεις συγκατοίκησης. Η κάλυψη των αναγκών για τη φροντίδα των παιδιών – αλλά και άλλων – από τα μέλη της εκτεταμένης οικογένειας ενδέχεται να αποξενώσει ακόμη περισσότερο το «απόντα» πατέρα και να τον περιθωριοποιήσει σε μεγαλύτερο βαθμό.

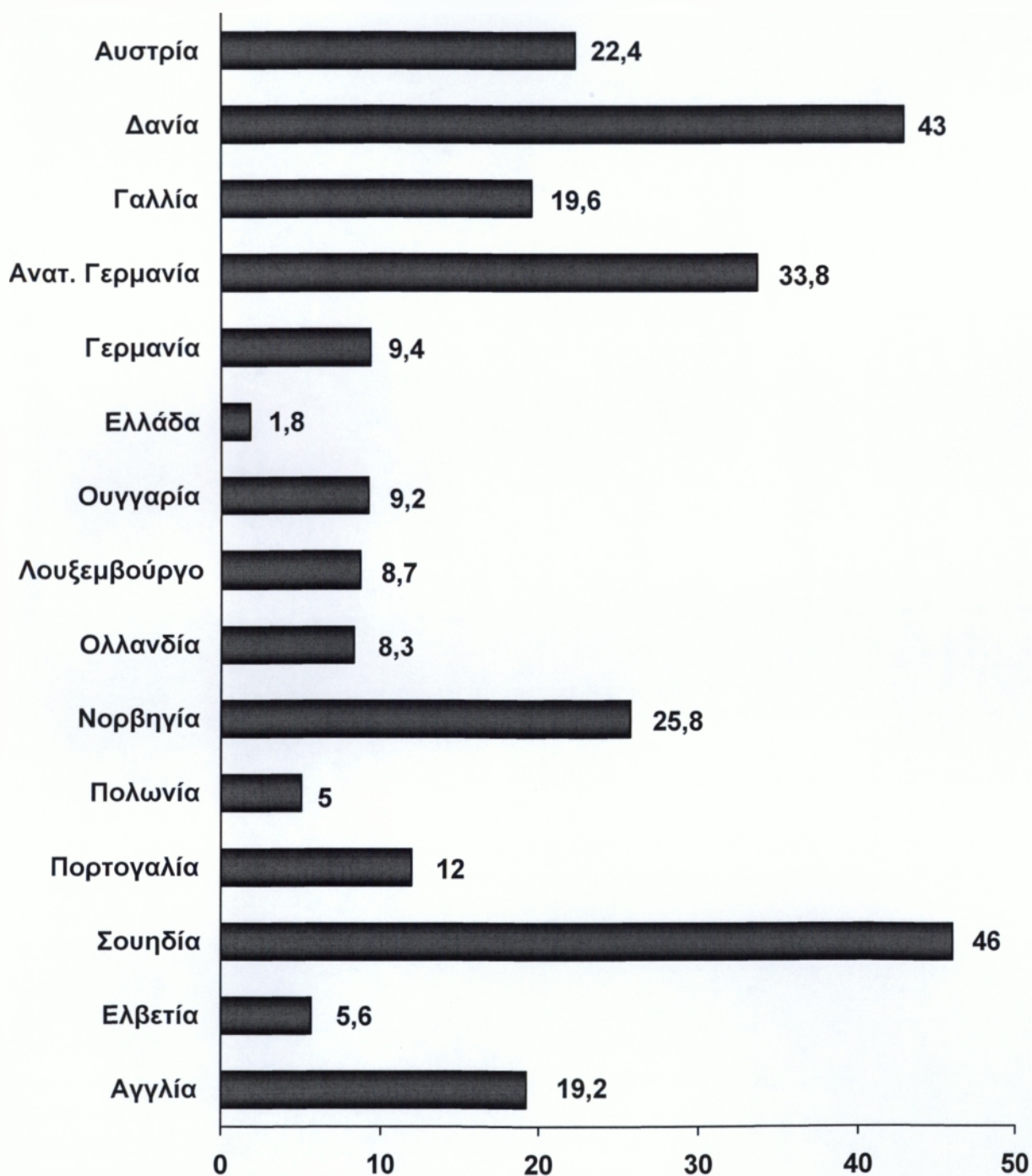
Από τις αφηγήσεις που προηγήθηκαν, διαπιστώνεται ότι τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η μονογονεϊκή οικογένεια αληθεύουν και είναι υπαρκτά, τόσο από την οπτική γωνία του μόνου – γονέα όσο και από αυτή των παιδιών.

Η αναγνώριση, όμως αυτών των προβλημάτων δε σημαίνει ότι μας επιτρέπει την αποδοχή και εφαρμογή μιας συγκεκριμένης λύσης. Οι προσεγγίσεις ποικίλλουν, διαφοροποιούνται και σίγουρα είναι ελλειμματικές.

6.2 Πίνακες / Παρατηρήσεις / Συμπεράσματα.

Μέσα από τους πίνακες που ακολουθούν γίνεται προσπάθεια μετατροπής του προηγούμενου λόγου σε αριθμητικά δεδομένα και ποσοστά.

% εκτός γάμου γεννήσεων στις χώρες της Ευρώπης

Πηγή : Eurostat, 1989.

Οι παρατηρήσεις και τα συμπεράσματα που διεξάγονται από τον πίνακα είναι τα εξής :

- Η Ελλάδα παρουσιάζει το μικρότερο ποσοστό εκτός γάμου γεννήσεων το οποίο μπορεί να θεωρηθεί ως αποτέλεσμα των προκαταλήψεων και του συντηρητικού κλίματος που επικρατεί στη χώρα μας. Μπορεί, επίσης να είναι αποτέλεσμα οικογενειακού προγραμματισμού και γενικότερα της αντίληψης που επικρατεί για το μυστήριο του γάμου.
- Οι Σκανδιναβικές χώρες παρουσιάζουν πολύ μεγαλύτερα ποσοστά φαινόμενο που, ίσως, εξηγείται από την διαφορετική νοοτροπία που επικρατεί στις χώρες αυτές ως προς τα ήθη καθώς και την επιδοματική πολιτική και γενικότερα την προστασία που παρέχεται στη μονογονεϊκή οικογένεια αυτού του τύπου.

Για τις περιπτώσεις των διαζυγίων, τα στοιχεία κρίθηκαν ανεπαρκή διότι δεν έδιναν σαφή εικόνα της κατάστασης και της χηρείας, δε βρέθηκαν καθόλου στοιχεία. Γι' αυτό το λόγο δε γίνεται καμία αναφορά στις δύο αυτές κατηγορίες μονογονεϊκότητας, μέσω πινάκων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Πυρηνικές οικογένειες σε ιδιωτικά νοικοκυριά κατά τύπο πυρηνικής οικογένειας, επίπεδο εκπαίδευσης μόνου γονιού και παιδιά κάτω των 15 ετών. Σύνολο Ελλάδος και γεωγραφικά διαμερίσματα κατά Αστικές, Ημιαστικές και Αγροτικές περιοχές. Σύνολο μονογονεϊκών οικογενειών. Απογραφή Πληθυσμού της 17ης Μαρτίου 1991.									
Τύπος πυρηνικής οικογένειας και επίπεδο εκπαίδευσης	Σύνολο των:		Παιδιά κάτω των 15 ετών στην πυρηνική οικογένεια						
	Πυρηνικών Οικογενειών	Παιδιών πυρ. οικ.	0	1	2	3	4	5	6+
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	2,526,754	3,134,526	1,510,789	447,614	454,121	92,414	17,401	2,998	1,408
ΣΥΝΟΛΟ ΜΟΝΟΓ. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ	193,054	286.140	135,787	36,542	17,038	2,927	553	151	56
Πατέρας με παιδί-ά	37,928	55,909	25,720	7,780	3,630	619	138	32	9
Πατέρας αγράμματος	2,438	3,518	2,057	204	109	33	19	10	6
Πατέρας να γνωρίζει γραφή και ανάγνωση	24,467	36,237	17,649	4,291	2,021	393	92	18	3
Πατέρας να έχει απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης	6,841	10,107	3,763	1,992	932	134	17	3	0
Πατέρας να έχει πτυχίο Ανώτερης ή Ανώτατης σχολής	4,182	6,047	2,251	1,293	568	59	10	1	0
Μητέρα με παιδί-ά	155,126	230,231	110,067	28,762	13,408	2,308	415	119	47
Μητέρα αγράμματη	19,250	27,371	17,414	1,162	395	156	74	30	19
Μητέρα να γνωρίζει γραφή και ανάγνωση	94,681	142,635	71,236	14,412	7,076	1,573	278	81	25
Μητέρα να έχει απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης	30,827	45,288	17,128	9,049	4,183	415	45	6	1
Μητέρα να έχει πτυχίο Ανώτερης ή Ανώτατης σχολής	10,368	14,937	4,289	4,139	1,754	164	18	2	2

ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	1.499.332	1.952.769
ΣΥΝΟΛΟ ΜΟΝΟΓ. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ	134.971	199.375
Πατέρας με παιδί-ά	21.914	32.484
Πατέρας αγράμματος	962	1.434
Πατέρας να γνωρίζει γραφή και ανάγνωση	12.324	18.392
Πατέρας να έχει απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης	5.224	7.722
Πατέρας να έχει πτυχίο Ανώτερης ή Ανώτατης σχολής	3.404	4.936
Μητέρα με παιδί-ά	113.057	166.891
Μητέρα αγράμματη	9.500	13.587
Μητέρα να γνωρίζει γραφή και ανάγνωση	65.677	98.283
Μητέρα να έχει απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης	28.357	41.327
Μητέρα να έχει πτυχίο Ανώτερης ή Ανώτατης σχολής	9.523	13.694
ΗΜΙΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	323.568	418.458
ΣΥΝΟΛΟ ΜΟΝΟΓ. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ	19.586	29.888
Πατέρας με παιδί-ά	4.582	6.861
Πατέρας αγράμματος	428	634
Πατέρας να γνωρίζει γραφή και ανάγνωση	3.235	4.868
Πατέρας να έχει απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης	631	948
Πατέρας να έχει πτυχίο Ανώτερης ή Ανώτατης σχολής	288	411
Μητέρα με παιδί-ά	15004	23,027
Μητέρα αγράμματη	2.735	4.158
Μητέρα να γνωρίζει γραφή και ανάγνωση	10.361	15.861
Μητέρα να έχει απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης	1.396	2.254
Μητέρα να έχει πτυχίο Ανώτερης ή Ανώτατης σχολής	512	754

835,065	305,276	299,252	49,455	8,356	1,292	636
92,604	27,721	12,396	1,810	320	92	28
14,621	4,735	2,150	311	76	17	4
793	90	42	13	15	6	3
8,865	2,202	1,034	172	41	9	1
3,031	1,446	642	90	13	2	0
1,932	997	432	36	7	0	0
77,983	22,986	10,246	1,499	244	75	24
8,573	582	198	77	38	24	8
49,296	10,395	4,828	945	157	43	13
16,084	8,240	3,656	337	33	6	1
4,030	3,769	1,564	140	16	2	2
189,651	53,995	61,874	14,607	2,698	483	260
13,900	3,307	1,881	392	85	24	7
3,044	917	493	97	28	2	1
345	38	32	8	4	1	0
2,265	583	300	65	20	1	1
305	201	109	14	2	0	0
129	95	52	10	2	0	0
10,856	2,390	1,338	295	57	12	6
2,400	194	77	39	17	4	4
7,684	1,534	895	201	37	8	2
615	443	294	41	3	0	0
157	219	122	14	0	0	0

ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	703,854
ΣΥΝΟΛΟ ΜΟΝΟΓ. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ	38,497
Πατέρας με παιδί-ά	11,432
Πατέρας αγράμματος	1,048
Πατέρας να γνωρίζει γραφή και ανάγνωση	8,908
Πατέρας να έχει απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης	986
Πατέρας να έχει πτυχίο Ανώτερης ή Ανώτατης σχολής	490
Μητέρα με παιδί-ά	27,065
Μητέρα αγράμματα	7,015
Μητέρα να γνωρίζει γραφή και ανάγνωση	18,643
Μητέρα να έχει απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης	1,074
Μητέρα να έχει πτυχίο Ανώτερης ή Ανώτατης σχολής	339

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

763,299	88,343	88,343	92,995	28,352	6,347	1,223	512
56,877	5,514	5,514	2,761	725	148	45	21
16,564	2,128	2,128	987	211	34	13	4
1,450	76	76	35	12	0	3	3
12,977	1,506	1,506	687	156	31	8	1
1,437	427	345	181	30	2	1	0
700	190	201	84	13	1	1	0
40,313	21,228	3,386	1,774	514	114	32	17
9,626	6,441	386	120	40	19	2	7
28,491	14,256	2,483	1,353	427	84	30	10
1,707	429	366	233	37	9	0	0
489	102	151	68	10	2	0	0

Με βάση τον πίνακα συμπεραίνουμε :

- Το σύνολο των μονογονεϊκών οικογενειών αποτελεί το 7,6% του συνόλου των πυρηνικών οικογενειών
- Ο μεγαλύτερος αριθμός μονογονεϊκών οικογενειών (7%) συναντάται στα αστικά κέντρα. Εκεί η εύρεση εργασίας είναι πιο εύκολη και η αποφυγή του κοινωνικού "στίγματος" πιο εφικτή.
- Ανάμεσα στις αγροτικές και ημιαστικές περιοχές τον μεγαλύτερο όγκο μονογονεϊκών οικογενειών τον συναντάμε στις αγροτικές, που μπορεί να έχει ως εξήγηση ότι οι μονογονεϊκές οικογένειες προτιμούν ή να μην εγκαταλείψουν τον τόπο τους ή αν το κάνουν να προτιμήσουν τα αστικά κέντρα που θα τους προσφέρουν εργασία και ανωνυμία.
- Για άλλη μία φορά αποδεικνύεται ότι οι μόνες - μητέρες υπερισχύουν των μόνων - πατέρων και όσον αφορά το επίπεδο εκπαίδευσης οι γυναίκες των αστικών κέντρων και ημιαστικών περιοχών είναι κατά το διπλάσιο ποσοστό αγράμματες έναντι των ανδρών, ενώ στις αγροτικές περιοχές η διαφοροποίηση αμβλύνεται έτσι ώστε 1 άντρες - αγράμματοι να αποτελούν το 9% του πληθυσμού και οι γυναίκες το 25%.
- Μια πιθανή εξήγηση αυτού του γεγονότος μπορεί να είναι το ότι οι γυναίκες παραμένουν μόνες - μητέρες και έχουν την αποκλειστική ευθύνη των παιδιών, άρα δεν έχουν περιθώρια για άλλες ασχολίες. Παράλληλα, στις παλαιότερες εποχές ήταν κάτι σαν δεδομένο, το ότι η γυναίκα δεν θα πήγαινε στο σχολείο και θα έμενε απαίδευτη.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Πυρηνικές οικογένειες σε ιδιωτικά νοικοκυριά κατά τύπο πυρηνικής οικογένειας, οικονομικώς ενεργοί ή μη, μόνοι γονείς και παιδιά κάτω των 15 ετών. Σύνολο Ελλάδος και γεωγραφικά διαμερίσματα κατά Αστικές, Ημιαστικές και Αγροτικές περιοχές. Σύνολο μονογονεϊκών οικογενειών. Απογραφή Πληθυσμού της 17ης Μαρτίου 1991.									
Τύπος πυρηνικής οικογένειας και επίπεδο εκπαίδευσης	Σύνολο των:		Παιδιά κάτω των 15 ετών στην πυρηνική οικογένεια						
	Πυρηνικών Οικογενειών	Παιδιών πυρ. οικ.	0	1	2	3	4	5	6+
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	2,526,754	3,134,526	1,510,798	447,614	454,121	92,414	17,401	2,998	1,408
Πατέρες με παιδιά-ά	37,928	55,909	25,720	7,780	3,630	619	138	32	9
Πατέρες οικονομικώς ενεργός	23,242	36,658	12,234	6,931	3,345	574	123	29	6
Πατέρες οικονομικώς μη ενεργός	14,686	19,251	13,486	849	285	45	15	3	3
Μητέρες με παιδιά-ά	155,126	230,231	110,067	28,762	13,408	2,308	415	119	47
Μητέρες οικονομικώς ενεργός	60,037	95,389	30,128	19,401	8,848	1,340	230	62	28
Μητέρες οικονομικώς μη ενεργός	95,089	134,842	79,939	9,361	4,560	968	185	57	19
ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	1,499,332	1,952,769	835,065	305,276	299,252	49,455	8,356	1,292	636
Πατέρες με παιδιά-ά	21,914	32,484	14,621	4,735	2,150	311	76	17	4
Πατέρες οικονομικώς ενεργός	13,403	21,239	6,802	4,219	2,002	295	68	15	2
Πατέρες οικονομικώς μη ενεργός	8,511	11,245	7,819	516	148	16	8	2	2
Μητέρες με παιδιά-ά	113,057	166,891	77,983	22,986	10,246	1,499	244	75	24
Μητέρες οικονομικώς ενεργός	45,946	71,978	21,471	16,207	7,158	915	142	40	13
Μητέρες οικονομικώς μη ενεργός	67,111	94,913	56,512	6,779	3,088	584	102	35	11

ΗΜΙΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	323,568
Πατέρας με παιδί-ά	4,582
Πατέρας οικονομικώς ενεργός	2,867
Πατέρας οικονομικώς μη ενεργός	1,715
Μητέρα με παιδί-ά	15,004
Μητέρα οικονομικώς ενεργός	5,064
Μητέρα οικονομικώς μη ενεργός	9,940
ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	703,854
Πατέρας με παιδί-ά	11,432
Πατέρας οικονομικώς ενεργός	6,972
Πατέρας οικονομικώς μη ενεργός	4,460
Μητέρα με παιδί-ά	27,065
Μητέρα οικονομικώς ενεργός	9,027
Μητέρα οικονομικώς μη ενεργός	18,038

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

418,458	189,651	53,995	61,874	14,607	2,698	483	260
6,861	3,044	917	493	97	28	2	1
4,596	1,483	824	446	86	25	2	1
2,265	1,561	93	47	11	3	0	0
23,027	10,856	2,390	1,388	295	57	12	6
8,538	2,640	1,424	799	165	25	8	3
14,489	8,216	966	589	130	32	4	3
763,299	486,082	88,343	92,995	28,352	6,347	1,223	512
16,564	8,055	2,128	987	211	34	13	4
10,823	3,949	1,888	897	193	30	12	3
5,741	4,106	240	90	18	4	1	1
40,313	21,228	3,386	1,774	514	114	32	17
14,873	6,017	1,770	891	260	63	14	12
25,440	15,211	1,616	883	254	51	18	5

Από τον τελευταίο πίνακα τα συμπεράσματα είναι τα εξής :

- Υπάρχει ομοιότητα μεταξύ των αστικών, ημιαστικών και αγροτικών περιοχών ως προς το μέγεθος των ποσοστών. Αντίστοιχα, οι άνδρες που εργάζονται είναι 61%, 62% και 61%. Οι γυναίκες μόνες μητέρες 41%, 34% και 33%.
- Η πλειοψηφία των μόνων - πατέρων εργάζεται ενώ ως επί το πλείστον οι μόνες - μητέρες όχι. Η μικρή αύξηση του ποσοστού σε 41% στα αστικά κέντρα, ίσως οφείλεται στις περισσότερες ευκαιρίες εργασίας που δίνονται στις μεγαλουπόλεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Νομική κάλυψη

7.1 Μέτρα για την περαιτέρω κοινωνική προστασία των μονογονεϊκών οικογενειών στη χώρα μας.

Όπως όλες οι σύγχρονες κοινωνίες, έτσι και η χώρα μας, βαθιά ριζωμένη στην οικογένεια, έχει λάβει μια ολόκληρη σειρά μέτρων προστασίας τόσο της συζυγικής όσο και της μονογονεϊκής οικογένειας, αναγνωρίζοντας ειδικές παροχές στον επιζώντα σύζυγο και μάλιστα στη χήρα μητέρα και τα παιδιά της, εφαρμόζοντας ευεργετικότερες διατάξεις για τη διαζευγμένη μητέρα και τα παιδιά της και προσπαθώντας να συμπαρασταθεί και να απαλύνει το κοινωνικό στίγμα της άγαμης μητέρας και του εξώγαμου παιδιού, όπως ειδικότερα αναφέρθηκε.

Θα αναφερθούν εδώ όλα τα μέτρα : κοινωνικά, οικονομικά και νομικά που η χώρα μας έχει λάβει προς όφελος της μονογονεϊκής οικογένειας, στην κορυφή της οποίας βρίσκεται η χήρα-μητέρα, η μόνη μητέρα και τα παιδιά της. Θα αναφερθούν ορισμένα μέτρα, όπως αυτά έχουν εφαρμοστεί πρόσφατα σε ξένες χώρες, πρωτοποριακές στην προστασία της μονογονεϊκής οικογένειας που θα μπορούσαν να μελετηθούν και στη χώρα μας, με σκοπό την περαιτέρω βοήθεια της μονογονεϊκής οικογένειας.

Στον τομέα της άγαμης μητρότητας, έχω τη γνώμη, ότι θα πρέπει να μελετηθεί ειδικότερα το όλο θέμα. Τι δηλαδή ακριβώς συμβαίνει με τα παιδιά που γεννήθηκαν χωρίς γάμο των γονέων τους και με τις άγαμες μητέρες στον τόπο μας ; Πόσα από τα παιδιά αυτά και τις μητέρες τους κατορθώνουν τελικά να αποκτήσουν ικανοποιητική οικογενειακή ζωή κοντά στη μητέρα τους ; Πόσα και κάτω από ποιες συνθήκες ζουν σε οικογένειες-τροφούς, πόσο χρονικό διάστημα και ποιοι λόγοι συντελούν στην τοποθέτηση του παιδιού στη θετή οικογένεια; Πόσες είναι οι πραγματικές μονογονεϊκές οικογένειες με αρχηγό άγαμη μητέρα; Ποια η τύχη αυτών των παιδιών; Ποια η εξέλιξη της άγαμης μητέρας; Πως μπορεί να αποφύγει «εμπλοκές» μιας νέας άγαμης μητρότητας; Πως μπορεί να εξασφαλισθεί η οικονομική και η κοινωνική αυτονομία της μονογονεϊκής οικογένειας αυτού του είδους;

Πως μπορούν τελικά οι άγαμες μητέρες και τα παιδιά τους να εξασφαλίσουν ένα καλύτερο «ευ ζειν»;

Παρά ταύτα, ορισμένα μέτρα θα μπορούσαν από τώρα να μελετηθούν για μια βραχυπρόθεσμη, μεσοπρόθεσμη ή μακροπρόθεσμη εφαρμογή τους.

Μιας και το κύριο πρόβλημα των μονογονεϊκών οικογενειών είναι πρόβλημα οικονομικό και πρόβλημα εργασίας του αρχηγού, που καθίσταται εντονότερο όταν αρχηγός είναι γυναίκα, μια σειρά μέτρων που θα διευκόλυναν την γυναίκα-αρχηγό στην εξεύρεση μιας εργασίας θα βοηθούσαν αισθητά στην αντιμετώπιση του προβλήματος όπως :

Προτεραιότητα για επαγγελματική εκπαίδευση σε σχολές μαθητείας ή για σεμινάρια επαγγελματικής επιμορφώσεως στις γυναίκες-αρχηγούς οικογένειας, που έχουν τα βάρη παιδιών.

Θα μπορούσαν οι μοναχικοί γονείς και κυρίως οι γυναίκες να έχουν προτεραιότητα στην πρακτική εξάσκηση που διαθέτουν οι επιχειρήσεις για μέλλοντες υπαλλήλους ή για εργαζόμενους ήδη υπαλλήλους τους.

Επαγγελματική κατάρτιση της γυναίκας-αρχηγού , προτού αρχίσει να εργάζεται. Η γυναίκα-αρχηγός οικογένειας θα μπορούσε να παρακολουθήσει μια επαγγελματική εκπαίδευση επ' αμοιβή, της αμοιβής καταβαλλομένης από το κράτος.

Βοήθεια για εξεύρεση εργασίας της γυναίκας-αρχηγού οικογένειας με βάρη παιδιών. Θα μπορούσε π.χ. ο εργοδότης να τύχει ειδικών εκπτώσεων επί των κοινωνικών βαρών, εάν προσλάμβανε μοναχική γυναίκα με οικογενειακά βάρη, κάτω βέβαια από ορισμένες προϋποθέσεις.

Προκειμένου για το Δημόσιο, θα μπορούσε να μην υπάρχει το κώλυμα του ανωτάτου ορίου ηλικίας για τις γυναίκες-αρχηγούς οικογένειας, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις.

Παρακράτηση ορισμένου ποσοστού θέσεων στο Δημόσιο για μοναχικούς γονείς-αρχηγούς οικογένειας με ανήλικα παιδιά, όπως συμβαίνει στην Ιταλία.

Να εφαρμόζονται με ιδιαίτερη αυστηρότητα οι διατάξεις της κειμένης νομοθεσίας, που απαγορεύουν στον εργοδότη να αρνηθεί την πρόσληψη γυναίκας , με την δικαιολογία ότι είναι έγκυος. Η υποψήφια γυναίκα δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να είναι υποχρεωμένη να δηλώσει την εγκυμοσύνη της. Η

αναποτελεσματικότητα δε των μέτρων για τις μονογονεϊκές οικογένειες αυξάνεται από τη συγκεντρωτική διοίκηση των συγκεκριμένων υπηρεσιών που την παρέχουν, την απουσία συντονισμού, τη μη αξιοποίηση των λίγων εξειδικευμένων στελεχών τους, την έλλειψη προγραμμάτων που υιοθετούν μια κοινοτική διάσταση και τη μη συμμετοχή των μονών-γονέων.

Μια άλλη κατηγορία μέτρων θα μπορούσαν να ενισχύσουν άμεσα ή έμμεσα το οικογενειακό εισόδημα της μονογονεϊκής οικογένειας, που έχει αποδειχθεί σε ξένες χώρες ότι είναι σαφώς υποδεέστερο και από της συζυγικής ακόμα οικογένειας, που εργάζεται μόνο ο πατέρας. Έτσι θα μπορούσαν να μελετηθούν :

Καθιέρωση ειδικού οικογενειακού επιδόματος στον μοναχικό γονέα, που έχει τα βάρη παιδιών και μέχρι μιας ορισμένης ηλικίας.

Έκτακτη οικονομική ενίσχυση στην γυναίκα-αρχηγό οικογένειας (την χήρα, την διαζευγμένη ή την άγαμη μητέρα) ή σε είδος ενίσχυση, για το διάστημα της εγκυμοσύνης της, εφόσον οι πόροι της δεν επαρκούν.

Εξασφάλιση ενός minimum οικογενειακού εισοδήματος. Οι οικογένειες με ένα γονέα, έχει πολλές φορές αναφερθεί και έχει αποδειχθεί, πως πλήττονται κυρίως οικονομικά, αφού έχουν πάρα πολύ χαμηλό εισόδημα.

Η καθιέρωση μιας ειδικής παροχής, για την εξασφάλιση ενός minimum εισοδήματος στις οικογένειες που έχουν ανεπαρκείς πόρους, θα τις βοηθούσε πολύ να αντιμετωπίσουν τουλάχιστον τα στοιχειώδη οικονομικά τους προβλήματα.

Επίδομα ανεργίας. Οι αρχηγοί μονογονεϊκής οικογένειας, όταν είναι χήρες, διαζευγμένες ή άγαμες μητέρες και έχουν τα βάρη τουλάχιστον ενός παιδιού, ενώ έχουν κάποια επαγγελματική κατάρτιση και δεν μπορούν να βρουν εργασία, θα μπορούσαν να λαμβάνουν προσωρινό επίδομα ανεργίας, όπως επίσης και μια προσωρινή ασφαλιστική κάλυψη.

Πρόσθετες φορολογικές ελαφρύνσεις. Οι μοναχικοί γονείς, που έχουν τα βάρη παιδιών, θα μπορούσαν να έχουν ελαφρύτερες οικονομικές επιβαρύνσεις.

Προτεραιότητα για τη λήψη δανείων, κυρίως για την αγορά ή την ανέγερση κατοικίας.

Ειδική οικονομική ενίσχυση στους οικονομικώς αδύνατους γονείς, προκειμένου να αναθέσουν την φύλαξη των παιδιών τους σε ιδρύματα ημερησίας περιθάλψεως

ιδιωτικά, εάν τα κρατικά ιδρύματα δεν επαρκούν. Βέβαια αυτή την ευχέρεια πρέπει να την έχουν και οι άλλες οικογένειες, όμως θα πρέπει κατά προτεραιότητα η ευχέρεια να δίνεται στους μοναχικούς γονείς, επειδή αυτοί είναι οι λιγότεροι ευνοημένοι.

Αύξηση του επιδόματος της άγαμης μητέρας.

Δυνατότητα αυτομάτου αναπροσαρμογής της διατροφής των παιδιών, επί διαζυγίου, σύμφωνα με τις εκάστοτε αυξήσεις του τιμαρίθμου, τουλάχιστον όπως επίσημα δέχεται το κράτος. Τούτο θα διευκόλυne την διαζευγμένη μητέρα από το να ταλαιπωρείται και να ξοδεύεται στα δικαστήρια για την αναπροσαρμογή της διατροφής του παιδιού, με τόσο αβέβαια αποτελέσματα, ενώ το βάρος αποδείξεως της ανεπάρκειας των πόρων θα πρέπει να το φέρει ο πατέρας.

Μοναχικοί γονείς άνδρες (άγαμοι, χήροι ή διαζευγμένοι) θα μπορούσαν να έχουν μια πρόσθετη φορολογική ελάφρυνση, αποδεικνύοντας ότι καταβάλλουν ένα ποσόν για την φύλαξη των παιδιών τους σε πρόσωπα ή σε ιδρύματα ημερησίας περιθάλψεως μικρών και κυρίως προσχολικής ηλικίας παιδιών.

Ορισμένα επίσης μέτρα θα μπορούσαν να μελετηθούν για την ασφαλιστική κάλυψη των γυναικών-αρχηγών οικογένειας και των παιδιών τους για ορισμένο χρονικό διάστημα μετά το γεγονός που τις έκανε αρχηγούς μονογονεϊκής οικογένειας, όπως :

Δικαίωμα ασφαλίσεως για ένα χρονικό διάστημα αμέσως μετά το θάνατο ή το διαζύγιο για την μητέρα και τα παιδιά της, που είναι ανασφάλιστοι.

Δωρεάν ασφάλιση των γυναικών που έχουν τα βάρη παιδιών ή που έχουν τα βάρη ενός παιδιού και ενός ενήλικα, ο οποίος είναι ανάπηρος.

Δωρεάν ασφάλιση κατά του γήρατος των μοναχικών γυναικών-αρχηγών οικογένειας, που δεν ασκούν ένα επάγγελμα και που έχουν μεγαλώσει ένα παιδί ηλικίας τουλάχιστον 3 ετών ή που έχουν μεγαλώσει 3 παιδιά και περισσότερα, υπό την προϋπόθεση ότι δεν έχουν επαρκή εισοδήματα.

Η μητέρα να ασφαλίσει το παιδί της στον ασφαλιστικό φορέα στον οποίο εργάζεται και όχι όπως μέχρι σήμερα γίνεται, στον ασφαλιστικό δηλαδή φορέα του πατέρα του παιδιού . Έχουν αναφερθεί πάρα πολλές περιπτώσεις πατέρων, οι οποίοι δεν πληρώνουν τακτικά την συμμετοχή τους, δεν ανανεώνουν σωστά τα βιβλιάρια και δεν παραδίδουν το βιβλιάριο ασφαλίσεως του παιδιού στην διαζευγμένη

μητέρα ή ακόμα, ανήκοντας ο πατέρας σε ένα ασφαλιστικό φορέα λιγότερο ευνοϊκό, δεν έχει το παιδί το δικαίωμα να τύχει της καλύτερης μεταχειρίσεως του ασφαλιστικού φορέα της μητέρας.

Μια άλλη σειρά μέτρων θα μπορούσαν να μελετηθούν για την διευκόλυνση της εργαζόμενης μητέρας-αρχηγού να μεγαλώσει τα παιδιά της , όπως :

Χορήγηση αδειάς μητρότητας για ένα μεγαλύτερο χρονικό διάστημα μετά την γέννηση του παιδιού. Θα μπορούσε π.χ. στη μητέρα δημόσιο υπάλληλο να δοθεί δυνατότητα να πάρει άδεια ενός ή δύο ετών μετά πλήρων ή μειωμένων αποδοχών, όμως ο χρόνος αυτός θα πρέπει να υπολογίζεται ως συντάξιμος χρόνος και, ολόκληρος ή περιορισμένος, σαν χρόνος πραγματικής υπηρεσίας. Ανάλογα μέτρα θα μπορούσαν να ληφθούν και στον ιδιωτικό τομέα.

Καθιέρωση για τις μητέρες-αρχηγούς οικογένειας δυνατότητας εφαρμογής ελαστικού ωραρίου εργασίας, όπως επίσης και εργασίας με μειωμένο ωράριο.

Δικαίωμα σε δύο μητέρες, αρχηγούς οικογένειας με βάρη παιδιών, να εργάζονται κατά πλήρες ωράριο, (δηλαδή τις μισές ώρες η μία και τις μισές η άλλη) σε επιχειρήσεις ή στο Δημόσιο, καλύπτοντας ουσιαστικά μία θέση. Τούτο διευκολύνει την για λίγες ώρες απασχόληση της μητέρας , και επομένως της δίνει την δυνατότητα να άρει τα οικογενειακά της βάρη, ενώ δεν δημιουργεί πρόβλημα μερικής απασχολήσεως μέσα στον ιδιωτικό ή τον δημόσιο τομέα.

Να απαγορεύεται η μετάθεση της εγκύου γυναίκας είτε πρόκειται για έγγαμη είτε για γυναίκα αρχηγό μονογονεϊκής οικογένειας, κατά το διάστημα της εγκυμοσύνης της, προπαντός όταν ειδικοί λόγοι υγείας το επιβάλλουν.

Κατά προτεραιότητα εισαγωγή στα ιδρύματα ημερησίας περιθάλψεως των παιδιών των μοναχικών γονέων.

Αναθεώρηση της οικιστικής πολιτικής με ειδικές μικρές κατοικίες σε μεγάλα συγκροτήματα, με χαμηλό ενοίκιο ή κατασκευή ειδικών πολυκατοικιών με μικρά διαμερίσματα για τους μοναχικούς γονείς.

7.2 Γενικά μέτρα

Ακόμα, μια πλειάδα γενικών μέτρων θα μπορούσαν να εξετασθούν, με κύριο σκοπό να βελτιώσουν την θέση της μονογονεϊκής οικογένειας στη χώρα μας, όπως :

Ευρεία διαφώτιση των νέων γονέων (κυρίως με σχολές γονέων), για τις ευθύνες, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους σαν γονείς, για τις επιπτώσεις του διαζυγίου, για την ορθή και ψυχολογημένη αντιμετώπιση του προβλήματος του «πένθους» (για να έχει λιγότερο δυσμενείς επιπτώσεις στο παιδί) και για τα προβλήματα που δημιουργεί η άγαμη μητρότητα, με την ελπίδα ότι το άτομο που πληροφορείται σωστά για τα κοινωνικά προβλήματα, ίσως είναι δυνατόν να αποφύγει τη λύση του γάμου του από ανωριμότητα ή επιπολαιότητα, να αντιμετωπίσει σωστά το «πένθος» και να προλάβει ενδεχομένως την άγαμη μητρότητα, όταν η γυναίκα αναλογισθεί τις κοινωνικές επιπτώσεις, που έχει η άγαμη μητρότητα στην ίδια και στο παιδί της.

Διαφωτιστικές ομιλίες και καλλιέργεια του λαού μας, έτσι που σιγά-σιγά να εξαλειφθεί εντελώς το κοινωνικό στίγμα της διαζευγμένης, της άγαμης μητέρας και του εξώγαμου παιδιού.

Κατά την γνώμη μου, θα έπρεπε να ερευνηθεί η δυνατότητα αναθεώρησης των σχετικών διατάξεων περί αναθέσεως της επιμέλειας του παιδιού στον μη υπαίτιο σύζυγο, έτσι που τελικά εκείνο το οποίο θα προέχει να είναι το αν ο γονιός είναι ο πιο κατάλληλος να αναλάβει την επιμέλεια του παιδιού και όχι εάν είναι ο υπαίτιος ή όχι για το διαζύγιο και συνεπώς η ανάθεση της επιμέλειας του παιδιού στον ένα ή στον άλλο γονέα να μη θεωρείται σαν δικαίωση ή σαν τιμωρία του υπαίτιου ή του αναίτιου γονέα έναντι του άλλου συζύγου. Ο υπαίτιος για την λύση του γάμου γονέας δεν σημαίνει υποχρεωτικά ότι είναι και ακατάλληλος για την επιμέλεια του παιδιού.

Σύσταση ειδικού Οργανισμού Ιδιωτικού ή Δημοσίου Δικαίου (η ανάθεση σε υφιστάμενο οργανισμό ή σε υφιστάμενη δημόσια υπηρεσία ειδικά επιχορηγούμενη από το κράτος), για την καταβολή της διατροφής των παιδιών του μοναχικού γονέα, σε περίπτωση που δεν την καταβάλλει ο υπόχρεος, κυρίως στην περίπτωση της διαζευγμένης.

Δημιουργία περισσότερων ιδρυμάτων προστασίας της άγαμης μητέρας, της εγκαταλειφθείσας ή της κακομεταχειρισμένης μητέρας με τα παιδιά της, μέχρις ότου δει πως θα επιλύσει τα προβλήματά της, όπως, επίσης, χρησιμοποίηση και ανδρικού προσωπικού στα ιδρύματα ημερησίας περιθάλψεως βρεφών και νηπίων, για να διευκολύνεται το χωρίς πατέρα παιδί με υποκατάστατο προτύπου ανδρικού φύλου.

Παράλληλα, θα πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να συσταθεί και στη χώρα μας ειδικός φορέας για τα ειδικότερα προβλήματα της γυναίκας, όπως συμβαίνει σε άλλες χώρες (π.χ. στη Γαλλία το Υπουργείο Γυναικείων Υποθέσεων), ενώ ένας σωστός και ακομμάτιστος συνδικαλισμός των γονέων-αρχηγών μονογονεϊκής οικογένειας θα βοηθούσε την Πολιτεία αλλά και την ίδια την οικογένεια για τη σωστή αντιμετώπιση των εξειδικευμένων προβλημάτων της οικογένειας με ένα γονέα.. Αυτού του είδους οργανώσεις υπάρχουν σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, όπως στη Γαλλία, Αγγλία, Ιρλανδία, Βέλγιο, Ολλανδία, Δυτική Γερμανία και Λουξεμβούργο.

Ορισμένα μέτρα προστασίας της γυναίκας-μοναχικού γονέα θα πρέπει να επεκταθούν ή να αναγνωρισθούν και στον μοναχικό πατέρα-αρχηγό οικογένειας και κυρίως στον χήρο. Δεν θα πρέπει να στεκόμαστε στο γεγονός ότι οι πατέρες-αρχηγοί οικογένειας, γενικά σε όλα τα κράτη, είναι συγκριτικά με τις μητέρες, πάρα πολύ λίγοι. Επανειλημμένα έχει λεχθεί, ότι ένας λόγος που μικρός αριθμός μονογονεϊκών οικογενειών έχουν αρχηγό πατέρα είναι και το γεγονός ότι ο πατέρας δεν είναι σε θέση να κρατήσει μαζί του το ανήλικο παιδί, όταν η μητέρα έχει πεθάνει ή τον έχει εγκαταλείψει και προτιμά να το εμπιστευθεί σε τρίτα πρόσωπα ή ενδεχομένως κάνει ένα βεβιασμένο νέο γάμο. Όμως ένας καινούργιος γάμος είναι πάντοτε εκείνο που πραγματικά θέλει ο πατέρας και είναι το πραγματικό συμφέρον του παιδιού ή είναι λύση ανάγκης; Γι' αυτή την τελευταία περίπτωση θα πρέπει ο πατέρας να έχει ειδικώς προετοιμασθεί στη ζωή. Σε όλες τις χώρες και περισσότερο στη χώρα τη δική μας, ο άνδρας είναι απροετοίμαστος να γίνει πατέρας. Είναι απροετοίμαστος στη ζωή για να αντιμετωπίσει μόνος τα βάρη των παιδιών του, όταν ο θάνατος «κτυπήσει» την πόρτα του ή όταν το διαζύγιο του διαλύσει την οικογένεια.

Παράλληλα, στην εποχή μας, που το γάμο τον θέλουμε σαν πηγή ευτυχίας για τον άνθρωπο και όχι σαν μια συμβατική κατάσταση για να λύσουμε μόνο τα προβλήματά μας, ένας νέος γάμος δεν θα πρέπει να γίνεται παρά μόνον όταν συντρέχουν οι προϋποθέσεις για την ευτυχία του πατέρα και των παιδιών του. Ας προετοιμασθεί λοιπόν και ο Έλληνας πατέρας για την ιδιότητά του αυτή. Ας αρχίσει από μικρή ακόμη ηλικία να διαπαιδαγωγείται στοιχειωδώς και για τις βασικές δουλειές μέσα στο σπίτι και για τη βασική ανατροφή των παιδιών. Δεν είναι τυχαία η έκκληση που κάνουν οι χήροι πατέρες σε όλες τις έρευνες «για όνομα του Θεού, μη τα κάνει όλα μέσα στο σπίτι η γυναίκα». Δεν πρέπει ποτέ το νοικοκυριό να βασίζεται αποκλειστικά και μόνο στον ένα γονέα. Τούτο ισχύει και για τα οικονομικά. Μαζί οι

δύο γονείς στα οικονομικά , μαζί και στις δουλειές του σπιτιού, μαζί και στην ανατροφή των παιδιών. Δεν είναι μειωτικό ούτε για τον άνδρα να βοηθάει την γυναίκα του στο σπίτι και να ξέρει πως διεκπεραιώνονται βασικές δουλειές του νοικοκυριού και πως αντιμετωπίζονται βασικοί τρόποι διαπαιδαγωγήσεως και ανατροφής του παιδιού, ούτε για τη γυναίκα είναι μειωτικό να παλέψει και έξω από το σπίτι για να βοηθήσει για το μεροκάματο και την οικονομική υπόσταση της οικογένειας. Υποτιμάμε και την αξία της σωστής λειτουργίας του νοικοκυριού, της διατροφής και της διαπαιδαγωγήσεως του παιδιού, αλλά και την νοημοσύνη και την δεξιότητα του άνδρα, όταν δεν τον δεχόμαστε ικανό να μαγειρέψει ή να πλύνει και να ταΐσει τα παιδιά του, στην ανάγκη. Να, πως ξανάρχεται στην επιφάνεια η θεωρία της διπλής καριέρας των συζύγων μέσα στην οικογένεια, όπου άνδρας και γυναίκα και είναι αρμόδιοι από κοινού για τα εσωτερικά του σπιτιού και για την έξω από αυτό επαγγελματική απασχόληση.

Στη μονογονεϊκή οικογένεια η ανάγκη του διπλού ρόλου των συζύγων είναι ακόμα πιο έντονη, γιατί, όταν η οικογένεια στηριχθεί σε ένα μόνο γονέα, καθίσταται πλέον άμεσο και αναγκαίο ο γονιός αυτός να είναι σε θέση να παίξει δύο ρόλους : γυναίκας και άνδρα, πατέρα και μητέρας. Ο άνδρας δεν είναι λιγότερο ικανός, ούτε αγαπάει λιγότερο από τη μητέρα τα παιδιά του, απλώς δεν έχει προετοιμασθεί να παίξει και το ρόλο της μητέρας όταν χρειασθεί, ενώ η γυναίκα είναι προετοιμασμένη και επομένως ικανότερη να παίξει και τους δύο ρόλους.

Όμως από τη στιγμή που ο πατέρας, κυρίως λόγω χηρείας, αποβαίνει μοναχικός γονέας και ξεκινώντας από την αρχή ότι το συμφέρον του παιδιού, σε περίπτωση θανάτου της μητέρας του, είναι να μείνει με τον εναπομείναντα γονέα, είναι απαραίτητο να επεκταθούν, ως ένα βαθμό, και στον πατέρα τα ειδικά κοινωνικά μέτρα, που η πολιτεία λαμβάνει για τη μητέρα-αρχηγό οικογένειας. Έτσι, θα πρέπει οι διευκολύνσεις, που αναγνωρίζονται στη μητέρα με τα ανήλικα παιδιά (μειωμένο ωράριο εργασίας, κατά προτεραιότητα εισαγωγή των παιδιών σε ιδρύματα ημερησίας περιθάλψεως κλπ) , να αναγνωρίζονται ως ένα βαθμό και στον πατέρα.

Ένα μέτρο, που θα πρέπει να ληφθεί στην περίπτωση του μοναχικού πατέρα είναι η βοήθεια του με οικιακούς βοηθούς, ειδικά επιδόματα για την φύλαξη του παιδιού κατά τις ώρες εργασίας του, ελαστικό ή μειωμένο ωράριο εργασίας, αναγνώριση της πολυτεχνικής ιδιότητας με τις ίδιες προϋποθέσεις όπως και στη χήρα μητέρα κλπ. Όμως, εκείνο που έχει μεγαλύτερη σημασία είναι ότι ο Έλληνας πατέρας

θα πρέπει από μικρός να διαπαιδαγωγηθεί και να καταρτισθεί σε βασικά θέματα λειτουργίας του νοικοκυριού, ανατροφής και διαπαιδαγωγήσεως του παιδιού, έτσι που να μη φτάνει, την ώρα που η γυναίκα ή δεν θα υπάρχει ή δεν θα μπορεί, να φωνάζει απεγνωσμένα : «Για όνομα του Θεού, μάθετέ μας να γίνουμε ικανοί για πατέρες!». Και για το ρόλο του αυτόν θα τον προετοιμάσει η ίδια η οικογένεια και το σχολείο. Αυτό, το κάπως περιφρονημένο μάθημα των «οικοκυρικών», η στοιχειώδης βρεφοκομική κλπ, ας μην ανησυχούμε, δεν κινδυνεύει να κάνει «θηλυπρεπή» τα Ελληνόπουλα, ικανά θα τα κάνει να ζήσουν στη ζωή, να εκτιμήσουν την προσφορά της γυναίκας και της οικογένειας και θα οδηγήσει στον αλληλοσεβασμό και την αλληλοπαραδοχή των φύλων, οδηγώντας κατ' ευθείαν στην πραγματική ισότητα και αλληλοεκτίμηση των παιδιών μας και των δύο φύλων, μια ισότητα που δεν θα την επιβάλλουν οι νόμοι, οι κυρώσεις ή τα φεμινιστικά κινήματα, αλλά η ίδια η ζωή.

Τούτο άλλωστε, το έχει εντοπίσει πρόσφατα η Ε.Ο.Κ.

Με μια σειρά εξειδικευμένων κοινωνικών μέτρων προστασίας της μονογονεϊκής και της «οιονεί» μονογονεϊκής οικογένειας στη χώρα μας, η ελληνική πολιτεία, χαρακτηρισμένη για το «ευήκοον ους» και το «τρυφερών όμμα» για την οικογένεια, θα σταθεί πιο πολύ στο πλευρό αυτών των λιγότερο ευνοημένων οικογενειών και θα τους δώσει, αν όχι ίσες, όμως αρκετές ευκαιρίες για εξέλιξη και πρόοδο στη ζωή, κυρίως των νεαρών βλαστών τους, χάριν τόσο των ιδίων όσο και του κοινωνικού συνόλου.

7.3 Μέτρα για την προστασία της άγαμης μητέρας.

Εκτός από τα εξειδικευμένα μέτρα για την προστασία των μονογονεϊκών οικογενειών, που κάθε κράτος έχει λάβει για τους πολίτες του, μεγάλοι διακρατικοί οργανισμοί έχουν τονίσει την ανάγκη της ειδικής συμπαράστασης στην μονογονεϊκή οικογένεια και κυρίως σε εκείνη που αρχηγός είναι γυναίκα. Αναφέρεται η Resolution 15 του Συμβουλίου της Ευρώπης την οποία απεδέχθησαν οι αρμόδιοι υπουργοί στις 15 Μαΐου του 1970, που αφορά στην κοινωνική προστασία της άγαμης μητέρας και των παιδιών της. Σύμφωνα με την παράγραφο 17 του «Μέρους Πρώτου», όπως ειδικότερα αναπτύσσεται στην παράγραφο 17 του «Μέρους Δευτέρου» του «Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτου», κάθε μητέρα και κάθε παιδί έχουν δικαίωμα, ανεξάρτητα από την οικογενειακή τους κατάσταση και την θέση που έχουν μέσα στην

οικογένεια, να τύχουν κοινωνικής και οικονομικής προστασίας. Όμως, είναι γνωστό, ότι η αρμονική εξέλιξη και το μέλλον του παιδιού είναι άμεσα δεμένα με τις δυνατότητες, που έχει η μητέρα να του εξασφαλίσει ένα σπιτικό και με τη θέση, που του δίνει η κοινωνία μέσα στην οποία ζει.

Κάτω από αυτή τη θεώρηση, η άγαμη μητέρα έχει ανάγκη από εξειδικευμένη κοινωνική προστασία. Ειδικής άλλωστε προστασίας έχουν ανάγκη οι μητέρες-αρχηγοί οικογένειας, κυρίως προκειμένου να εναρμονίσουν την επαγγελματικής τους απασχόληση με τις οικογενειακές τους υποχρεώσεις. Αυτές οι μητέρες έχουν μεγαλύτερη ανάγκη από μια ολόκληρη σειρά κοινωνικών μέτρων, γιατί βρίσκονται, από πολλές πλευρές, σε δυσμενέστερη θέση από τις μητέρες του συζυγικού ζευγαριού. Έτσι το Συμβούλιο της Ευρώπης ζήτησε από τις κυβερνήσεις των κρατών-μελών του να λάβουν όλα τα μέτρα για την πρόοδο της βοήθειας και της κοινωνικής προστασίας της εγκύου γυναίκας και της μοναχικής μητέρας και ειδικότερα :

Να δώσουν σ' αυτές τις γυναίκες όλες τις πληροφορίες που αναφέρονται στις ανάγκες τους, δηλαδή να τις συμβουλέψουν στα προβλήματά τους και να τις προσανατολίσουν για τις κοινωνικές και ιατρικές υπηρεσίες, που έχουν ανάγκη.

Να εξασφαλίσουν ιατρική επίβλεψη στις μητέρες.

Να παρέχουν ειδικότερες βοήθειες, προσωπικές, κοινωνικές και ψυχολογικές για την μέλλουσα μητέρα.

Σε περίπτωση ανάγκης, να διαθέσουν στην μέλλουσα μητέρα όλες τις δυνατότητες για μια προσωρινή της τακτοποίηση, όσον αφορά την υγεία-σωματική και ψυχική- με όρους και προϋποθέσεις που να εξασφαλίζουν την αποδοχή της ιδιωτικής της ζωής και της ανεξαρτησίας της.

Να εξασφαλίσουν στη μητέρα όλα τα αναγκαία, νομικά κυρίως, μέσα, ώστε να μπορέσει να τακτοποιηθεί ασφαλιστικώς και επαγγελματικώς. Να της εξασφαλίσουν , εάν έχει τέτοια ανάγκη, τον δωρεάν τοκετό , με προτεραιότητα εισαγωγής στα ανάλογα ιδρύματα.

Να της εξασφαλίσουν ειδικές υπηρεσίες, που θα μπορούν να την βοηθούν για την αναγνώριση του παιδιού από τον πατέρα και την υπ' αυτού καταβολή των υπό του νόμου προβλεπομένων δαπανών στην άγαμη μητέρα και το παιδί της.

Να εξασφαλίσουν στη μητέρα τις δυνατότητες ευρέσεως εργασίας μετά τη γέννηση του παιδιού.

Να βοηθήσουν τη μητέρα, εάν τούτο είναι αναγκαίο, να βρει μια κατοικία γι' αυτή και για το παιδί της.

Να εξασφαλίσουν στη μητέρα και στο παιδί της τις ίδιες οικογενειακές και άλλες παροχές ή τουλάχιστον με τις ίδιες προϋποθέσεις όπως και στις άλλες οικογένειες, όσον αφορά την κοινωνική της ασφάλιση και διάφορα άλλα πλεονεκτήματα, που αναγνωρίζονται στη συζυγική οικογένεια.

Να επιβλέψουν ώστε να έχει την δυνατότητα η άγαμη μητέρα και γενικά η μοναχική μητέρα τοποθέτησης των παιδιών της σε ιδρύματα ημερησίας περιθάλψεως βρεφών και νηπίων, για να μπορέσει να εργαστεί, όπως επίσης τη δυνατότητα χρησιμοποίησεως οποιουδήποτε άλλου μέτρου (π.χ καντίνες, εξοχή, άδεια, ρύθμιση καταλλήλως του ωραρίου της) ώστε να διευκολυνθεί στην εργασία της.

Να διευκολύνουν την μοναχική μητέρα να περάσει τις διακοπές της στα ειδικά οικήματα διακοπών, μαζί με το παιδί της.

Να λάβει χώρα πλατειά πληροφόρηση για τα ιδρύματα και τους οργανισμούς κοινωνικής προστασίας και υγείας, που είναι αφιερωμένα για την προστασία της μητέρας και του παιδιού.

Να ενθαρρύνουν τις έγκυες γυναίκες να προστρέχουν στα πιο πάνω ιδρύματα και να παρακολουθούν εάν τα ιδρύματα αυτά δέχονται καλά τις εγκύους.

Να καλέσουν τους γιατρούς, τις νοσοκόμες, τα μέλη των παραϊατρικών επαγγελμάτων και κάθε αρμόδιο, να τονίσουν στις έγκυες γυναίκες τη σπουδαιότητα και την προσφορά των οργανισμών αυτών, τους οποίους προαναφέραμε.

Να έχουν οργανωμένες κατά τόπους υπηρεσίες, οι οποίες θα μπορούν να συμπαρίστανται στις οικογένειες, που βρίσκονται σε δύσκολη θέση, δια της διαθέσεως ειδικών προσώπων, τα οποία να είναι ικανά να τις πληροφορήσουν, να τις προσανατολίσουν και να τις βοηθήσουν, ώστε να συνεργαστούν αποτελεσματικά με τις διάφορες υπηρεσίες και τους οργανισμούς κοινωνικής προνοίας, οι οποίοι είναι αρμόδιοι για να τις βοηθήσουν να αντιμετωπίσουν τα προβλήματά τους.

Με κάθε δυνατό μέσον, κυρίως με τα μέσα ευρείας πληροφόρησης (ράδιο, τηλεόραση, τύπο), να ευαισθητοποιήσουν την κοινή γνώμη για τα προβλήματα της άγαμης μητέρας και του παιδιού της και να διαπαιδαγωγηθεί κατάλληλα ο λαός ώστε να εξαφανιστεί το κοινωνικό στίγμα της άγαμης μητρότητας, με την αρχή ότι και η οικογένεια της άγαμης μητέρας έχει δικαίωμα για ισότητα και ισονομία, όπως κάθε άλλη οικογένεια.

Να προωθήσουν κοινωνικές έρευνες όσον αφορά τις άγαμες μητέρες και την ειδική κοινωνική τους κατάσταση.

Να προβλέψουν, με σχολικά προγράμματα, μια προετοιμασία για την οικογενειακή ζωή και μια εκπαίδευση πάνω στην υπευθυνότητα του άνδρα και της γυναίκας γύρω από τη δημιουργία οικογένειας.

Να καλλιεργήσουν το έδαφος και να καθιερώσουν μια ορολογία που να μην είναι μειωτική για την άγαμη μητέρα και το παιδί της.

7.4 Γονικές ευθύνες και υποχρεώσεις απέναντι στο παιδί

Σε όλες τις κοινωνίες υπάρχει η υποχρέωση «ανατροφής-συντήρησης» των παιδιών, προκειμένου αυτά να μπορέσουν να επιβιώσουν θέμα που έχει διερευνηθεί εμπειριστατωμένα από ανθρωπολόγους. Πολλές μελέτες έχουν επισημάνει τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι χήρες ή οι μόνες μητέρες. Πράγματι η «γυναικεία» φτώχεια και η εξάρτηση των μονογονεϊκών οικογενειών δεν αποτελεί καινούργιο πρόβλημα, αλλά αποτελούσε σύνηθες φαινόμενο και κατά το παρελθόν.

Το ερώτημα «ποιος είναι υπεύθυνος για την ανατροφή και συντήρηση των ανηλίκων παιδιών» παραμένει και σήμερα πολύ επίκαιρο και βρίσκεται στο επίκεντρο του προβληματισμού και των συζητήσεων. Στο ερώτημα αυτό μπορούμε, υποθετικά, να απαντήσουμε ότι υπεύθυνοι είναι «αυτοί που γέννησαν το παιδί» και ειδικότερα η μητέρα με την οικιακή και διαπαιδαγωγική της συνεισφορά από τη μια μεριά και με τη μισθωτή της απασχόληση από την άλλη, και ο πατέρας, με την οικονομική του συμβουλή στη διατροφή των παιδιών.

Οι υποχρεώσεις συνοψίζονται βασικά σε τρεις (Millar και Warman, 1996) :

1. Επιμέλεια / φροντίδα / και εν γένει γονική ευθύνη μέχρι το παιδί να ενηλικιωθεί (18 ή 19 χρονών)

2. Διατροφή / στέγαση / έλεγχος
3. Συντήρηση / υποχρέωση για οικονομική προστασία του παιδιού

Οπωσδήποτε, οι γονείς στις περισσότερες χώρες ενισχύουν οικονομικά τα παιδιά τους, ακόμη και όταν αυτά ενηλικιωθούν ανάλογα με τις περιστάσεις (αν π.χ. σπουδάζουν), ενώ η διαδικασία ανεξαρτητοποίησης των παιδιών έχει σημαντικά διαφοροποιηθεί πρόσφατα εξ αιτίας παραγόντων αλλά και των δυσκολιών ένταξης των νέων στην αγορά εργασίας, πράγμα που έχει σαν αποτέλεσμα την επιμήκυνση του χρόνου συγκατοίκησης των δύο γονέων (Mauger et al... 1994, Galland, 1996).

Τι γίνεται όμως ως προς τις υποχρεώσεις των γονέων και ιδιαίτερα αυτών που είναι απόντες; Το γεγονός ότι οι περισσότεροι μόνοι γονείς είναι γυναίκες – διαζευγμένες, χωρισμένες και σε μικρότερο βαθμό ανύπαντρες.

Λόγω της πολυπλοκότητας των καταστάσεων που δημιουργούνται μετά τη γέννηση του παιδιού έξω από το γάμο ή μετά από διαζύγιο πολλά είναι τα θέματα που θα πρέπει να αντιμετωπιστούν από την πολιτεία. Πως πρέπει να γίνεται η κατανομή της γονικής μέριμνας και των οικονομικών υποχρεώσεων, όταν το παιδί δεν μένει με τον πατέρα του αλλά με κάποιον άλλο; Ποιες είναι οι υποχρεώσεις του πρώτου για διατροφή; Τι γίνεται με τις πέρα από τις οικονομικές υποχρεώσεις του «απόντα» πατέρα; Ποια παιδιά πρέπει ο γεννήτορας να συντηρεί σε προτεραιότητα, όταν τα οικονομικά του μέσα είναι περιορισμένα; Τα παιδιά με τα οποία μένει μαζί, ανεξάρτητα αν είναι δικά του, ή αυτά των οποίων έχει την πατρότητα αλλά δεν κατοικεί μαζί τους;

Με βάση τις πιο πάνω επισημάνσεις, δύο βασικά σημεία φαίνεται ότι θα πρέπει να επαναπροσδιοριστούν στα πλαίσια της πολιτικής για την οικογένεια: αφ' ενός ο ρόλος του κράτους ως εγγυητή στη ρύθμιση των ζητημάτων που έχουν σχέση με τις υποχρεώσεις των γονέων, όταν, ο γάμος ή η κοινή συμβίωση τελειώσει, είτε εξ αιτίας διαζυγίων είτε εξ αιτίας χωρισμού, και αφ' ετέρου οι υποχρεώσεις των δύο γονέων απέναντι στα παιδιά τους και ειδικότερα οι υποχρεώσεις του συχνά «απόντα πατέρα» που η απουσία του, όπως έχει αποδειχθεί, είναι μία «ενεργητική βλάβη» στην πορεία εξέλιξης της προσωπικότητας του παιδιού (Γαλάνης, 1995 σ.39).

7.5 Μέτρα για την προστασία της ανύπαντρης μητέρας και του παιδιού της μέσα από το Αστικό και Ποινικό Δίκαιο.

Με το προηγούμενο νομικό καθεστώς που αποτελούσε ακρογωνιαίο λίθο της συντηρητικής πατριαρχικής οικογένειας, τα εκτός γάμου παιδιά ο νόμος τα αναγνώριζε σαν γνήσιους συγγενείς, με δικαιώματα και υποχρεώσεις, μόνον απέναντι στους συγγενείς της μητέρας και σε καμιά περίπτωση αναγνώρισης δεν τα θεωρούσαν εξ αίματος συγγενή με τους συγγενείς του πατέρα.

Η αναγνώριση του παιδιού από τον πατέρα μπορούσε να γίνει εκούσια, με δήλωση σε συμβολαιογράφο ή με διαθήκη, ή δικαστικά με απόφαση.

Τη δικαστική αναγνώριση μπορούσε να ζητήσει με αγωγή η μητέρα του εξώγαμου και αν πετύχαινε πλήρη δικαστική αναγνώριση τότε υπήρχαν όλα τα αποτελέσματα και υποχρεώσεις γνήσιου τέκνου απέναντι στον πατέρα και μόνον ως προς αυτόν, είχε αξίωση διατροφής και κληρονομικό δικαίωμα που περιοριζόταν όμως στο 1/2 της κληρονομικής μερίδας, εάν υπήρχαν γνήσια παιδιά, γονείς ή σύζυγος. Ουδέποτε το εξώγαμο ήταν νομικά εξ αίματος συγγενής με τον πατέρα του, εκτός από τα κωλύματα γάμου.

Για να πετύχει όμως η μητέρα πλήρη δικαστική αναγνώριση, έπρεπε να αποδείξει ότι η σύλληψη του παιδιού έγινε μετά από μνηστεία, βιασμό, απαγωγή ή αποπλάνηση κατά τους όρους του ποινικού νόμου, ή εφόσον ο πατέρας ήταν επίτροπός της ή συζούσε με τη μητέρα. Αν αυτά δεν μπορούσαν να τα αποδείξουν τότε η αναγνώριση ήταν ατελής, το παιδί δεν είχε τα δικαιώματα που πιο πάνω αναφέραμε, δεν έπαιρνε το επώνυμο του πατέρα, δεν είχε κανένα κληρονομικό δικαίωμα και υπήρχε μόνον η αξίωση διατροφής.

Επιπλέον η άγαμη μητέρα όχι μόνο δεν είχε αυτοδίκαια τη γονική μέριμνα του παιδιού της αλλά για να αποκτήσει επίσημα την επιτροπία του ήταν υποχρεωμένη να επιδιώξει την έκδοση δικαστικής απόφασης για το διορισμό της. Το δικαστήριο μπορούσε να μη της δώσει την επιτροπία και να την αναθέσει σε άλλο πρόσωπο.

Αν κατά το χρόνο της εκούσιας αναγνώρισης ο πατέρας ήταν παντρεμένος, το αναγνωρισμένο παιδί μπορούσε να κατοικήσει μαζί του μόνο αν συναινούσε η σύζυγος του πατέρα.

Με την πρόσφατη νομοθετική ρύθμιση του Ν.1329/83, στα παιδιά που γεννήθηκαν χωρίς γάμο των γονιών τους, καταργήθηκε η διάκριση σε γνήσια και

εξώγαμα. Αν αναγνωριστούν εκούσια ή δικαστικά, εξομοιώνονται απόλυτα ως προς όλα τους τα δικαιώματα με κάθε παιδί που γεννήθηκε από παντρεμένους γονείς, όχι μόνο σε σχέση με τη μητέρα και τους συγγενείς της αλλά και με τον πατέρα και τους συγγενείς του πατέρα.

Η γονική μέριμνα ανήκει αυτοδίκαια στην άγαμη μητέρα, χωρίς καμιά διαδικασία ή δικαστική απόφαση. Σε περίπτωση εκούσιας ή δικαστικής αναγνώρισης ο πατέρας αποκτάει και αυτός γονική μέριμνα την οποία όμως ασκεί μόνο σε περίπτωση αδυναμίας της μητέρας, ή αν επιβάλλεται για το συμφέρον του παιδιού. Τότε το δικαστήριο μπορεί μετά από αίτηση του να αναθέσει και σ' αυτόν την άσκηση γονικής μέριμνας, ιδίως αν συμφωνεί σ' αυτό και η μητέρα.

Σε περίπτωση δικαστικής αναγνώρισης, στην οποία αντιδίκησε ο πατέρας, αυτός δεν ασκεί γονική μέριμνα ούτε αναπληρώνει τη μητέρα στην άσκησή της. Σε περίπτωση μόνο που η μητέρα αδυνατεί να ασκήσει τη γονική μέριμνα για πραγματικούς ή νομικούς λόγους, τότε το δικαστήριο μπορεί μετά από αίτηση του πατέρα ν' αποφασίσει διαφορετικά, αν κρίνει ότι το επιβάλλει το συμφέρον του τέκνου.

Το δικαίωμα της μητέρας να ζητήσει την αναγνώριση της πατρότητας υποκύπτει σε απόσβεση όταν περάσουν 5 χρόνια από τον τοκετό.

Η αγωγή απευθύνεται κατά του πατέρα ή των κληρονόμων του.

Αν αυτός στον οποίο αποδίδεται η πατρότητα του παιδιού αρνηθεί να προσέλθει για ιατρικές εξετάσεις που του έχουν επιβληθεί σαν αποδεικτικό μέσο από το δικαστήριο, τότε ο ισχυρισμός για τη πατρότητα θεωρείται αποδεδειγμένος.

Η ανύπαντρη μητέρα μπορεί στον 7^ο μήνα να κάνει αίτηση στο Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας για επίδομα 40.000 δραχμών. Επίσης το δικαστήριο μπορεί μετά από αίτησή της να καταδικάσει τον πατέρα που αναγνωρίστηκε δικαστικώς ακόμη και αν το τέκνο γεννήθηκε νεκρό 1) στην καταβολή των δαπανών του τοκετού, 2) σε διατροφή της μητέρας για 2 μήνες πριν από τον τοκετό και 4 ύστερα από αυτόν. Σε περίπτωση ειδικών περιστάσεων η διατροφή μπορεί να παραταθεί για ένα χρόνο. Η αξίωση αυτή δεν παύει με το θάνατο του πατέρα, ασκείται και κατά των κληρονόμων του, παραγράφεται δε 3 χρόνια μετά τον τοκετό.

Παρά τις αναμφισβήτητες προόδους που έγιναν στον τομέα αυτό, δεν μπορούμε να μην επισημάνουμε βασικές παραλείψεις που υπάρχουν ακόμη και

μεταβολές που θα παίξουν σημαντικό ρόλο στον πληρέστερο εκσυγχρονισμό του νομικού καθεστώτος, που αφορά έμμεσα ή άμεσα τις άγαμες μητέρες. Μια παράλειψη, ένα κενό νομικό είναι και το ότι η ανύπαντρη μητέρα δεν έχει ευθέως από το νόμο το δικαίωμα να ζητήσει με εισαγγελική παραγγελία να της δοθεί για δικαστική χρήση η φορολογική δήλωση του πατέρα του παιδιού, προκειμένου να διεκδικήσει τη νόμιμη διατροφή του.

Στο Ποινικό πάλι βλέπουμε ότι η διάταξη του άρθρου 359 για εγκατάλειψη εγκυμονούσης, ορίζει ότι αυτός που εγκαταλείπει αβοήθητη γυναίκα που έχει καταστήσει έγκυο τιμωρείται με φυλάκιση το πολύ μέχρι ενός χρόνου. Η δίωξη γίνεται μόνο μετά από έγκληση. Κατά τη γνώμη μας πρέπει να καθιερωθεί στην παραπάνω περίπτωση, όχι μόνο η αυτεπάγγελτη δίωξη αλλά και χωρίς να υπάρχει η δυνατότητα αποχής ή παύσης της δίωξης μετά από δήλωση της δικαιούμενης, όπως συμβαίνει στο Ν.119/84 περί βιασμού.

Αυτού του είδους οι προνομιακές μεταχειρίσεις των γυναικών αποπνέουν στην πραγματικότητα τη νοοτροπία της συγκάλυψης και ωθούν τη γυναίκα στο να κρύψει τη ντροπή που υποτίθεται πως κατά το κοινωνικό κατεστημένο πρέπει να αισθάνεται για τέτοιου είδους «παθήματά της».

Από καθαρά νομική άποψη εξάλλου, η καθιέρωση της αυτεπάγγελτης δίωξης ακολουθεί τον κανόνα της αποσύνδεσης της δίωξης των σοβαρότερων τουλάχιστον εγκλημάτων από τη βούληση του θύματος, που αποτελεί βασικό γνώρισμα των σύγχρονων ποινικών συστημάτων. Η κρατική πρωτοβουλία συμβάλλει στην ομοιόμορφη και αποτελεσματική δίωξη, εξυπηρετεί καλλίτερα γενικοπροληπτικούς στόχους και αποκλείει τα παζάρια της ντροπής, που ευνοεί η εξάρτηση της δίωξης από τη θέληση του παθόντος. Τούτο δε ακόμη περισσότερο τη στιγμή που η προστασία της μητρότητας κατά το άρθρο 21 του Συντάγματος βρίσκεται κάτω από την κρατική προστασία. Η ελληνική νομοθεσία χρειάζεται αποσαφηνισμένες αρχές ιδιαίτερα σε τόσο καίρια κοινωνικά θέματα.

Βρισκόμαστε στην Αθήνα του 1986. Νέο οικογενειακό δίκαιο που ενισχύει τα δικαιώματα της γυναίκας, που σηματοδοτεί την οικογένεια χωρίς εξουσία αλλά με «μέριμνα γονιών», που σημαίνει με πολύ αγάπη.

Νόμοι «διορθωτικοί» για τη θέση της άγαμης μητέρας και του παιδιού «έξω από το γάμο». Τραγική η θέση και των δύο ως πριν λίγα χρόνια. Η καινούρια νομοθεσία

άνοιξε, λέμε, κάποια παράθυρα στο φως. Πάει να διώξει κάποιες αράχνες. Για να μπορεί η γυναίκα –μána κι έξω από το γάμο να' χει κοντά της το παιδί της, όταν διαλέγει να το' χει.

Ας σκεφτούν λοιπόν αυτοί οι άνθρωποι που έχουν αναλάβει ν' ασχοληθούν από κάποια πόστα, από κάποιες υπηρεσίες με θέματα όπως αυτό της ανύπαντρης μητέρας και του παιδιού της. Ας ψάξουν να βρουν πόσο βοηθούν τη νοοτροπία να βγει από τα παλιά καλούπια και να διώξει τις αιωνόβιες σκουριές της. Και εμείς από τη μεριά μας θα ερευνήσουμε το θέμα. Μόνον έτσι θα μπορέσουμε να βοηθήσουμε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Οι Υπηρεσίες που στηρίζουν την μονογονεϊκή οικογένεια

Την υλοποίηση του προγράμματος έχουν αναλάβει το Εθνικό Δίκτυο «Υγιείς Πόλεις» (ΕΔΥΠ), ο Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας (ΕΟΠ) και το Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ(ΙΝΕ) . Ο ΕΟΠ έχει αναλάβει την επαγγελματική κατάρτιση και την προώθηση των χρηστών στην τοπική αγορά εργασίας, το ΙΝΕ την ανάπτυξη – εφαρμογή ειδικής εκπαιδευτικής μεθοδολογίας και την ευαισθητοποίηση στελεχών και εκπαιδευτών, και το ΕΔΥΠ τις συνοδευτικές υποστηρικτικές υπηρεσίες (ΣΥΥ) του προγράμματος.

Οι συνοδευτικές ενέργειες που θα γίνουν παράλληλα με την επαγγελματική κατάρτιση περιλαμβάνουν :

- Προγράμματα δημιουργικής απασχόλησης και συμβουλευτικών συναντήσεων για τα παιδιά των εκπαιδευόμενων, καθ' όλη τη διάρκεια της κατάρτισης.
- Ερευνητική μελέτη : «Οι υπηρεσίες στήριξης ΜΓΟ» τόσο στο χώρο των κοινωνικο-οικονομικών παροχών και υπηρεσιών για τις ΜΓΟ, όσο και στο πεδίο των εξελίξεων και των προσπαθειών για την ένταξη των γυναικών στην αγορά εργασίας, την προστασία των παιδιών και τη στήριξη των ΜΓΟ γενικότερα.
- Έρευνα – «πιλότος» για την καταγραφή των ΜΓΟ αλλά και την περιγραφή του profil των ΜΓΟ στις πόλεις που θα πραγματοποιηθεί η κατάρτιση.
- Οργάνωση τοπικών ημερίδων στις 12 πόλεις με σκοπό την ανάδειξη και την προσέγγιση του προβλήματος σε τοπικό επίπεδο και την ευαισθητοποίηση του επιχειρηματικού κόσμου του τόπου.
- Προβολή μέσα από τα ΜΜΕ, με σκοπό την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης και των φορέων στα προβλήματα των ΜΓΟ.
- Δημιουργία σελίδων Web στο Internet
- Οργάνωση Συνεδρίου με θέμα : «Κοινωνικός Αποκλεισμός και Τοπικές Κοινωνίες»

Σκοπός του Συνεδρίου είναι η χάραξη ενός πλαισίου δράσης των Δήμων σε συνεργασία με την τοπική κοινωνία, τόσο για την προσέγγιση του ζητήματος του

Κοινωνικού Αποκλεισμού, όσο και για την πρόληψη και αντιμετώπιση των προβλημάτων που προκύπτουν.

Το ΕΔΥΠ, στα πλαίσια των ΣΥΥ(Συνοδευτικές Υποστηρικτικές Υπηρεσίες) του προγράμματος επαγγελματικής κατάρτισης (που θα υλοποιηθεί σε πόλεις της χώρας μας) για την «Καταπολέμηση Αποκλεισμού από την Αγορά Εργασίας : Μονογονεϊκές οικογένειες», έχει σχεδιάσει την εκπόνηση ερευνητικής μελέτης με στόχο την καταγραφή των υπηρεσιών στήριξης των μονογονεϊκών οικογενειών. Θα διερευνηθεί τόσο ο χώρος των κοινωνικοοικονομικών παροχών και υπηρεσιών για τις ΜΓΟ όσο και οι εξελίξεις στο πεδίο των προσπαθειών για την ένταξη των γυναικών στην αγορά εργασίας, τη προστασία των παιδιών και τη στήριξη οικογένειας γενικότερα. Για την συλλογή των απαραίτητων πληροφοριών προσδιορίστηκαν δύο άξονες δράσης :

- Συνεντεύξεις με αρμοδίους κρατικών υπηρεσιών, αποστολή γραμμάτων σε φορείς που δρουν σε κεντρικό επίπεδο (Αθήνα) και σύνδεση με Ευρωπαϊκά Δίκτυα.
- Σχεδιασμός ερωτηματολογίου μέσω του οποίου οι τοπικοί συντονιστές του προγράμματος, απευθυνθούν σε διάφορους φορείς της πόλης τους, θα συλλέξουν στοιχεία για κάθε είδους δράσεις υπέρ των ΜΓΟ σε τοπικό επίπεδο.

Βασικές επιδιώξεις αυτής της μελέτης είναι : η αποτύπωση της σημερινής κατάστασης στο τομέα της υποστήριξης των μονογονεϊκών οικογενειών, τόσο σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, όσο και Ευρωπαϊκό, η οικοδόμηση βάσεων για την βελτίωση των υπηρεσιών πληροφόρησης και η ανάπτυξη δεσμών συνεργασίας ανάμεσα στους φορείς που ασκούν κοινωνική πολιτική.

Κάποια πρώτα δεδομένα, που συλλέχθηκαν σύμφωνα με τον πρώτο άξονα δράσης, δίνουν μια πρώτη εικόνα της κατάστασης που υπάρχει σήμερα στην Ελλάδα – σε εθνικό επίπεδο- στο τομέα των παροχών για τις ΜΓΟ.

Σε μία πρώτη φάση, έγινε η καταγραφή των φορέων εκείνων, που μεριμνούν για τις ΜΓΟ είτε με τη μορφή οικονομικών παροχών, είτε με τη μορφή υποστηρικτικών ενεργειών : συμβουλευτική στήριξη οικογένειας, προστασία παιδιών, εύρεση εργασίας κλπ.

Το Υπουργείο Υγείας Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων προσφέρει οικονομική βοήθεια 12.000 δρχ. για κάθε παιδί από 0-16 ετών και νοσοκομειακή-ιατρική περίθαλψη στις ανασφάλιστες γυναίκες.

Το ΠΙΚΠΑ προσφέρει οικονομική βοήθεια στους μόνους γονείς (36.000 για ένα παιδί και 50.000 για δύο παιδιά) και φύλαξη παιδιών.

Τα Ασφαλιστικά Ταμεία (ΙΚΑ, ΤΕΒΕ, ΟΓΑ, κλπ) προσφέρουν σύνταξη στη μητέρα και στα παιδιά λόγω θανάτου του πατέρα.

Ο Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας (ΟΕΚ) δίνει προτεραιότητες στις κληρώσεις για εργατική κατοικία, σε όσες οικογένειες σκοτώθηκε η κεφαλή της οικογένειας σε εργατικό ατύχημα. Αυτή η ρύθμιση ισχύει κατά χρονικά διαστήματα, την εποχή αυτή έχει καταργηθεί.

Ο Σταθμός Προστασίας Μάνας και Παιδιού (ΙΚΑ) προσφέρει ιατρικές υπηρεσίες σε ασφαλισμένες του ΙΚΑ.

Ο Ερυθρός Σταυρός προσφέρει βοήθεια στις απροστάτευτες μητέρες δύο τρεις φορές το χρόνο.

Ο ΕΟΠ παρέχει πολλαπλές υπηρεσίες : φιλογένια μητέρων και εγκύων, συμβουλευτικές / στηρικτικές / νομικές υπηρεσίες, προστασία των παιδιών, δημιουργική απασχόληση και ενισχυτική διδασκαλία για παιδιά, προγράμματα οικοτεχνίας, αλλά και επαγγελματικής κατάρτισης, μέσα από διαφορετικά προγράμματα : τοπικά γραφεία, κέντρα φροντίδας οικογένειας (ΚΕΦΟ), κοινωνικό ξενώνα.

Το Κέντρο Φροντίδας Παιδιών «Μητέρα» παρέχει πολλαπλές υπηρεσίες: φιλοξενία μητέρων και εγκύων και βρεφών, συμβουλευτική βοήθεια και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, επαγγελματική αποκατάσταση και παροχές σε είδος.

Το Κέντρο μέριμνας οικογένειας και παιδιού (Κ.Μ.Ο.Π) : μη – κυβερνητική οργάνωση προσφέρει επαγγελματική κατάρτιση και προώθηση των εκπαιδευομένων στην αγορά εργασίας, συνεχή στήριξη και νομική βοήθεια.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο, έγινε καταγραφή γενικευμένων υποστηρικτικών ενεργειών, και μεμονωμένων πρωτοβουλιών με στόχους την είσοδο των γυναικών στην αγορά εργασίας, τη φροντίδα των παιδιών, τη στήριξη προβληματικών οικογενειών, τη βελτίωση των παροχών της πληροφόρησης. Τα μέλη των ΜΓΟ θα μπορούσαν να κάνουν χρήση τέτοιων παρεχόμενων υπηρεσιών, ή με έμμεσο τρόπο να επωφεληθούν από τις εξελίξεις σ' αυτούς τους τομείς.

Το Κέντρο ερευνών για θέματα Ισότητας και μονάδα πληροφορικής ανάλυσης της Γ.Γ.Ι δραστηριοποιείται μέσα από την πολιτική ισότητας των ευκαιριών σε θέματα εργασίας, κατάρτισης, ερευνών, πληροφόρησης.

Ο ΟΑΕΔ προσφέρει προγράμματα για άνεργες γυναίκες : δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και επιχορήγηση νέων ελευθέρων επαγγελματιών.

Τα Ευρωπαϊκά δίκτυα είτε για τη προστασία των παιδιών είτε για την υποστήριξη των γυναικών με πολλαπλούς επιμέρους στόχους European Forum for Child Welfare, Child Care Network, Δίκτυο «φύλαξη των παιδιών και άλλα μέτρα προκειμένου να συμβιβαστούν οι επαγγελματικές και οικογενειακές ευθύνες των γυναικών και των ανδρών», Δίκτυο «Τοπικές πρωτοβουλίες απασχόλησης»(ILE), Δίκτυο «προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης για τις γυναίκες»(IRIS)

Το ΕΔΥΠ στα πλαίσια του ίδιου προγράμματος έχει σχεδιάσει και έρευνα – πιλότο: «profil ΜΓΟ». Μπορούν όλοι οι Δήμοι – μέλη, που επιθυμούν να συμμετέχουν στις δύο αυτές ερευνητικές μελέτες με σκοπό την αποτύπωση της κατάστασης στην περιοχή τους όσον αφορά στις ΜΓΟ και στις σχετικές υπηρεσίες , να απευθύνονται στη Γραμματεία του ΕΔΥΠ για περισσότερες πληροφορίες και για την εξασφάλιση των ερωτηματολογίων. Μια συντονισμένη προσπάθεια από όλα τα μέλη θα βοηθήσει να συμπληρώσουμε την εικόνα της κατάστασης των ΜΓΟ, σήμερα, στη χώρα μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

Γενικά Συμπεράσματα – Προτάσεις

Από την ολομέλεια βγήκαν κάποια γενικά συμπεράσματα και διατυπώθηκαν ορισμένες προτάσεις. Αρχικά πρέπει να επισημάνουμε :

1. Οι ανύπαντρες μητέρες δεν είναι κατά του γάμου αλλά εναντίον ενός λάθος γάμου, και
2. ότι υπάρχουν δύο κατηγορίες άγαμων μητέρων : αυτές που έκαναν συνειδητά την επιλογή ν' αποκτήσουν παιδί χωρίς γάμο, και εκείνες που η εγκυμοσύνη τους ήταν τυχαίο γεγονός και κάτω από διάφορες περιστάσεις (εγκατάλειψη ερωτικού συντρόφου, προχωρημένη εγκυμοσύνη, διάλυση δεσμού), βρέθηκαν μ' ένα παιδί στην αγκαλιά.

Αναμφισβήτητα αναζητείται μια καινούρια αντίληψη για την άγαμη μητέρα και το χωρίς γάμο παιδί. Μια θεώρηση έξω από την πατριαρχική ιδεολογία της «ιερής οικογένειας», ιδεολογία όχι μόνο ψυχολογικά αλλά και κοινωνικά και πολιτικά εδραιωμένη.

Η προσπάθεια να διασωθεί η εικόνα του αστικού γάμου και της οικογένειας, οδήγησε στα ταμπρού της σεξουαλικής ζωής και μαζί στην ηθική υποκρισία.

Η μητρότητα ήταν επιτρεπτή από τους τυπικούς ηθικούς κανόνες μόνο μέσα στο γάμο. Γι' αυτό η γυναίκα που έμενε έγκυος πριν από το γάμο και ήθελε να κρατήσει το παιδί, έπρεπε με χίλια μέσα να πείσει το σύντροφό της να την παντρευτεί, άσχετα αν πολλές φορές αυτός ήταν το κατάλληλο πρόσωπο για πατέρα ή σύζυγος. Αν δεν τον έπειθε, ήταν αναγκασμένη ν' αφήσει το παιδί στο Ίδρυμα.

Οι γυναίκες που δεν υπέκυψαν στην κυρίαρχη ιδεολογία, ότι η μητρότητα είναι δυνατή μονάχα μέσα στο γάμο, είναι γυναίκες με δυνατή θέληση που αναθεώρησαν τις καθιερωμένες αντιλήψεις.

Ο μόνος γονιός όχι μόνο δεν φοβάται την ανεξαρτησία της αλλά την εκτιμά κάθε μέρα και περισσότερο, αφού τα ενδιαφέροντά της ξεπερνούν τα όρια της κοινωνικής αποκατάστασης από τον άνδρα.

Ο μόνος γονιός είναι υπεύθυνο άτομο που παλεύει για την οικονομική της ανεξαρτησία και κοινωνική της καταξίωση και σαν γυναίκα και σαν μάνα. Ο αγώνας της είναι διπλός.

Η απόφαση μιας γυναίκας να κρατήσει ένα παιδί χωρίς γάμο, πρέπει να κατανοηθεί από την κοινωνία όπως ακριβώς είναι στην πραγματικότητα, όχι σαν μαχητική διαμαρτυρία αλλά σαν πράξη ελευθερίας και αυτοδιάθεσης.

Σαν προσπάθεια για οικοδόμηση νέων σχέσεων ανάμεσα στα φύλα, ώστε όχι μόνο η μητρότητα αλλά και η πατρότητα να είναι συνειδητή.

Σαν θετική απόφαση για μια νέα γενιά που θα εφοδιαστεί με θάρρος και ανεξαρτησία.

Σαν πράξη σεβασμού απέναντι στα παιδιά που ούτως ή άλλως έρχονται στον κόσμο και που, τουλάχιστον, δεν θα πρέπει να είναι αναγκασμένα να μεγαλώνουν μέσα στις έριδες και τα τόσα προβλήματα μιας άτυχης σχέσης.

Μόνο σε κοινωνίες όπου οι γυναίκες μπορούν να κάνουν ελεύθερα την επιλογή τους, αν θ' αποκτήσουν παιδιά ή όχι, και όπου τα παιδιά των άγαμων μητέρων δεν υστερούν κοινωνικά από τα άλλα, μπορεί η γυναίκα να βρει την ταυτότητά της.

Ένα πολιτισμένο κράτος δικαίου, θέτει τη μητρότητα, σαν κοινωνικό λειτουργήμα, υπό την προστασία του και συγχρόνως και το παιδί, αφού αποτελεί μέλος της κοινωνίας άσχετα αν είναι με γάμο ή χωρίς γάμο.

Η κυβέρνηση θέσπισε τον νόμο 1329/83, με διατάξεις για την άγαμη μητέρα και το παιδί χωρίς γάμο, ο οποίος καταργεί το κοινωνικό στίγμα του νόθου και προστατεύει νομικά τη μητέρα.

Αν εφαρμοστούν τα μέτρα που έχουμε αναφέρει πιο πάνω, τότε θα έχουμε μια καλύτερη αντιμετώπιση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι μόνες - μητέρες στην καθημερινή τους ζωή.

Η ανύπαντρη μητέρα, πρέπει να αντιμετωπίζεται χωρίς προκαταλήψεις αλλά με προσπάθεια κοινωνικής προσαρμογής και αποκατάστασης και θα πρέπει να καταλάβουμε ότι δεν υπάρχει "εξώγαμο παιδί" αλλά "παιδί χωρίς γάμο" που έχει δικαίωμα για ίσια μεταχείριση, φροντίδα, όπως και κάθε άλλο παιδί.

Το παιδί μεγαλώνοντας δεν πρέπει να αισθάνεται ντροπή, κατωτερότητα, ανασφάλεια, από έλλειψη του ενός γονέα, και από την συμπεριφορά του κοινωνικού συνόλου.

Για να βοηθηθούν οι μόνες - μητέρες πρέπει να εξασφαλισθεί η διαμονή του παιδιού σε παιδικούς σταθμούς και να έχουν προτεραιότητα τα παιδιά αυτά για τις ώρες που οι μόνες - μητέρες πρέπει να εργάζονται.

Να αυξηθούν οι φορείς που υποστηρίζουν και βοηθούν την μονογονεϊκή οικογένεια από νομική, οικονομική και κοινωνική πλευρά.

Εφ' όσον ο νόμος εγγυάται ότι τα χωρίς γάμο παιδιά είναι ίσα με τα άλλα, πρέπει να εξασφαλίζει και τις προϋποθέσεις γι' αυτό. Όμως όσο τα παιδιά αυτά εξαρτώνται από τη θέληση του πατέρα να πληρώνει ή όχι τη διατροφή, πάντα θα βρίσκονται σε μειονεκτική θέση και δεν θα 'χουν τις ίδιες δυνατότητες φροντίδας κι ανατροφής που έχουν τα άλλα.

Οι δικαστικοί αγώνες για να κερδίσει η άγαμη μητέρα την αναγνώριση ή τη διατροφή εκτός του ότι είναι χρονοβόροι είναι και δαπανηροί.

Προτείνουμε :

3. Να υπάρχει ένα κρατικό ταμείο για άγαμες μητέρες, το οποίο θα εξασφαλίζει ένα σταθερό μηνιαίο ποσό. Το ποσό αυτό θα δίνεται προκαταβολικά από την πολιτεία. Πρέπει μετά να τα πληρώνει ο πατέρας στο ταμείο, αφού έχει αποδειχθεί δικαστικά από τη νομική υπηρεσία του ταμείου ότι έχει τη δυνατότητα να δίνει διατροφή.
4. Να δίνονται άτοκα ή χαμηλότοκα δάνεια για την οργάνωση και τον εξοπλισμό της πρώτης κατοικίας.
5. Μεγάλα προβλήματα και εξευτελιστικές διαδικασίες ταλαιπωρούν τις ανύπαντρες μητέρες που αποφασίζουν να ζητήσουν δικαστικά την αναγνώριση του παιδιού από τον πατέρα. Οι περιπτώσεις αυτές να δικάζονται κεκλεισμένων των θυρών και όχι ενώπιον ακροατηρίου, γιατί έτσι προσβάλλεται η προσωπικότητα και η αξιοπρέπεια κάθε ατόμου.
6. Το επίδομα που χορηγείται από το ΠΙΚΠΑ ή το κέντρο βρεφών "ΜΗΤΕΡΑ" (ποσό 17-23 χιλ.δρχ.) στην ανάδοχη οικογένεια μηνιαίως να δίνεται και στη μητέρα που αποφασίζει να κρατήσει το παιδί της.

7. Προτείνουμε ν' αλλάξει το άρθρο 359 του ποινικού κώδικα "περί εγκαταλείψεως εγκυμονούσης" που τιμωρείται με φυλάκιση ενός χρόνου σε σύγκριση με το άρθρο 303 "περί παράνομης άμβλωσης" που τιμωρείται με φυλάκιση τριών ως δέκα χρόνων, ωστόσο ικανοποιηθεί το κύριο αίτημα μας για αποποινικοποίηση των αμβλώσεων.
8. Επέκταση των Μονάδων Χρωμοσωμικού Ελέγχου για την πατρότητα και περιφερειακά. Σήμερα υπάρχει μια τέτοια μονάδα στο Νοσοκομείο των Παιδων.
9. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης να αναλάβουν την αλλαγή της νοοτροπίας και της κοινής γνώμης (που πολλές φορές προκάλεσε κοινωνικά δράματα ή εγκλήματα τιμής), ώστε να καταρριφθεί η τυπική ηθική και να αντιμετωπισθούν ρεαλιστικά τα διάφορα κοινωνικά προβλήματα.
10. Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στα σχολεία και η διάδοση των μέσων αντισύλληψης στον ευρύτερο κοινωνικό χώρο, είναι ο ακρογωνιαίος λίθος της εφαρμογής της ισότητας και της πρόληψης τέτοιων κοινωνικών προβλημάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

Επίλογος

Κλείνοντας την εργασία μας, θα λέγαμε ότι επιχειρήθηκε μια σφαιρική παρουσίαση του θέματος της μονογονεϊκής οικογένειας και του πώς αντιμετωπίζεται στα πλαίσια του ελλαδικού χώρου αλλά και γενικότερα στις χώρες της Ευρώπης.

Λαμβάνοντας υπόψη την κάποια ιδιορρυθμία της μονογονεϊκής κατάστασης, από την άποψη ότι η αντιμετώπιση και οι κριτικές που δέχεται διαφοροποιούνται ανάλογα με τον τρόπο εισόδου στη μονογονεϊκότητα, με το φύλο του μόνου – γονέα, με την ύπαρξη άλλων ατόμων στα πλαίσια του νοικοκυριού (μητέρα, αδελφή κ.λ.π. του μόνου – γονέα) την οικονομική και κοινωνική θέση του μόνου – γονέα, το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό ότι η μονογονεϊκότητα δεν αποτελεί πάντα μία κατάσταση που διαιωνίζεται, αλλά μπορεί να διαρκέσει ένα μικρό ή μεγαλύτερο χρονικό διάστημα (γεγονός που σημαίνει ότι τα στοιχεία και τα δεδομένα στις έρευνες, στις μελέτες, στους πίνακες μπορεί να αναιρεθούν σε σύντομο χρονικό διάστημα) είμαστε ελαστικοί στη διεξαγωγή συμπερασμάτων και στο διαχρονικό χαρακτήρα της εργασίας.

Ωστόσο, κάποια συμπεράσματα βγαίνουν και κάποιοι προβληματισμοί δημιουργούνται, τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο.

Γεννιούνται ερωτήματα όπως: ποια απόφαση πρέπει να πάρει μια γυναίκα για το παιδί της; να κάνει άμβλωση για να συμβαδίζει με την κοινή γνώμη ή να το φέρει στον κόσμο και να το μεγαλώσει με αγάπη; η στάση της πολιτείας πρέπει να είναι απόμακρη, ή σκεπτόμενη τα προβλήματα υπογεννητικότητας να προσεγγίσει τη μητέρα και το παιδί; πότε πρέπει δύο άνθρωποι να καταλήγουν στο διαζύγιο; θα είναι προς όφελος των παιδιών; μήπως πρέπει, τελικά, να σκεπτόμαστε περισσότερο πριν αποφασίσουμε να παντρευτούμε; η μονογονεϊκότητα αποτελεί κοινωνικό πρόβλημα ή μήπως πρέπει να θεωρείται ως εξέλιξη των κοινωνικών δομών; οι ισχύοντες νόμοι πρέπει να είναι σταθεροί και απροσπέλαστοι ή απαιτείται η ευελιξία και προσαρμοστικότητά τους;

Συνοψίζοντας, υποστηρίζουμε ότι όταν κάποιο θέμα ή πρόβλημα δε μας αφορά άμεσα (δηλαδή, δεν το αντιμετωπίζουμε εμείς οι ίδιοι) δεν πρέπει να εθελουφλούμε

και να αποστασιοποιούμαστε, αντίθετα, να γινόμαστε πιο ευαίσθητοι και πιο ανθρώπινοι για να επιλέγουμε τη σωστότερη λύση.

Όταν, σε άλλη περίπτωση, το πρόβλημα μας αφορά άμεσα, η ψυχραιμία και η λογική πρέπει να βρίσκονται στην κορυφή των συναισθημάτων μας, έτσι ώστε να ακολουθούνται, επίσης, οι ορθές οδοί και να αποφεύγεται, όσο το δυνατόν, η δημιουργία τραυμάτων σε μας τους ίδιους και τα παιδιά, τα οποία όπως πιστεύουν όλοι, αποτελούν το μέλλον κάθε κοινωνίας και του κόσμου γενικότερα.-

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Μαντζιάκου - Κανελλοπούλου Μαρία : "Οικογένειες με ένα γονέα", Αθήνα 1981.
- Κογκίδου Δήμητρα : "Μονογονεϊκές Οικογένειες", Αθήνα 1995.
- Κογκίδου Δ. - Πανταζής Π. : "Μονογονεϊκές Οικογένειες : περιορισμοί, ανάγκες και προοπτικές (στην περιοχή Ελευθερίου - Κορδελιού, Ευόσμου, Μενεμένης)". Έκθεση για την πρότυπη δράση. ΦΤΩΧΕΙΑ 3, Θεσσαλονίκη 1990.
- Κανελλοπούλου Παναγιώτα: "Οικογένεια" στη Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια (Δραυδάκη).
- European Parliament, Directorate General for Research. One - parent families in the Member States of the European Union, 1996.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- Λαμπροπούλου Βούλα "Οι οικογένειες του ενός ατόμου"
- Α.Γ. Ιούλιος - Δεκέμβριος 1989, τεύχος 42.
- Λάμψα Καρίνα «Η ασυμβιωτική οικογένεια, πληθαίνουν στην Ελλάδα οι μοναχικοί και οι "εργένισσες"».
- Μεθαύριο (έρευνα), τεύχος 1, Μάρτιος - Μάιος 1986.

- Κογκίδου Δήμητρα "Μονογονεϊκές Οικογένειες και αναπαραστάσεις την μονογονεϊκότητας από μόνες - μητέρες". Δίμη, τεύχος 7, 1994.
- Στεργιοπούλου - Νικολαΐδου Φωτεινή "Τέκνα γεννημένα χωρίς γάμο των γονέων τους. Όταν το μόνο που αλλάζει είναι ο "Νόμος". Σ.Γ. Μάρτιος - Απρίλιος '90, τεύχος 67.
- Ανύπαντρη μητέρα, (Μέρος β΄) Ανοιχτό παράθυρο, Απρίλιος - Μάιος - Ιούνιος 1986, τεύχος 33.

ΑΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ

- Απογραφή πληθυσμού 1991, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος.